رسالت

عبد الغفور پیروز

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه :

نوم :	رسالت
لیکوال:	عبد الغفور پېروز
چاپ‌وار:	لومړی
چاپ‌کال:	۲۰۱۷م
لړ :	۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسالت

سریزه	۱
قرآن او ساینس	۲
د دیني معرفت تحول او تکامل	۵
اخرت، دنیا او که دواړه؟	۸
دیني پلورالیزم	۱۱
اسلام او ټروریزم	۱۸
ایا اسلام د تشدد اجازه ورکوي؟	۲۰
د ناموس قبایلي تصور	۲۳
جګړه یو اسانه انتخاب	۲۶
په اسلامي نړۍ کې د ترهګرو ایډیالوژیک اساسات	۲۸
په اسلامي نړۍ کې مذهبي نرګسیت	۳۱
د نصوصو په تعبیر او تاریخ کې د ټروریزم جرړې	۳۳
ټیکنالوژي او ترهګري	۳۵
د سخت دریځۍ په وړاندې مبارزه څرنګه او ولې؟	۳۷
د رواني جګړې مذهبي توجیهات	۳۹
د دین په معاصر فکر کې د امت او ملت شخړه	۴۲
ملایان او سیاست	۴۵
ښځه او سیاست	۴۷
د پاکستاني او افغاني ملایانو توپیر	۵۲
د اسلامي زده کړو بهیر ته یوه کتنه	۵۷
دیني ارزښتونه که د ارزښتونو دین؟	۶۱
دین او انسانیت	۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په تطبیق کې د شکل او ماهیت مسله ۶۷
دیني تفکر د شدت او غفلت تر منځ ۷۰
په سختي کي اساني ۷۳
پښتانه ولي زده کړې نه کوي؟ ۷۵
علم او د معلوماتو منابع ۸۹
د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کي فکري جمود ۱۰۲
د زغم کلتور اړتیا او پیاوړتیا ۱۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د رسالت په نوم دا کتابګوټی زما د هغو لیکنو ټولګه ده چې وخت پر وخت مې د مختلفو دیني، ټولنیزو، سیاسي او علمي موضوعاتو په تړاو په مختلفو انلاین او چاپي رسنیو کې خپرې کړې دي چې ډېره برخه یې د مروج مذهبي فکر له نقد او سمون سره تړاو لري. په تېره پر افراطیت او ترهګریزو فکرونو ډېر تمرکز شوی ځکه زموږ د ټولنې یوه عمده ستونزه د دین په نوم روان خشونت او بغاوت دی.

دا مضامین مې په دې هیله د یوې کتابي مجموعې په شکل چاپ کړل چې هم یې ګټه عامه شي او هم د ډېرو لوستونکو لاس ته ورشي، ځکه زموږ ټولنه د همدغسي بحثونو او مسایلو پراخې شننې او څېړنې ته جدي اړتیا لري او فکر کوم د دغسي لیکنو په خپرولو موږ د تیوریکي بحثونو فرهنګ ته وده ورکولای شو.

د دې کتاب د چاپ لګښت ته د ټولنیزې خواخوږۍ په پار ښاغلي ولي خان اوږه ورکړې. کور یې ودان، عمر یې ډېر او ژوند یې سوکاله.

عبدالغفور پېروز

۲۰۱۶/۱۲/۲۳ د جومې ورځ

کندهار – افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران او ساينس

ډېرى مسلمانان په دې نظر دي چې ساينس له قرانه اخيستل شوى او ځيني خو ان دا خبره کوي چې غرب د قران په ژوره مطالعه وتوانېد دومره پرمختګ وکړي.

دا خبره تر ډېره د هغو کسانو له خوا کېږي چې ځانونه د دين پوهان او رهبران معرفي کوي. ان ادعا يې دا ده چې قران کريم د ټولو علومو سرچينه ده. دا خبره اوس نه ده شوې بلکي پېړۍ وړاندې د علامه سيوطي په څېر مشهور کس همدغه ادعا کړې وه چې قران د ټولو علومو سرچينه ده. له ده څخه دا خبره همدغسې نقل شوې او ګڼو کسانو تکرار کړې ده چې د ټولې اسلامي نړۍ په کچه نژدې يو منل شوى نظر ښکاري. په تېره په افغانې بې سواده ټولنه کې خو د هر لوستي او نالوستي پر خوله ده او ملايان يې هم په خپلو خبرو کې هر ځاى زمزمه کوي. مګر پوښتنه دا ده چې ايا دا خبره کوم رښتنى بنسټ هم لري؟

که علمي ځواب ورکوو نو بايد لومړى د قران مقام او د ساينس ماهيت وپېژنو. د مسلمانانو له باور سره سم قران د الهي وحې هغه وروستۍ کړۍ ده چې د الله له خوا پر خپل وروستي استازي محمد صلی الله عليه وسلم نړۍ والو په تېره د عربي ټاپو وزمې او سېدونکو ته د اخيري پيغام په توګه رالېږل شوې ده. اصل هدف يې په ديني برخه کې د هغو کسانو لاربښوونه وه چې د دين په نوم له سختو ستونزو او تنګونو سره مخ وو. غوښتل يې د دين په نوم جبر، شرک، نفاق، ګمراهي، شوکې، غولونې، مذهبي تفرقې، انسان ضد اعمال او افکار اصلاح کړي. د انسان فردي مسوليت ور وپېژني، خپل اصل فطرت ته يې متوجې کړي او د تاريخ په هغه حساسه نقطه کې چې شاته يې په اصطلاح د بې باورۍ دوره پاتې وه او په وړاندې يې د نوي دور نوى ځرک وو داسې يوه ټولنه رامنځته کړي چې د مالومې دنيا په مرکزي برخه کې د مذهبي جبر زولنې ماتې کړي او د بشر لپاره د بيان او عقيدې د خپلواکۍ زېرى راوړي. له همدې امله قران وايي: له دې جګړه مارو سره تر هغه وخته وجنګېږئ چې پر دين ځورونه (فتنه) له منځه ولاړه شي او دين کول د الله لپاره شي. (الانفال: ۳۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(یعني په اسلام کې د جګړې اصل دا دی چې باید بشر د دین په انتخاب کې خپلواک او د جبر له مخې د دین خپلولو ته اړ نه شي) له همدې امله ویل شوي چې په دین کې زور زیاتی نه شته.

مګر ساینس د بشري تاریخ له اولې ورځې هغه تجربې او مشاهدې دي چې انسان یې د خپل ژوند په اوږدو کې ترسره کوي. ساینس د هیڅ دین، قوم، ملت او هیواد ځانګړې سرمایه نه ده. د هر قوم، ملت، دین او هیواد وګړو په ګډه د ساینس په وده او پرمختګ کې ونډه اخیستې او دا لړۍ لا هم روانه ده. ساینس همدومره لرغونی دی لکه انسان، مګر قرآن د بشري تاریخ په ډېره وروسته مرحله کې نازل شو. نو څرنګه قرآن د هغه علم سرچینه وګڼو چې وجود یې په میلونونو کاله تر هغه وړاندې دی؟

سمه ده چې قرآن د ګڼو قضایاوو په تحلیل کې ځینو ساینسي حقایقو ته اشاره کړې، مګر هغه صرف اشاره ده هیڅکله دا مانا نه لري چې ساینس له قرآن څخه اخیستل شوی. ځکه که یوازې د ځینو یادونو پر بنسټ قرآن د ساینس سرچینه ګڼو نو بیا خو باید د تاریخ، جغرافیې او دا ډول نورو علومو سرچینه هم وبلل شي. مګر خبره هیڅکله داسې نه ده، قرآن د الهي دین وروستی کتاب دی چې پکې د دین اساسات او د شریعت ځیني ټولنیز احکام بیان شوي. موږ باید د قرآن حقانیت په ساینس ثابت نه کړو. د قرآن حقانیت باید د دینونو تر منځ د پرتلې، اخلاقي اصولو او د مابعد الطبیعاتي قضایاوو په اړه د هغه په منطقي تحلیل ثابت شي.

ساینس ځان ته علم دی او ګڼې څانګې لري، خو په قرآن کې د ځینو ساینسي نښو یا حقایقو شتون هیڅکله په دې مانا نه دی چې قرآن د ساینس سرچینه وبولو او یا داسې وانګېرو چې ساینس له قرآن څخه اخیستل شوی. بلکې په ځینو ځایونو کې د ساینس او قرآن تحلیلونه له یو ه-بل سره بېل بلکې په تضاد کې دي. که قرآن د ساینس سرچینه وای ولې به سره ټکر کېدل؟ ساینس انساني تجربې دي چې هر وخت بدلېږي او اوس هم د خپل تکامل پر لور سفر کوي. مګر قرآن د دین کتاب دی هلته د دین هدف، د الله وجود، ثواب او عذاب او له انسانانو سره د اخلاقي قوانینو پر بنسټ الهي چلند تر بحث لاندې نیول کېږي، په دې ضمن کې که کله-کله خبره د ساینس او نورو علومو پر لور ولاړه شي نو له دې څخه باید هیڅکله دا مانا وانه خلو چې قرآن د دې علومو سرچینه ده او یا هغه علوم له قرآن څخه اخیستل شوي دي. قرآن د خپل هدف د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثبات لپاره د ګڼو علومو بېلګې وړاندې کړې دي، مګر هيڅکله له خپل هدف څخه بهر نه ځي.

په لنډه توګه ويلای شو چې په قران کې ځيني ساينسي حقايق شته خو د ساينس عمر تر قران ډېر اوږد دی او په هيڅ ډول له قران څخه نه دی اخيستل شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دیني معرفت تحول او تکامل

بدلون او پرمختګ د طبیعت تر ټولو ثابت قانون دی چې همدغه اصل د بشري معلوماتو او معرفت په حوزه کې هم شتون لري. ځکه انسان په بشپړه توګه د خپل چاپیریال تر اغېز لاندې راځي او د نړۍ په اړه د معلوماتو کچه او ډول یې وخت پر وخت بدلیږي. د مَعرِفَت او معرفت پېژندنې په اړه څېړنې او تجربې ښیي چې انسان د خپل ژوند له پیله تر ننه د نړۍ په اړه د معلوماتو ډېر ډولونه خپل کړي او بدل کړي دي. څرنګه چې موږ د خپل ځان، چاپیریال او په مجموع کې د کایناتو او ماوراء الطبیعي مقولو او مفکورو په اړه یا عیني او یا هم انتزاعي تصورات او معلومات لرو، نو له همدې وجې پکښې وخت پر وخت د خارجي او ذهني شرایطو په بدلون سره تحول راځي او تکامل مومي.

پخوا انسانانو ځینو طبیعي مظاهرو ته ډېر تقدس ورکاوه. د ګڼو فرضي او ذهني موجوداتو په اړه یې عجیب او غریب تصورات درلودل او په خپل شاوخوا کې د شته طبیعي پیښو د توجیه لپاره یې رنګارنګ علتونه او سببونه تراشل. مګر د ساینس او تجربو د پرمختګ په رڼا کې ډېرې هغه معضلې حل شوې چې پخوا له رازونو ډکې وې او د توجیه لپاره یې غیبي او میتافیزیکي قوتونو ته پنا وړل کېده. دا مهال د شپې او ورځې د تګ راتګ، زلزلو، بادونو، لمر او سپوږمۍ د تندر، ستورو، ژوند، باران، برېښنا، ورېځو، سمندرونو، توپانونو او نورو ډېرې طبیعي پیښو په اړه بشري پوهې پرمختګ کړی. په طبیعت کې حاکم قوانین یې کشف کړي او د کایناتو په اړه د بشر پوهې او تصور ژور بدلون موندلی دی چې همدې بهیر ته–په کتلو موږ ویلای شو چې انساني پوهه تل د تحول او تکامل په حال کې ده.

د کایناتو په اړه د بشر د پوهې او معرفت د غه ډول تحول او تکامل پر دیني معرفت هم جوت او نه ردېدونکی اغېز لري. څرګند ثبوت یې د انساني ټولنو په مختلفو حوزو کې د دین مختلف رنګونه دي. که څوک په عربي ټولنو کې د اسلام عملي او تیوریکي رنګ ته ځیر شي نو له هغه شکل څخه به یې ډېر بېل ومومي چې په ایران، ترکیه، افغانستان او نورو غیر عربي هیوادونو کې لیدل کېږي. د افرادو، ټولنو او خاصو ګروپونو ذهني حالت، عواطف، داخلي مشاعر، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهي کچه، بېلابېل روابط او تمايلات پر ديني معرفت څرګند اغېز کوي.

موږ هيڅکله نه شو کولای چي دين د انساني ټولنو له طبيعي او ذهني حوزو پرته په يوه داسي خلا کي مطالعه کړو چي هيڅ ډول بشري رنګ او تاثير يې نه وي منلی. هر دين له انساني نړۍ سره د تماس له لومړۍ ورځې بيا د خپل پايښت تر پايه د زمانې په بېلا-بېلو پړاوونو کي له بشر سره په اړيکه کي دی. يا په بل عبارت کله چي انسانانو غوښتي د دين له متن څخه د علم او عمل په ډګر کي استفاده وکړي نو د معرفت په دې مرحله کي انسان نه شي کولای د دين متن هماغسي په خلا کي مطالعه او عملي کړي لکه څرنګه چي يو مذهبي متن په خپل ذات کي دی. ځکه انسان د ځينو مقولو او مصطلحاتو د درک لپاره اړ دی چي له وړاندي ځيني تصورات ولري او د هغو په مرسته د دين ژبه درک کړي. انسان لومړی په خپله ټولنه کي ژوند کوي، هلته ځان ته د افکارو يوه نړۍ جوړوي، ژبه زده کوي، ذهن ته يې د ځينو مفکور او مقولو تصورات انتقالېږي. په خپل چاپېريال کي د ښو، بدو، ګټورو، زيانمنو، ارزښتونو، روا، ناروا او دغسي نورو اخلاقي او ټولنيزو مقولو په اړه زموږ افکار تر ډېره د ټولنې او چاپېريال محصول دی.

ديني معرفت هم د بشري پوهنې او درک په مټ د ځانګړو ذهني او عيني شرايطو په منځ کي يو خاص ادراک دی چي تل د تحول او تکامل په حال کي دی. که موږ د هر دين تاريخ وګورو نو راته جوته-به شي چي د زمانې په مختلفو وختونو کي د بشري پوهي له تغيير او پرمختګ سره ديني معرفت هم بل رنګ خپل کړی، پخوانی مذهبي څرګندونې نوري روښانه شوي دي، بدلون يې موندلی، ځيني انګېرنې رد شوې او ځيني نوي تعبيرونه راميدان ته شوي دي.

د اسلامي معارفو د تاريخ مطالعه په ډېر واضح ډول راته ښيي چي په تېرو څو سوو کلونو کي ديني معرفت څه ډول پړاونه تېر کړي، کوم تغييرات پکي راغلي او ان پر يوه مهال د نړۍ په بېلا-بېلو برخو کي څه ډول ديني تفسيرونه او تعبيرونه موجود وو؟ د عقيدې، کلام، عرفان، تفسير، فقهې، سنت، نبوي سېرت، اسلامي تاريخ او نورو ديني معارفو ګڼ مکتبونه د ديني معرفت د تحول او تکامل ښېخي ثابت مثالونه دي. د نړۍ په لروبر کي ګڼ فقهي او فکري مکتبونه شته چي ټول يې ځانونه مسلمانان ګڼي او اسلام خپل دين بولي. ان د يوه مسلک تاريخي بهير هم وخت پر وخت بدلون موندلی او ځيني خام يا نيمګړي افکار او مسايل د وخت په تېرېدو تکامل ته رسيدلي دي. په مجموع کي له ديني متونو څخه د بشر فهم او ادراک تل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحول او تکامل په حال کي دی چي له همدې کبله زاړه تعبيرونه په نويو بدلېږي او د ساينس، فسلفې، تجربې او مشاهدې په برخه کي د انسان د پوهي پر مختګ او انکشاف پر ديني معرفت هم اغېز کوي. نن په عصري پوه سمبال ديندران هيڅکله نه وايي چي ځمکه د غوايي پر ښکار ولاړه ده، يا باران له اسمانه اوري، مار خاوره خوري، ښځه د نارينه له چپه پوښتي پيدا ده، د نړۍ عمر لس زره کاله دی، خدای د انسان په څېر دی او داسي نورې هغه مقولې چي پخوا د مذهب له ادرسه وړاندي کېدې. که څه هم له تجربې او مشاهدې سره ټکر مسايل او افکار اوس د منلو نه دي او د دين له ارمتن سره هم تر ډېره يا تړاو نه لري او يا د خاصو حلقو تعبير وي. خو د ديني فلسفې پر بنسټ يې د ديني معرفت له ډګره نه شو ايستلای ځکه ديني معرفت د خپل تاريخ هغه ټول بهير ته شمول کوي چي له انساني نړۍ سره د تماس له اولې ورځې بيا د پايښت تر مودې وخت پر وخت د بشر له خوا دين ته منسوبېږي.

د ديني معرفت تحول او تکامل ته پام نه کول د علم په ډګر کي د پرمختګ پر مهال د دين او دنيا تر منځ د تضاد لامل ګرزي. ځکه د کايناتو په اړه د بشر پوهه هره شېبه بل رنګ خپلوي. په مخکينيو نظرونو او قضاوتونو کي نيمګړتياوې په ګوته کېږي، خامۍ يې راپورته کېږي، وده کوي، نوي ابعاد پيدا کوي او يا د علمي معيارونو په رڼا کي له منځه ځي. ديني معرفت هم له دين څخه د بشر درک دی چي د نورو علومو په تحول او تکامل سره ديني معرفت هم د هغو له اغېزو خوندي نه دی. زموږ په ديني حلقو کي د ستونزو ريښه همدلته ده چي يو خو د دين او ديني معرفت تر منځ توپير يا نه پېژني او يا ورته پام نه کوي او بل د هر ديني معرفت لارويان ځان اصيل او بل باطل ګڼي. په داسي حال کي چي هيڅ ډول بشري معرفت وروستی نه دی او هره شېبه يې د تحول او تکامل امکان شته. که موږ د ساينسي، تجربوي او نورو بشري علومو په څېر د ديني معرفت په حوزه کي هم تحول او تکامل درک او منلی وای نن به مو نه د واقيعتونو له دنيا سره بې ګټې جګړې کولې، نه له نورو ملتونو سره او نه–به هم په خپل منځ کي په کرکه، تعصب او دښمنۍ اخته وای. په مجموع کي ديني مَعرفت له دين څخه د بشر درک دی چي اوږد تاريخ لري، تنوع، تضاد او تحول پکښې دی. هره ورځ خپل رنګ بدلوي او لا هم د تکامل په حال کي دی.

يادونه: د دې ليکنې ذهني خاکه مي د عبد الکريم سروش له کتاب قبض وبسط تيوريک شريعت څخه اخيستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت، دنیا او که دواړه؟

کله چې په کومه ټولنه کې وګړي خپلې مادي اړتیاوې په اسانۍ نه شي پوره کولای نو یو شمېر کړۍ د مذهب او دیانت پر بنسټ داسې نظریات وړاندې کوي چې ګواکې دنیوي چارو ته پاملرنه او د مادي اړتیاوو پوره کول له تقوا، اخرت پالنې او دینداري سره تضاد لري. دا ټول تصورات او افکار د ګڼو مذهبي ټولنو په مختلفو دیني کړیو کې شته او ځان ته خپل پلویان هم لري.

مګر کله چې دا ډول تصورات د یوه مذهب یا دین ډېری رسمي مخکښان په خپلو ویناوو کې وړاندې کوي، پر هر منبر او سټېج یې بیانوي، د بنو مادي امکاناتو نه درلودو په صورت کې لا هم عام وګړي موجود وروسته پاتې حالت ته هڅوي او دا ډول افکارو ته دیني رنګ ورکوي نو څرنګه چې له مادي اړتیاوو او عصري پرمختګ څخه چاره نه شته او په رسمیت نه پېژندل یې د الهي سننو پر خلاف ناکامه جګړه او له فطرت سره ډغرې وهل دي، له همدې امله په هغه ټولنه کې د اخرت او دنیا تر منځ د ټکر او په عملي ډول د اخلاقي انحطاط کچه ورځ تر بلې ډېرېږي چې زموږ د موجودو کورنیو، ټولنیزو او سیاسي ستونزو یوه برخه له دې سره هم تړاو لري.

په اسلامي نړۍ کې د منبر او سټېج پر سر د دې فکر دعوت، په تعلیمي مرکزونو او رسمي مدرسو کې تدریس، تلقین او تاکید داسې یو حالت رامنځته کړی چې له یوې خوا یې زموږ پر ذهني او رواني حالت اغېز نه دی کړی له بلې خوا د ژبې پر سر د دې خبرو خلګ د قول او عمل تر منځ تضاد ته اړیستي دي. په کومه ټولنه کې چې اړینې مادي اړتیاوې په رسمیت نه پېژندل کېږي او د دیني مشرانو هڅه دا وي چې یوازې د وچو وعیدونو، ګواښونو او عذابونو په وسیله د خلګو فکري او رواني حالت اصلاح کړي، د هغوی باطني مرضونه ورغوي، اخلاقي نیمګړتیاوې یې اصلاح کړي او په ټولنه کې یې ګټور رول ته وهڅوي هلته تل دغه ډول هڅې ناکامه شوې او ټولنه د فکر او عمل تر منځ له یو نا انډوله حالت سره مخ شوې ده.

دا نن هم موږ وینو چې د مذهبي مشرانو له خوا د شپې او ورځې له هر ډول وعظونو او ویناوو سره-سره مسلمانان په پراخه کچه دروغ وایي، په معاملاتو کې ټګي-برګي کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز اخلاق يې ډېر ضعيف دي، د کار پر ځای صرف ځان خلاصوي، په ټولنه کي يې مثبت رول سخت کمزوری دی، د خپل مسوليت له ترسره کولو تښتي، تر هر چا ماديات ډېر ورته مهم دي او خپلې لومړنۍ اړتياوې له داسي ناوړو لارو پوره کوي چي هم يې دين ته زيان رسېږي او هم د ټولنې نن او سبا ته.

د دې پر ځای لازمه ده موږ خپل خلګ د دين په دې لارښوونه خبر کړو چي هم اخرت مهم دی او هم دنيا ان د اخرت بريا په دې دنيا کي له ښه ژوند کولو سره تړاو لري او ښه ژوند يانې د خپل خالق او مخلوق دواړو په نظر غوره کردار هغه وخت ممکن دی چي موږ خپلې اړتياوې ومنو، مهمې يې وګڼو او د پوره کولو لپاره يې هغه الهي استعدادونه پر کار واچوو چي رابانديې لورولې يې دي، ځکه موږ تل په خپل لمانځه کي له الله څخه غوښتنه کوو چي اللهم ربنا اتنا فی الدنيا حسنةً وفی الاخرة حسنةً يانې اې زموږ پالونکې! موږ ته په دنيا او اخرت دواړو کي ښېګڼه راکړه!

نو چي هره ورځ له خپل رب څخه د لمانځه په څېر يوه لوی عبادت کي دغه ډول غوښتنه کوو بيا د کوم اساس له مخې دا ډنډورې ږغوو چي دا دنيا زموږ لپاره نه ده، د نورو ده زموږ ونډه صرف په اخرت کي ده؟ کوم څوک چي دغه ډول خبرې کوي او دا ډول افکارو ته يوازې د ژبې پر سر ژمن وي هغه دې لږ تر لږه د اخرت او دنيا پر خپل منځي تړاو د څو شېبو لپاره په ارامو مغزو فکر وکړي. ايا داسي ممکنه هم ده چي يو څوک دې د وخت او مکان له غوښتنو او اړتياوو سره- سره بيا هم مادي امکانات نه برابروي خو دين دې کوي، اخرت دې پالي او تقوا ته دې ژمن وي؟

پر دې سربېره په اوس مهال کي د دغه ډول تعليماتو او ويناوو اغېز ځکه ډېر او بېخي ډېر کم دی چي د عصري وسايلو په مټ د نړۍ په هره برخه کي هر ډول شوی پرمختګ سمدستي ټول خلګويني او په دې سره يې په زړه کي يو ډول ارمان پيدا کېږي. غواړي دوی هم هغسې پرمختګ وکړي، ښه هوسا ژوند ولري، د نړۍ له ښکلا خوند واخلي او ان تر اړتياوو ورپورته خپل ذوق هم موړ کړي.

که موږ دغه ډول غوښتنې او ضرورتونه صرف په دې ارامه وو چي دا دنيا زموږ نه ده بايد

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت ته پام وکړو ایا کولای شو خپلو خلکو ته قناعت ورکړو او په دې سره یې د هغه څه له تر لاسه کولو راوګرزوو چي په زړه کي یې ارمان لري او په پوره شوق یې غوښتونکي دی؟ په نړۍ کي د نویو هر اړخیزو پرمختګونو له امله اوس یوازي د سهار او ماښام پر عادي خوراک اکتفا کول امکان نه لري. نن د ځای، خوراک، ښه لباس، ښکلي کور، روغتیایي خدماتو، لوړو زده کړو، کمپیوټر، ټلویزون او دغه ډول نورو شیانو شتون لومړنی اړتیاوې او غوښتني بلل کېږي. د هغو په وړاندي د وچې فتوا مبارزه نفاق، اخلاقي رنځ او د دین په جامه کي بې دینی ته لار هواروي.

زموږ مذهبي کړۍ او مشران باید نور له ځمکنیو حقایقو څخه د تېښتي پر ځای خلکو ته په پوره صراحت ووايي چي د دنيا او اخرت د بریا لپاره دي له هر ډول مشروعو او ګټورو مادي امکاناتو کار واخلي، شته وسایل دي پر کار واچوي او د لا نور پرمختګ لپاره دي هڅې وکړي، ځکه مسلمانان د دنیا او اخرت دواړو غوښتونکي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني پلوراليزم

فکر کوم د ديني پلوراليزم په اړه بحث به د ډېرې پښتنو لپاره نوی وي، ځکه زه چې څومره پوهېږم په پښتو ژبه کې د دې موضوع په اړه هيڅ نه دي ليکل شوي. يوازې يې د استاد محمد محق په اثارو کې ضمني يادونه شوې ده. له همدې امله که د دې موضوع په تشريح کې ځينې نيمګړتياوې وې، نو لوستونکي دې يې را وبخښي، ځکه ما چې دلته د ديني پلوراليزم په اړه کوم څه وړاندې کړې هغه په عربي او فارسي کې زما د مطالعې حاصل دی چې له تاسو سره يې شريکوم. هيله ده لا نور مسلکي او په نورو نړۍ والو ژبو پوهېدونکي کسان د دې موضوع پاتې اړخونه هم را وسپړي.

پلوراليزم معنا او تاريخ

پلوراليزم (pluralism) پر ډېرښت، کثرت او تجمع د باور درلودلو په مانا کارېږي چې د انحصار ګرايي ضد دی. پلوراليزم د ژوند په مختلفو حوزو کې مطرح شوی. له دين څخه نيولې تر سياست، فرهنګ، ادب، قوم، ژبې او فلسفې پورې هر ځای خپل ځانګړی مفهوم لري، خو په مجموع کې يې هدف دا دی چې يو فرد/ټولنه بايد د اجتماعي ژوند په بېلابېلو ساحو کې د انحصار پر ځای پر تعدد، کثرت، تنوع، ډېرښت او ګڼو عقيدوې، سياسي، فرهنګي، ادبي او فلسفي فکرونو او کړنو باور ولري.

د پلوراليزم اصطلاح په لومړي ځل د غرب په ادبياتو کې وکارول شوه او د ديني فلسفې په توګه بنسټ ايښودونکی يې انګرېز فيلسوف جان هاروړډ هيک (John Harwood Hick) دی.

ديني پلوراليزم ياني څه؟

لکه څرنګه چې مو وړاندې ووېل پلوراليزم د ډېرښت منلو په مانا دی، خو کله چې مو د ديني پلوراليزم خبره کوو نو بيا يې مفهوم څه دی، ياني ديني پلوراليزم څه ته ويل کېږي؟ په ساده ډول يې مفهوم دا دی چې بايد په يوه ټولنه کې تر يوه زيات دينونه وزغمل شي چې دې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي پلورالیزم وایي. د دې مفهوم له مخې پلورالیزم په ټولنه کې د یو موجود واقعیت په توګه منل شوی دی، ځکه هره بشري ټولنه د بېلابېلو افکارو، عقایدو، باورونو او ارزښتونو درلودونکې ده، نو د دې لپاره چې د مختلفو دینونو او فکرونو پیروان سوله ییز او ګډ ژوند وکړي باید په عملي ډګر کې یو – بل وزغمي، که څه هم په نظري لحاظ هر یو ځان پر حق ګڼي او هغه بل پر باطله. په مجموع کې دغه ډول پلورالیزم له مخالفتونو او شخړو د ځان ساتنې په موخه یو تدبیر دی.

مګر د خپل ځانګړي نظري مفهوم له مخې دیني پلورالیزم یوازې په دې مانا نه دی چې د ټولنیز مصلحت او شخړو د مخنیوي لپاره دې د بېلابېلو ادیانو پیروان په ګډه جامعه کې د سوله ییز ژوند لپاره یو – بل وزغمي، بلکې د پلورالیزم نظري بعد ځو اړخونه لري چې دا مفهوم یې په په مختلفو ډولونو مطرح کړی دی.

ځیني کسان د پلورالیزم په نظري بعد کې دا تعبیر وړاندې کوي چې هیڅ دین په مطلق ډول باطل او ناحقه نه دی، بلکې هر دین سمې او ناسمې برخې لري. ځیني بیا وایي چې حق او حقیقت یو دی هر دین د همدې حقیقت پر لور تلونکې یوه لار ده.

نور بیا وایي دیني قضایاوې غیبي مسایل دي چې موږ یې محسوسولای نه شو. دغه ډول مسایل یا اصولاً هیڅ مانا نه لري او که یې ولري نو موږ یې ثابتولای نه شو. له همدې امله د ټولو حکم یو دی، انسانان اختیار لري چې کوم دین یې خوښ وي هغه دې غوره کړي. په هر حال د پلورالیزم پیروان په دې اند دي چې د یوه ځانګړي دین په اړه د حقانیت دا فکر سم نه دی چې د نړۍ یو ځانګړی دین پر حقیقت ولاړ دی نور ترې بې برخې دي. مختلف دیني افکار د انساني ژغورنې لپاره رامنځته شوي غبرګونونه او فعالیتونه دي چې هر یو په خپل ځان کې د انسان ژغورنې فلسفه او کړنلاره لري، له همدې امله د انحصار په توګه نه شو ویلای چې دا دین حق او هغه باطل دی.په اسلامي نړۍ کې تر دې دمه دا مفکوره چندان ملاتړې نه لري، یوازې الجزائری محمد ارکون او هندی فضل الرحمان هغه دوه مسلمان دینپوهان دي چې ویل کېږي دوی پر دیني پلورالیزم باور درلود.

په غرب کې د پلورالیزم یا ګڼ دینیز فکر ذهنیت هغه مهال راوټوکېد چې د کلیسا د لارښوونو برخلاف ځینو عیسوي مفکرینو ولیدل د نورو ادیانو پیروان هم ښه کړنې تر سره کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نېک انسانان دي. نو که د کليسا له باور سره سم اخروي نجات يوازي تر مسيحيت پورې محدود وي ايا د نورو دينونو نېک کسان به له دې بې برخې وي؟. پر همدې بنسټ جان هيک او نورو مسيحي علماوو د پلوراليزم فکر رامنځته کړ او ويې ويل: اخروي نجات يوازې په دې پورې نه دی تړلی چې حتما بايد يو سړی مسيحي واوسي، د نورو اديانو نېک پيروان هم د خپل دين په پيروي اخروي نجات تر لاسه کولای شي.

پر دې سربېره د نړۍ په لروبر کې د دين په نوم فرقه ييزو شخړو هم خلک دې ته مجبور کړل چې د اديانو پر حقيقت يو ځل بيا له سره غور وکړي، څو وپوهېږي چې د اديانو د پيروانو تر منځ د شخړو عوامل څه دي؟ تر غور او فکر وروسته ځيني مفکرين دې پايلې ته ورسېدل چې حق يوازې د خپل ځان شخصي ملکيت ګڼل او نورو ته د ناروا او باطل په سترګه کتل د دې لامل ګرزي چې د خاص دين پيروان د نورو اديانو له پيروانو کرکه وکړي او په وړاندې يې په خشونت لاس پورې کړي. دغه ډول تاوتريخوالی هغه مهال لا قوي کېږي چې دين د سياسي، ټولنيزو او مالي ګټو د تر لاسه کولو لپاره د يوې وسيلې په توګه وکارېږي.

په اسلامي نړۍ کې ډېرو کمو کسانو پر دې موضوع بحث کړی او د هغې بېلابېل اړخونه يې څېړلي دي، په عربي او فارسي کې دا مهال د پلوراليزم په اړه ځيني کتابونه او مقالې شته چې پر دې موضوع يې کافي بحث کړی دی، اړتيا دا ده چې زموږ اديباتو ته هم لار ومومي او په اړه يې څېړنې او پلټنې وشي.

د پلوراليزم کورنی او بهرنی اړخ

کله چې موږ د ديني پلوراليزم خبره کوو نو له دوه ډوله پلوراليزم سره مخ کېږو چې يو يې په دين کې دننه دی او بل يې بهر. يا په بل عبارت هر دين هم په خپل ځان کې دننه ګڼ تعبيرونه او فکري مکتبونه لري او هم له دينه بهر د نورو اديانو په وړاندې واقع دی.د ديني پلوراليزم د څېړنې او پر هغه د بحث پر مهال بايد دواړو ته پام وشي. د اسلام په څېر نور دينونه هم بېلابېلې ډلې لري چې هره يوه ځان د خپل دين اصلي منوونکې او عملي کوونکې بولي، څرنګه چې د دې ډلو تر منځ د طبعي او عيني غوښتنو له امله مطلق اتحاد ممکن نه دی او ان ډېر وختونه تر خپل منځ ګڼ تضادونه لري، له همدې امله د هر دين لوی پوهان او ډېری پيروان دې ته اړ شوي چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور دننه پلورالیزم په رسمیت وپېژني.

په اسلامي نړۍ کې شیعه او سني دوې لویې مذهبي ډلې دي چې په میلونونو پیروان لري او بیا په هره فرقه کې دننه نور فرعي مذهبونه دي چې په سنیانو کې څلور مذهبونه حنفي، مالکي، شافعي او حنبلي یې خورا مشهور دي او د اسلامي نړۍ په لروبر کې په لکونو پیروان لري.

لنډه دا چې د هیڅ دین پیروان له داخلي پلورالیزم څخه انکار نه شي کولای. البته ځیني داسې وړې ډلې او یا ځیني اشخاص به حتما په هر دین کې وي چې داخلي پلورالیزم نه مني او که یې وس ورسېږي پر ضد یې مبارزه هم نه سپموي. په لوېدیځ او پرمختللې جهان کې عام وګړي او مذهبي ګروپونه د دې اجازه نه لري چې د نورو مذهبي ډلو د حذف او یا له منځه وړلو لپاره عملي اقدامات وکړي، ځکه هلته د قوي حکومتونو له امله دغه ډول چارو ته په هیڅ صورت اجازه نه ورکول کېږي.

مګر په نظري ډول داسې ډېر افراد شته چې د خپل دین په داخل او بهر کې د پلورالیزم خلاف دي او له مجبوریته یې پر خلاف د خشونت مبارزه نه شي کولای، مګر د تبلیغ په ساحه کې تل وایي چې حق یوازې له دوی سره دی. خو په اسلامي نړۍ کې بیا داسې ډلې او اشخاص شته چې په نظري او عملي توګه د هر ډول پلورالیزم خلاف دي. دوی حق او حقیقت یوازې هغه څه بولي چې دوی ورباندې باور لري او د خپلو مشرانو، کتابونو، امامانو او رهبرانو له خوا ورته ښودل شوی دی. ډېری افراطي ګروپونه په همدې اند دي چې د دوی تګلاره او عقیده پر حق ده هر څوک چې یې نه مني هغوی پر باطل دی باید له منځه یووړل شي.

په هر حال داخلي پلورالیزم په مجموع کې د عمل او تیوري له مخې یو منل شوی حقیقت دی. مګر پاتې شو له یوه ځانګړي دین څخه بهر پلورالیزم، په دې اړه د غرب ډېری دین پوهان دې پایلې ته رسېدلي چې هم د اوسنیو ټولنو موجود حقیقت دی او هم باید د ځینو منطقي او فلسفي دلایلو له مخې ومنل شي، خو پوښتنه دا ده چې د بهرني پلورالیزم په اړه اسلام او مسلمانان څه وایي؟ په لاندې سرلیک کې به د دې پوښتنې د ځواب هڅه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلورالیزم او اسلام

لکه وړاندې چې مو یادونه وکړه په اسلام کې کورنۍ پلورالیزم په عمل او تیوري کې منل شوی دی او په دې اړه ډېر بحث ته اړتیا نه لیدل کېږي. خو خبره د اسلام او نورو دینونو ده. مطلب دا چې اسلام نورو دینونو ته په کومه سترګه ګوري؟ مني یې، ردوي یې او که یې د یو ټولنیز واقعیت په توګه زغمي؟

په دې کې شک نه شته چې د اسلام له پیله تر ننه د تاریخ په بېلابېلو پړاوونو کې مسلمانانو د نورو دینونو پیروان منلي دي او له هغوی سره یې ګډ ژوند کړی دی. نن هم په ګڼو اسلامي هیوادونو کې د مختلفو ادیانو پیروان ژوند کوي او د مسلمانانو له خوا ورته چندان جدي خطر متوجې نه دی. له دې ښکاري چې مسلمانان د یو موجود حقیقت په توګه د نورو دینونو پیروان زغمي، ځکه له دې پرته بله هیڅ چاره نه شته او دا یو اجباري حقیقت دی. د اسلام په اساسي سر چینو قران او سنت کې هم داسې ګڼې بېلګې شته چې مسلمانانو ته د نورو دینونو له پیروانو سره د سوله ییز ژوند کولو اجازه ورکوي.

د ځینو افراطیانو کړنې د هغوی خپل شخصي برداشت دی، که د اسلام تاریخ او د دین اساسي سرچینې مطالعه کړو هلته د یو ټولنیز واقعیت په توګه د نورو دینونو له پیروانو سره سوله ییز او ارام ژوند بالکل منل شوی حقیقت دی. د لا اکراه فی الدین، لکم دینکم ولیَ دین او داسې نور قراني او نبوي ارشادات د پورتنۍ ادعا د ثبوت ښې بیلګې دي. خو ایا اسلام په نظري ډول یوازې ځان حق ګڼي او که نور دینونه هم له حق او حقیقت څخه برخمن بولي؟

که د دغې پوښتنې د دقیق ځواب لپاره په اول سر کې قران ته رجوع وکړو نو هلته ځینې داسې نصوص شته چې ښیي نور دینونه هم د حق او حقیقت ځینې برخې په لاس کې لري. په تېره د عیسویت او یهودیت په څېر اسماني دینونه چې اسلام د هماغو ابراهیمي دینونو اپډیټ یا اصلاح شوې بڼه ده. په داسې حال کې چې د هغو له ځینو احکامو او لاربنوونو سره مخالفت هم کوي، خو دا په دې مانا نه ده چې اسلام نور دینونه په مطلق ډول ردوي او خلاف یې دی. پر دې سربېره اخروي نجات یوازې د اسلام په عقیده او عمل پوره نه غوټه کوي بلکې د اسلام پر اساس اخروي نجات هم په دې پورې مشروط ګڼي چې کوم څوک مسلمان نه دی هغه ته به د اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوت په مکمل او واضح ډول رسېږي، د هغه شکونه او شبهات به ځوابېږي او په مجموع کي به پر هغه حجت تامېږي، له دې پرته اسلام د نورو دینونو پیروان ګرم نه بولي او ان په یوه ایت کي خو يې ویلي: (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا)(الاسراء: ۱۵) یاني موږ تر هغو چا ته عذاب نه ورکوو چي رسول مو نه وي ورته لېږلی.

که د دې قراني اصل له مخې د نړۍ وضعیت ته وګورو نو ډېرو کمو سیمو او قومونو ته رسولان راغلي له همدې امله ویلای شو چي اخروي نجات او له عذابه خلاصون صرف په دې پوري نه دی تړلی چي اسلام به مني. که څه هم د بهرني پلورالیزم د نظري او تیوریکي اړخ په اړه د ډېری مسلمانو دینپوهانو غبرګون چندان مثبت نه دی، خو د قران متن ته په رجوع کولو سړی ډېر داسي ایتونه موندلای شي چي ښيي د اسلام پر بنسټ اخروي نجات یوازي هغه مهال مطرح دی چي د دعوت، استدلال، معارضې، پوښتونو او وضاحت ټول پړاوونه د روښانه تګلارې په رڼا کي ترسره شي او دا هم هغه مهال چي د اسماني پیغام راوړونکی رسول ژوندی وي او د خپلو مخاطبینو هر ډول نیوکو ته قناعت کوونکي ځوابونه ورکړي. د رسول تر مړینې وروسته د نجات اساسي ټکی نېک اعمال دي، عقیده یيا د هر چا خپله شخصي تجربه ده چي د همده په انتخاب پوري تړاو لري.

د پلورالیزم مخالف مکتبونه

په غرب کي د پلورالیزم په وړاندي ځیني نور ایزمونه یا مکتبونه هم شته چي لاندي به په لنډ ډول ورباندي رڼا واچوو:

۱) انحصار پالنه (Exclusivism)

انحصار پالنه یوازي د یوه دین پر حقانیت باور لري. یاني یو خاص دین په دې عقیده وي چي هر ډول نېکمرغي او حقانیت له ده سره دی او بل هیڅ دین د غه ښېګنه نه لري.

۲) شمولیت(Inclusivism)

دا فکر د مطلق دین پر حقانیت باور لري او د دینونو نسبي حقانیت مني. یاني یو دین په دې باور ولري چي نور دینونه هم زما په څېر له حقانیت او سعادت څخه برخمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) بطلان پالنه

دا مفکوره ټول دينونه باطل ګڼي او بېلابېل اسماني او ځمکني دينونه د بشري ذهنيت پيداوار بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام او ترورېزم

که کوم څوک د عیسایي ترورېزم اصطلاح وکاروي نو یو څوک به ووایي چې ته متضاد ترکیب (contradictory term) کاروې، عیسایت له ترورېزم سره هیڅ اړیکه نه لري عیسی علیه السلام ویلي چې تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ: (Love your enemy) د عیسایت لارښوونې پر مینه (Love) بنا دي نو په داسي حال کي عیسایي ترورېزم هیڅ معنا نه لري مګر دا نیمه رښتنولي ده، سمه ده چي عیسی علیه السلام ویلي تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ مګر د نیو ټیستمینټ له روایت سره سم عیسی علیه السلام دا هم ویلي چي داسي فکر ونه کړئ زه د سولي کولو ته راغلی یم بلکي جګړې ته راغلی یم.

Do not think that I came to bring peace on earth. I did not come to bring peace but a sword. (۱۰:۳۴)

نو بیا وجه څه ده چي د عیسی علیه السلام له دې ښکاره لارښوونې سره - سره هیڅوک پر عیسایانو د ترورېزم تور نه پوري کوي؟ د دې وجه دا نه ده چي عیسایان جګړې نه کوي، ساده وجه یې دا ده چي دوی خپلې جګړې د ملي ګټو (national interest) په نوم کوي، نه د عیسایي مذهب په نوم. مثلا هټلر یو عیسایي وو هغه دویمه نړیواله جګړه وکړه خو دا جګړه یې د عیسایت په نوم نه بلکي د جرمني قوم په نوم وه، همدا راز امریکا په ویتنام کي تر لسو کلونو زیاته جګړه وکړه خو هغوی هم داسي ونه کړل چي دا یې د عیسایت جګړه وبللهٔ بلکي د دې بر خلاف یې وویل چي دوی د امریکایي ګټو لپاره جنګېږي.

ځیني خلګ دا ګیله کوي چي رسنۍ غواړي اسلام ته د ترورېزم د نوم په ورکولو هغه بدنام کړي خو زه به ووایم چي په دې کي پړه د رسنیو نه ده ځکه مسلمانانو په خپله هر ځای د اسلام په نوم زور - زیاتي ته دوام ورکړی او د جهاد په نوم یې یادوي. په داسي حالت کي د رسنیو رول له دې پرته بل څه نه دی چي د مسلمانانو وینا او عمل د دوی له خپلې دعوې سره سم بیانوي. که مسلمانان خپلې جګړې ته د ټولنیزو ګټو نوم ورکړي نو د مسلمانې ټولنې نوم به ورسره پیوست شي خو کله چي دوی خپل تاو تریخوالي ته د اسلام نوم ورکوي نو دا بیخي طبعي ده چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنیو کي به د اسلامي تشدد په نوم يادېږي.

اصل حقيقت دا دی چي د اسلام ټولي لارښوونې د سولي پر اصولو بنا دي. د اسلام ۹۹ سلنه اياتونه په مستقيم يا غير مستقيم ډول له سولي سره تړاو لري مګر له دې سره – سره ځيني يا يو څه اياتونه له جګړې سره هم تړلي دي خو په اسلام کي سوله عمومي حيثيت لري او جنګ استثنايي.

د امضمون د مولانا وحيد الدين خان له کتاب امن عالم څخه چي د پښتو ژباړې نوم يې اسلام سوله که جګړه؟ دی، ژباړل شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا اسلام د تشدد اجازه ورکوي؟

ایا اسلام د تاوتریخوالي اجازه ورکوي؟ د دې ځواب دادی چې نه! دا سمه ده چې په اسلام کې د دفاع لپاره د جګړې اجازه شته، دا اجازه په هر مذهبي او غیر مذهبي سیستم کې هم شتون لري خو زما په اند تاوتریخوالی له دې څخه د جلا یوه بل کار نوم دی. په اسلام کې هیڅکله د هغه اجازه نه شته، په عمومي ډول چې د تاوتریخوالي یا تشدد لفظ د کوم مفهوم لپاره کارېږي هغه دادی چې د خپل دښمن یا مخالف د ختمولو لپاره له زوره کار واخیستل شي او په اسلام کې دا تصور هیڅ ځای نه لري. که یو څوک بل کس خپل مخالف ګڼي نو پر همدې بنسټ د ده لپاره دا نه ده روا چې د هغه د ختمولو په نوم یې پر خلاف تاوتریخوالي ته لاس کړي.

د قران کریم له مطالعې ښکاري چې په اسلام کې د دښمن او یرغلګر ترمنځ توپیر شوی، که یوه ډله د بلې پر خلاف په یو اړخیز ډول تاوتریخوالي ته لاس کړي نو له قران سره سم هغه بل لوری اجازه لري چې د یرغلګرو پر خلاف د ځان دفاع وکړي او د اړتیا په کچه له تاوتریخوالي کار واخلي. په قران کې ویل شوي چې د جګړې اجازه هغه چا ته ورکول شوې چې د دوی پر خلاف جګړه شوې ده.

Permission of fighting is given to those who are attacked. (۲۲.۳۹)

مګر د دښمن یا مخالف معامله له دې جلا ده، د دښمن په اړه د اسلام لارښوونه عیني هماغه ده چې په بایبل کې د عیسیٰ علیه السلام په ژبه داسې راغلې او ویلي یې دي چې تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ.

Love your enemy (Luke ٦-٣١)

په قران کې له دې منعه شوې چې د دښمنۍ ځواب په دښمنۍ ورکړل شي. قراني وینا ده چې بدي او نېکي سره برابر نه دي، تاسو یې په ځواب کې هغه څه وواياست چې غوره وي بیا به وګورئ چې ستاسو او د کوم چا ترمنځ دښمني وه هغه داسې بدل شوی لکه نژدې دوست. (حم

(c) ketabton.com: The Digital Library

السجدة: ۳۴)

له دې څخه معلومه شوه چې د اسلام له لارښوونو سره سم له دښمن سره جګړه نه ده په کار بلکې هغه باید دوست شي، د اسلام له وینا سره سم هر انسان په حقیقت کې پر طبیعت پاتې دی یو ازې په موقت ډول کله-کله ترې دښمن جوړېږي. که له هغه سره په یوه اړخیز ډول ښه چلند وشي نو خپل فطرت ته به را وګرزي او پخوانی دښمن به په او سني دوست بدل شي.

تاسو پر دې غور وکړئ چې یو شخص ولې تشدد کوي؟ د دې یو سبب آی ډیالاجیکل ایکسټریمیزم (ideological extremism) دی. په کوم ځای کې چې ایکسټریمیزم نه وي هلته به تشدد هم وجود ونه لري، په اسلام کې ایکسټریمیزم (افراطیت) ممنوع بلل شوی او د دې ډول تاوتریخوالي جرړې غوڅې شوې دي. اسلام ویلي چې په دین کې هیڅ ډول غلو نه شته. (النسایي، ابن ماجه، احمد)

There is no extremism in the religion of Islam.

د همدې ډول تاوتریخوالي یو بل سبب غوسه ده او غوسه په اسلام کې یوه ډېره لویه اخلاقي ناولتیا بلل شوې. په قران کریم کې مومنان په دې ستایل شوي چې کله هغوی په غوسه شي نو بخښنه کوي. (الشوری: ۳۷)

دا یو څرګند حقیقت دی چې که د اسلام له دې لارښوونې سره سم خلګ د غوسې پر مهال له بخښنې کار واخلي نو تاوتریخوالي یا تشدد ته به اړتیا پېښه نه شي. د تشدد یا تاوتریخوالي یوه بله وجه داده چې انسان فکر کوي دا یوه پیاوړې وسیله ده او په کارولو یې خپل هدف تر لاسه کولای شي خو په قران کریم کې د دې ذهنیت د ختمولو هڅه شوې ده. د قران له وینا سره سم تاوتریخوالی یو ازې بې ګټې منفي عکس العمل دی. د کوم مقصد د تر لاسه کولو اغېزناکه او ګټوره ذریعه نه ده. د قران لارښوونه داده چې که کوم وخت ستاسو تر منځ شخړه پیدا شي نو لانجې ته یې مه رسوئ چې بالاخره په تاوتریخوالي واوړي بلکې د سوله ییزې لارې په غوره کولو شخړه په لومړۍ مرحله کې له منځه یوسئ. له همدې امله په قران کې ویل شوي چې سوله غوره ده. (النساء: ۱۲۸)

Reconciliation is the best.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې معلومه شوه چې د اسلام لارښوونه داده چې کله مو له کوم چا سره د يوې معاملې په اړه شخړه راشي نو د حل لپاره يې سوله ييزه تګلاره (conciliatory course of action) غوره کړئ، نه د شخړې تګلاره (confrontational course of action). څرګنده ده چې که د اسلام دا لارښوونه عملي شي نو د شخړې له پيدا کېدو سره-سره به خبره تاوتريخوالي ته نه رسېږي. په دې مسئله د پوهېدو لپاره د رسول الله يوه وينا ډېره مرسته کولای شي، هغه داده چې ان الله يعطی علی الرفق ما لا يعطی علی العنف (صحيح مسلم) يعني الله په نرمي هغه څه درکوي چې په سختي يې نه درکوي.

د رسول الله په دې وينا کې د فطرت قانون بيان شوی دی. په دې دنيا کې چې خدای د فطرت کوم نظام را منځ ته کړی دی هغه پر داسې اصولو ولاړ دی چې دلته د هر هدف د تر لاسه کولو لپاره سوله ييزه طريقه ډېره اغېزناکه او منتجه ده. د دې بر خلاف د تاوتريخوالي طريقه ويجاړې را منځ ته کولای شي خو د کوم مثبت هدف لپاره ګټوره نه ده. دلته دا زياتونه هم ضروري ده چې اسلام او مسلمانان دواړه يو شی نه دي. اسلام د يوې ايډيالوژۍ نوم دی او مسلمانان د هغې ډلې نوم دی چې اسلام يې د دين په توګه غوره کړی دی. په داسې حالت کې بايد د مسلمانانو کړنې د اسلامي لارښوونو له مخې وارزول شي نه دا چې مسلمانان څه کوي هغه اسلام وبلل شي.

که کوم مسلمان يا د مسلمانانو کومه ډله تاوتريخوالی ترسره کوي نو دا يې خپل شخصي کار دی. د داسې خلګو په اړه بايد د قران کريم په ژبه وويل شي چې که څه هم دوی د اسلام دعوه کوي خو اسلام يې له زړه نه دی منلی. (الحجرات: ۱۴)

يادونه: دا ليکنه ژباړل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناموس قبايلي تصور

د ناموس لفظ د اسلامي نړۍ په اخلاقي نظام کې هغه تصور دی چې له کبله يې يو نارينه ځان د ښځينه صنف په وړاندې د ځينو خاصو واکونو څښتن ګڼي. د عربي او فارسي ژبو په قاموسونو کې ناموس د الهي شريعت، قانون، عفت او عصمت په مانا بلل شوی دی.

د ناموس ساتنه په وروسته پاتو او قبايلي ټولنو کې د شرافت، غيرت او وياړ معيار ګڼل کېږي. د ناموس ساتنې له تصور څخه د ښځو په وړاندې د فرهنګ او مذهب له يو ځای شويو احکامو داسې قيودات رامنځته شوي چې ښځې د کور له څلورو دېوالونو پرته د بل هيڅ ډول بهرني فعاليت واک نه لري. په موږ کې دغه ډول افکار هغه وخت نور هم حساس شول چې هيواد ته پر فرهنګي دوديز مذهبي فکر سربېره جهادي ايډيالوژي هم راورل شوه. ځکه د يوه مرکزي حکومت په له منځه تلو ځينو فقهي او فرهنګي تصوراتو د قانون بڼه وموندله او هر هغه سياسي نظام او نظر له دې امله مردود وګڼل شو چې د ناموس په اړه يې تګلاره او نظر د قبايلي تصور خلاف وو.

په افغانستان او ټوله اسلامي نړۍ کې د اسلامي انقلاب د راوستونکو -غوښتونکو لويه ستونزه دا ده چې له يوې خوا په ديني فکر کې د حکم تر منشا او هدف په شکل پسې ډېر منبلي او پر دې سربېره د دين په اساسي لارښوونو کې د فردي او مدني احکامو موقت او ثابت احکام نه تشخيصوي. د اسلام له پيله تر دې دمه چې دا دين له کومې فرهنګي -ټولنيزې حوزې د زماني يون په اوږدو کې له يوه ځايه بل ځای ته لېږدېدلی او په مختلفو سيمو کې يې د بېلابېلو فرهنګي، تاريخي او سليقوي اغېزو له امله کوم رنګ خپل کړی هغه پر يوه مهال په مختلفو سيمو کې د ګڼو برداشتونو له امله ډېر وخت د يو - بل ضد دی چې دا ډول تعبيرونه په خپل ذات کې رانښيي د فرهنګ او زمانې په يوه خاصه مقطع کې د دين عملي شوی شکل د هغه جوهر يو خاص څرګندوی دی چې د هغه له منشاء سره تړاو لري.

تر ډېره د ښځينه قشر په پرتله د نارينه جنسي، فرهنګي، اجتماعي او مذهبي برلاسی د دې سبب شوی چې دغه حالت د دين او فطرت تقاضا وګڼل شي. له همدې امله موږ وينو چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېمي نړۍ په هیوادونو کې نارینه هرڅه ته ازاد دی او په هیڅ حقوقي او قانوني تړون کې له ښځو سره سلا مشورې او نظر اخیستلو ته اړتیا نه ویني. همدغه ذهنیت د دې لامل ګرزي چې ښځه د ناموس په نوم سنګسارېږي، د نارینه د کړیو ګناهونو د جبیرې وسیله ده، د فحشا له قبایلي تصور سره سم یې مرګ روا دی، د خپل ژوند او ملګري د انتخاب حق نه لري او د نارینه د هر ډول شهواني غریزو قرباني ده. د ورور، پلار او انزوی د جنسي غریزې د اشباع لپاره د ښځې قرباني هیڅ د شرم او اخلاقي ارزښتونو مخالفت نه ګڼل کېږي، خو که یوه مېرمن د دین او انسانیت پر بنسټ د شخصي ژوند د خپلواکۍ، کار او زده کړو غوښتنه وکړي نو د ناموس له قبایلي تصور سره سم ورته ډول – ډول سزاګانې ورکول کېږي.

کله چې د دین متن د تاریخ په یوه پړاو کې د انساني فرهنګ او تعامل حوزې ته داخلېږي نو د وخت غوښتنې او برداشت په کې مهم او اساسي نقش لري. په تېره کله چې د دین مخامخ تعبیروونکی مري او پر ځای یې نور تعبیر کوونکي د دیني تشریح دنده پر غاړه اخلي نو ستونزه نوره هم ژورېږي، ځکه په دې وخت کې د یوې طبعي پدیدې په توګه ګڼ تفسیرونه د دین د متن ځای نیسي او له امله یې دویم او دریم لاس داسي مواد د خلکو لاس ته رسېږي چې په حقیقت کې هیڅکله تر نقد او کره کتنې لوړ نه دي. په بل عبارت دغسي تعبیرونه د هغه وخت د سیاسي، فرهنګي، ټولنیزو، ذهني سطحې او نورو عواملو غوښتنه وي. مګر کله چې وخت تېرېږي نو د وروسته وخت مذهبیان دغسي تعبیرونه وروستي ګڼي، تغییر یې نه مني او څرنګه چې د نوي عصر غوښتنې بېلې وي نو له همدې امله د دین او عصري تقاضاوو تر منځ یو طبعي ټکر رامنځ ته کېږي.

د ناموس په اړه د قبایلي تصور ریښه هم اصلا په دې کې ده چې په دغه ډول ټولنو کې لوی شوي وګړي او اجتماعي جوړښتونه د خپل فرهنګ او مذهبي تعبیر له مخې ښځه یو محکوم، بې اختیاره او د کور په انګړ کې ایسار شوی مخلوق ګڼي او همدا حالت د دین او اخلاقي اصولو غوښتنه بولي. مګر که دولت او یا د بشري حقوقو نور مدافعین غواړي دې بد حالت ته تغییر ورکړي نو د سنتي او قبایلي ټولنې وګړي دغه تغییر د خپل دین تخریب ګڼي او فکر کوي چې پر ناموس یې تېری کېدونکی دی، له همدې امله د ښځو د ژوند ښه کولو او هغوی ته د واقعي دیني او بشري حقوقو هغه ټولې هڅې شنډېږي چې بېلابېلې کړی یې تر سره کوي. په مجموع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي له ښځو سره د خشونت چلند، د هغوی د فردي، اقتصادي، سیاسي، تعلیمي او ټولنیزو حقوقو غصب او د ناموس، عصمت او عفت په نوم وژل، خرڅول، د جنسي اشباع لپاره د هغوی کارول او د څاوریو په څېر پیر وپلور د همدغسي فرهنګي- مذهبي وروسته پاتیوالي پایله ده.

که ښځه تر ناموس او مروج مذهبي وفرهنګي فکر ورها خوا د یوه انسان په توګه ومنو، له صنفي ځانګړنو او د ټولنې په منځ کي د روابطو له خاصیتونو پرته یې د خپل ذات او جوهر په ساحه کي یو داسي څوک وګڼو چي د یوه نارینه په څېر ټول انساني او بشري استعدادونه لري او په هیڅ ډول د انسانیت په ډګر کي تر هغه کمه نه ده (د ناقص العقله موجود په توګه خوله په خوله کېدونکی روایت د روایت او درایت په رڼا کي ناسم دی)نو هغه وخت ممکنه ده چي ښځه د ښځې په توګه انساني او فطري حقوق تر لاسه کړي. د تاریخ په اوږدو کي چي فرهنګونو او مذهبي دریځونو ښځې ته کوم مقام ورکړی هغه دي یو ځل بیا د نن عصر اړتیا ته پام د بحثونو او نقد محور وګرزي.

د ناموس په اړه موږ ته راپاته تصورات او افکار د بېلابېلو تاریخي دورو پاتي شوني دي چي هیڅکله مقدس او دایمي نه شي کېدای. د دین متن په تاریخي حوزه کي تل خپل رنګ بدلوي او نوي تعبیرونه یې ځای نیسي، که موږ د شکل پر ځای د ماهیت اصلیت ومنو نو بیا ډېره اسانه ده چي د فقهي متونو زړو پرېکړو ته د متن پوهنې له نویو اصولو سره سم د حکم له ماهیت سره موافق داسي تعبیر پیدا کړو چي هم هدف پوره کړي او هم د عمل په ډګر کي د زاړه شکل ځای ونیسي.

قبایلي تصورات د جامد ټولنیز حالت څرګندوی دي، کله چي د علم او بحث په وسیله دغه جمود مات شي نو هله ممکنه ده چي د ناموس په اړه دا ډول تصورات هم پر خوځښت راځي، شنل کېږي او د معقولو حقوقي، قانوني او بشري اصولو په رڼا کي خپل ځای نویو مقولو او اندونو ته پرېږدي. دلته یو ازیني خلا دا ده چي ذهنونه جامد او قلمونه په وېره کي دي. یو ځل باید دواړه وخوځېږي چي د ناموس په نوم د ښځې پر غمل شخصیت بیرته هغې ته وسپاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه یو اسانه انتخاب

په ټولنه کې ځان مطرح او مهم ښودل د هر انسان یوه طبعي غوښتنه ده. هر انسان په خپل ژوند کې هڅه کوي چې نور یې قدر وکړي، اهمیت یې ومني، شخصیت یې تسلیم کړي او لړتر لږه په خپله حلقه کې دومره ارزښت ولري چې خبره یې واورېدل شي او نظریې اورېدونکي ولري. په ولسواکو او پرمختللو ټولنو کې د انسان پر دې فطري غوښتنه له علمي پلوه ګڼې څېړنې شوې دي او د پر ځای کولو لپاره یې اقدامات کړي دي.

زموږ په څېر یوه سرپټې او دیکتاتوره ټولنه کې هرڅه تر پشار لاندې دي. د انسان فطري غوښتنې یا په رسمیت نه پېژندل کېږي او یا یې په وړاندې مذهبي، فرهنګي، ټولنیز او سیاسي خنډونه موجود دي.

موږ چې په عنعوي ډول له معاصر جهان څخه د ژوند په هر ډګر کې وروسته پاتې یو نو د نوي عصر ساینسي او فکري پر مختګ له نویو تنګونو او ستونزو سره مخ کړي یو. ځکه موږ د خپل تاریخ په هر پړاو کې تر هغه مهاله خوبولي پاتې شوي یو چې نورو د خپلو موخو د تېرېدو په لار کې راڅخه د کار اخیستلو او یا له خپلې مخې د لرې کولو پر مهال خوځولي یو. زموږ ټولنې ته تل نوي توکي او افکار په وارداتي ډول راغلي چې ځینو کسانو منلي او اکثریت د خپل فرهنګي ذهنیت، قبایلي نظام، تقلیدي مذهبي اند، له نوري نړۍ د نه خبرتیا، لوړې کچې بې سوادۍ او په ځینو مواردو کې د نورو د مداخلو او دسیسو له امله ورسره مخالفت کړی دی.

څرنګه چې د هر مهال په ماډرن سیستم کې اکثریت وګړو ځانونه بې ګانه ګڼل او په هغه کې یې ځان ته د لنډ مهال لپاره په اسانۍ ځای نه شوای موندلای نو له همدې امله د نوي عصري وارداتي سیاسي، اداري، علمي، ټولنیز، فکري او ساینسي پرمختګ د فرهنګ، مذهب، ملتپالنې، هیواد ساتنې او ملي مسایلو په نوم سخت ځپل شوي چې په دې مبارزه کې تل د منلي ملي قیادت پر ځای له قبایلي دود سره سم قومونو او مذهبي ډلو پر خپل سر مقاومت کړی او هر هغه چا ښه نوم تر لاسه کړی چې په اصطلاح ښه جنګیالی او توریالی وو. مګر دې مبارزې او اتلولۍ که د مقاومت په شپو -ورځو کې لنډه ګټه درلوده خو ، د هیواد او ملت لپاره یې دایمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدمرغي هم راوړي ده. ځکه په داسي شرايطو کي هر هغه چا ارزښت او لوړ ټولنيز، سياسي او پوځي مقام ترلاسه کاوه چي پخپله به ښه جنګيالي او د زور خاوند وو. په داسي حالاتو کي د زيار، خدمت، علم او غوره ټولنيز او سياسي فعاليت په پرتله جګړه يو اسانه انتخاب وو، دا اوس هم ډيری د ملت او دولت ضد کړی د حکومت په داخل او بهر کي ځکه وسلې، خشونت، فساد، قاچاق، خيانت، غلا او جګړي ته لاس اچوي چي د دوی لپاره په مالي، سياسي او ټولنيز لحاظ د واک او ځواک اسانه لار ده. په وروسته پاتو ټولنو کي وګړي د مشروع پرمختګ پر ځای هڅه کوي د لنډو ناقانونه لارو په وسيله خپل هغه هدف ته ځان ورسوي چي دوی ته په ټولنه کي لوړ سياسي او ټولنيز اعتبار ورکوي. په تېره بيا هغه مهال چي له دغه ډول ناوړه کړنو سره د ځينو مذهبي کړيو، اشخاصو او استخباراتي شبکو له خوا مذهبي فتوا هم ونښلول شي. مذهب هغه حساسه پديده ده چي که يو ځل په نامسم ډول د ډلو او اشخاصو لاسونو ته ولوېدنو له دې لاري بل شوی او رنه يوازي خپل پيروان سوځي بلکي ټولې سيمې ته يې زيان رسېږي.

اسلامي نړۍ په تېره افغانستان نن د مذهبي جنون په ګرمه بټۍ کي د هغو ډلو او اشخاصو په لاس د خپلو وګړو، سيمې او دنيا لپاره سور تنور دی چي له يوې خوا سخت ساده دي او له بلې خوا د نړۍ او سيمې د استخباراتي لوبو په داسي جال کي ښکېل شوي چي يو ځل يې د واک او ځواک د خوند تر کتلو وروسته زړه نه غواړي د دې لوبې په ډګر کي خپل ترلاسه شوی نوم او ارزښت له لاسه ورکړي. ياني په ټوله کي جګړه د قدرت او قوت پر سر ده، مګر شعارونه د دين او وطن ورکول کېږي. ځکه موږ وينو چي د دين او وطن لپاره جګړه کوونکي تر بل هر چا همدغو دوو ته ډېر زيان اړوي، له کومه وخته چي د دين او وطن د ساتنې په نوم جګړه پيل شوې نه دين خوندي شوی او نه وطن، بلکي د ټولې نړۍ په سطحه افغانان بدنامه شوي، ملي ګټې له خطر سره مخ شوې دي، ملي تاسيسات ويجاړ شوي، په ميلونونو افغانان وژل شوي، معيوب شوي، له هيواده وتلي، ورک شوي او بنديان شوي دي، دين دومره بدنام شوی چي په داخل او بهر کي هر مسلمان او اسلامي شعار ته د شک په سترګه کتل کېږي.

دې ټولو ته په پام هر د عقل خاوند په ډېره اسانۍ درک کولای شي چي د دين او وطن د شعار ورکونکو اصل هدف د واک او ځواک ترلاسه کول دي، نه دين او وطن ساتنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي نړۍ کې د ترهګرو ایډیالوژیک اساسات

ایا قرآن د ترهګرۍ کتاب دی او اسلام ترهګري غواړي؟ که داسې نه وي نو ولې د ټولې نړۍ ترهګرې ډلې د خپل دریځ په دفاع او توجیه کې قرآني ایتونه او نبوي سنت وړاندې کوي او ترهګري یوازې په اسلامي نړۍ کې محدوده ده؟ دا هغه پوښتنې دي چې د دین په اړه خبرې کوونکی هر مسلمان ورسره مخ کېدای شي. لاندې به د همدې پوښتنو پر ځواب تم شو.

تر ټولو لومړی باید په دې پوه شو چې عموما د ترهګر فکر او ترهګریزو کړنو تر شا دوه عمده عوامل دي چې یو یې د محرومیت احساس او بل یې د واک غوښتنې مفکوره ده. څرنګه چې د هر دین یو شمېر مخکښانو د زمانې په یوه خاص پړاو کې د خلګو پر هرڅه پراخ واک درلود او د دین تر سیپېڅلي پوښښ لاندې هیڅ ا نه شوای کولای چې د دوی د واک سلطه وننګوي، له همدې کبله چې یې کله د بېلابېلو عواملو پر بنسټ دغه پراخ واک یا کم او یا بېخي ختم شو نو د دوی کرکه راوپارېده او د خپل واک د بیا تر لاسه کولو لپاره یې وسله واله ترهګري پیل کړه چې په اروپا کې همدا رول کلیسا لوباوه او د صنعتي انقلاب په راتلو سره ساینس ورو-ورو د کلیسا د خاوندانو سیاسي واک له منځه یووړ او د کلیسا اربابان یوازې تر رسمي مذهبي چارو محدود شول. په پرمختللې نړۍ کې هم د اسلامي ډلو په څېر سخت دریځي شته، خو هلته د پیاوړو حکومتونو له امله نه شي کولای چې له وسلې څخه په کار اخیستو د خلکو سیاسي، ټولنیز، تعلیمي، مالي، فردي او نور حقوق وګواښي.

له بله پلوه چې په کومه ټولنه کې عام وګړي فقر ځپلي وي، کار او روزګار نه وي، خلګ ټولنیز عدالت او غوره دولتي خدماتو ته لاس رسی نه لري، ملي ثروت او د هیواد عامه شتمني په مساوي ډول نه ویشل کېږي، پانګه او واک د څو محدودو کسانو او کړیو په لاس کې وي نو هلته ګڼې پرګنې او ډلې ځان محروم احساسوي چې له امله یې په لوږه او فقر د اخته وګړو او ملي غاصبینو تر منځ ټکر حتمي دی، په تېره بیا چېرې چې د دغسې شخړو لپاره د مذهب په څېر د مقدسې سرچینې احساس پاروونکي ناسم توجیهات هم موجود وي. نو هلته د ټولنیز توپیر دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړودوړ ډېر خطرناک شکل خپلوي چي همدا اوس موږ له الجزايره تر صوماليې او له عراقه تر افغانستانه ورسره مخ يو.

کله چي د غربي ځواکونو په لاس د عثماني ترکانو واکمني يا د مسلمانانو په اصطلاح خلافت ختم شو (چي د اسلامي فقهي له معتدل تعبير سره سم خلافت هم نه شي بلل کېدای) له همغه وخته تر ننه مسلمانانو د خلافت د نظام بيا احيا کولو په موخه د اسلامي نړۍ په ګڼو سيمو کي د شته ټولنيز- سياسي نظام پر خلاف وسله وال بغاوتونه کړي دي. د دوی د استناد لويه سرچينه د اسلامي فقهې هغه ذخيره وه/ده چي اسلامي پوهانو د مسلمانانو د عروج په زمانه کي د خپل وخت له سياسي او ټولنيز فکر سره سمه ليکلې وه. څرنګه چي د عروج او زوال وختونه بېلابېلې تقاضاوې لري، له همدې امله د اسلامي نړۍ هغو فقهي مخکښانو په دې سره لويه تېروتنه وکړه چي د مسلمانو د عروج پر مهال تدوين شوې فقه يې هغه مهال هم د تطبيق وړ وبلله چي سيمه يې د نورو له خوا ونيول شوه او د مسلمانانو تر واک لاندي پراخه خاوره د نورو لاس ته ولوېده.

په دې کي شک نه شته چي په قران کريم او نبوي سنتو کي په پراخه پيمانه د جهاد او قتال يادونه شوې، د دې کار د ترسره کوونکو لوړې درجې يې بيان کړې او ان په ځينو وختونو کي يې فرض او لازمي بللی دی، مګر ستونزه دلته ده چي د جهاد په اړه د قران او نبوي سنتو اصل روح او مراد سم نه دی درک شوی، ځکه په قران کريم او نبوي سنتو کي د جهاد يو ډول هغه دی چي نبغ په نبغه د الله له اجازې سره تړاو لري او پر هغه قوم پلی کېږي چي هغوی ته رسول راغلی وي او د رسالت د ټولو مراحلو ياني دعوت، انذار، بشارت او هجرت وروسته د الله په مستقيمه اجازه رسول او د هغه ملګري د حق د منکرينو پر خلاف وسله اخلي او د خدای د اخلاقي قانون له مخې هغوی د خپل ناوړه کردار په سزا محکوموي چي د جهاد دغه ډول يوازې او يوازې د رسول له وخت او شخصيت سره تړاو لري او بل هيڅوک نه شي کولای د دغه جهاد په استناد د نړۍ د ملتونو په وړاندي وسله پورته کړي او ورته ووايي چي يا به زما عقيده منې، يا به جزيه ورکوې او يا به وژل کېږې، دغه ډول لاربښوونې د رسول په وخت کي د اهل کتابو له خاصو ډلو سره تړلې د هغه وخت يو حکم وو چي نن هيڅوک د هغه د تطبيق حق نه لري، ځکه چي دا د الله له اخلاقي قانون سره د مخامخ تړليو مخاطبينو په اړه دی، نن به کوم د عقل خاوند په دا سي حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اسلام د سولي او نورو ملتونو او دينونو د زغم دين ومني چي په متن کي يې دغه ډول تنګ نظري موجوده وي؟ د اسلامي فقهې ستونزه همدغه ده چي د رسول له شخصيت سره تړلي ځيني خاص زماني احکام يې له هغو لارښوونو نه دي بېل کړي چي عموم پکې دی، نه تر رسول پوري تړاو لري او نه تر ځانګړې زمانې او خاصو مخالفو او يا موافقو مخاطبينو پوري. د جهاد بل ډول د ظلم او تېري پر خلاف د خپل حق او ځان دفاع ده چي د نړۍ د نورو حقوقي مراجعو تر څنګ يې قران کريم هم له منلو انکار نه دی کړی، خو د دې لپاره يې ځيني شرطونه اړين بللي دي چي د مسلمانانو د عامه نظر توافق او د منظم دولت له خوا اعلان او ملا تړ يې اساسي شرطونه دي، که دغه شرطونه نه وي هغه جګړه او وسله وال خوځښت تر هګري، فتنه او په ځمکه کي فساد دی چي قران کريم د دغسي کړنو د ترسره کوونکو لپاره سخته سزا وضعه کړې او بايد د وخت واکمن هغوی ته سخته او داسي عبرتناکه سزا ورکړي چي بل څوک بيا دغسي بشر او دين ضد کړنو ته لاس وانه چوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي نړۍ کې مذهبي نرګسيت

نرګسيت په افرادو او ټولنو کې هغه نفسياتي او فکري ناروغي ده چې که يې مخه و نه نيول شي نو شونې ده چې ناوړه پايلې به يې بشپړ ملتونه د هلاکت کندې ته وغورځوي. په مجموع کې هره مذهبي او پر ميتافيزيکي باورونو ولاړه ټولنه د فرهنګي او مذهبي نرګسيت ښکار ګرزي. په کومه ټولنه کې چې د عقلانيت، منطق او پراخ، سالم او هر اړخيز نقد وجود ته زمينه نه وي مساعده، ټولنيزې، ديني، کولتوري، سياسي، تعليمي، مالي او...چارې صرف د تقليد او پخواني دود پر بنسټ تر سره کېږي، هلته د نرګسيت ناروغي حتمي ده.

دا مهال اسلامي نړۍ د تهذيبي نرګسيت تر څنګ له مذهبي نرګسيت سره هم مخ ده، په مسلمانانو کې ډېری په دې عقيده دي چې دوی اصيل، جنتيان، د الله دوستان، د نړۍ پر مخ تر ټولو افضل، د لوړ باور ښبتان، د دنيا او اخرت سرداران، په هر حالت کې د نورو د مرګ او ژوند واک درلودونکي، په هر ډول سياسي او ټولنيزو چارو کې د بشپړ او تل پاتي سيستم خاوندان او د هغه امت غړي دي چې هره کړنه يې د لوی رب له خوا تاييد شوې ده. په داسي حال کې چې د علم، تمدن، بشرپالنې، عقلانيت او يو متوازن پرمختګ له کاروانه ډېر شاته پاتي دي.

د مذهبي نرګسيت له امله ډېری مسلمانان فکر کوي چې د دوی نوم او عقيده د همدې لپاره کافي ده چې هم په دنيا او هم په اخرت کې بريالي شي.

د خپل همدې نرګسيت له امله د معيار پر ځای صرف پر انحصار او نوم تکيه کوي. د محسوسو لاس ته راوړنو پر ځای هغه څه ته پنا وړي چې يا په تېر تاريخ کې د دوی د ځينو اشخاصو او ډلو له خوا شوي او يا د ميتافيزيکي نړۍ هغه ښېګڼې يا دوي چې د مادي نړۍ په موجود بهير کې يوازې لېونيان پرې قناعت کولای شي. که يې ټولنيز اخلاق، شخصي سلوک، کورنی ژوند او له نورو سره د مشترکو چارو تګلاره ووينئ نو له دوی سره صرف د خولې خبرې او پوچې ادعاوې دي، دا ځکه چې د خپلو ځينو باورونو پر بنسټ يې د دې نړۍ علمي پرمختګ ته شا کړې او د خپل تش نوم پر بنسټ په راتلونکې کامله نړۍ کې د دايمي جنتونو خوبونه ويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي نرګسيت د دين پر بنسټ د داسي انحصاري تفوق ادعاده چي نجات، الهي رحمت، اخروي بريا، ټولنيز سيادت او سياسي مسؤوليت يوازي د ځانګړي مذهبي طبقي اجاره ګرزي. همدا اوس هم موږ وينو او اورو چي ډېرى مذهبپالي په لوړ اواز دا شعار ورکوي چي نوره نړۍ به يا اسلام مني، يا به د دوى له خپل ځانګړي تعبير سره سم د هغوى ايډيال اسلام پالي حرکت ته جزيه ورکوي او يا به وژل کېږي. همدغه فکر په اسلامي نړۍ کي يو ډول فکري او عقيدوي ريا رامنځ ته کړې او د دين پالنې ټول عقايد او باورونه په همدغو ادعايي شعارونه ډک دي.

دا مهال نوره نړۍ په علمي او عملي ډول د خپلې ټولنې اجتماعي سلوک ارزوي، پر نظرياتو يې کره کتنه کوي، انسان شموله قوانين جوړوي، بشر پالنې ته دعوت کوي، خپله شتمني پر تحقيقي چارو لګوي، د خرافاتو پر بنسټ رامنځ ته شوې سرې کرښې ماتوي، د کايناتو پټو رازونو ته د سرورايسته کولو هڅې کوي، د فردي-اجتماعي خپلواکۍ پر لور مزلونه وهي او لګيا ده د ژوند ټول اړخونه د سالم عقلانيت پر بنسټ ودانوي. مګر مسلمانان لا هم د پوهې، پرمختګ، بشريت او عملي اخلاقو پر ځاى يوازي د انحصاري فکر څښتنان دي، نوره ټوله نړۍ بې لارې ګڼي، جنت يې په ټيکه اخيستى، د خداى رضا يوازي په تخريب او د هر نامسلمان په وژنه کي ويني، د خپل خاص تعبير پر بنسټ هر هغه مسلمان ورته واجب القتل ښکاري چي د خاصو ډلو خاص تعبيرونه ونه مني، مذهبي سيادت د هرې ستونزې حل ګڼي، له خداى ورکړې عقل څخه کار اخيستل ورته حرام ښکاري، د ماهيت پر ځاى د شکل او مفهوم پر ځاى د الفاظو غلامان دي او اخروي نجات يې يوازي تر دې پوري محدود کړى چي د عملي تقوا پر ځاى شکلي او لفظي پرهيزګاري ترسره کړي. زموږ د ټولو ناخوالو حل په همدې کي دى چي نور نو د مذهبي نرګسيت دې ناروغۍ ته د عقلي او علمي اصولو په رڼا کي داسي درمل ومومو چي د ټولو لپاره ابدي روغتيا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نصوصو په تعبير او تاريخ کې د تروريزم جرړې

له دې څخه هيڅوک سترګې نه شي پټولای چې موږ د اسلامي نړۍ په تېره د افغانستان په کچه دا څو لسيزې د تروريزم له لاسه رنځ وړو او د مذهبي تروريزم هر اړخيز قربانيان يو. دا په داسي حال کې چې دلته هره ناروا د مذهب په نوم تر سره شوې او ګڼو قتلونو ته د دين مقدسه جامه وارغوستل شوې ده. که پرون حکمتيار پر کابل راکټونه اورول، په ځواب کې يې نورو ټوپک سالارانو ناروا وژنې کولې، يا نن طالب په ځانمرګو بريدونو، سرک غاړې ماينونو، مخامخ جګړو او غلچکي بريدونو کې بې ګنا افغانان وژني او د دين، ملي اصولو او نړۍ والو قوانينو پر بنسټ جوړ اسلامي دولت نه مني، د دې هر څه لپاره زموږ په خپل تاريخ او د نصوصو په تعبير کې توجيهات لري. له تروريزم سره د مبارزې يو مهم اړخ همدا دی چې د ترهګرو د هغو تبليغاتو مخه ونيول شي چې له امله يې ساده مسلمانان غولېږي او داسي انګېري چې د اسلامي نړۍ په لروبر کې روان فساد هغه اسلامي جهاد دی چې الله يې په قران کې امر کړی او رسول په خپل وخت کې عملي کړی دی، ځکه د دين په اساسي سرچينو کې هم د جهاد او وسله والې مبارزې نه يوازې يادونه شوې بلکې په ځينو وختونو کې يې وسله واله مبارزه اړينه بللې ده، مګر د افسوس ځای دا دی چې له لسيزو راهيسې د جهاد په نوم شوې فعاليتونه د دين له ار هدف سره اړخ نه لګوي. له بده مرغه زموږ تاريخ، فقهي متون، د احاديثو مراجع، شروحات، د دين په رڼا کې ليکل شوي ټولنيز اثار، سياسي افکار، ادبيات، د مسلمانو اشخاصو ژوند ليکونه او د شريعت له مختلفو اړخونو سره تړلې بېلابېلې ليکنې ټول خپلو لوستونکو ته همدا پيغام ورکوي چې په دې نړۍ کې د مسلمان د ژوند يوازينی هدف د شريعت په رڼا کې د سياسي واک تر لاسه کول او د زور زياتي له لارې پر خلکو د ځانګړې ايډيالوژۍ تحميلول دي. د دوی سياسي فلسفه ټوله نړۍ يو کلی ګڼي چې بايد او سېدونکي يې د يوه مرکز او يوه واکمن تر مستقيم تسلط لاندې د هغه نظام په سيوري کې ژوند وکړي چې د سياسي مذهبي مشرانو له خوا ورته وړاندې کېږي، که څوک له دې فلسفې سره مخالفت ښيي نو د هغه وژل ديني فريضه ده، د داسي يوه نظام د نه شتون په صورت کې بايد مسلمانان وسلې ته لاس کړي او د قوې په زور هر هغه خنډ له منځه يوسي چې د داسي نظام مخه نيسي. په قران کريم کې چې د کوم جهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه شوې هغه دوه ډوله دي یو یې د رسول له زمانې او د هغه له شخصیت سره تړاو لري چې د خدای د اخلاقي قانون په رڼا کې د رسول په مشرۍ له حق څخه د هغو منکرینو پر خلاف تر سره کېږي چې د حق دعوت په وړاندې خنډونه جوړوي، د خپل واک په دایره کې د خلګو فکري، فردي او مذهبي ازادي نه مني او هغه چا مخالفت کوي چې انسانان مساوات، روا بشري حقوقو او د منطقي لارښوونو په رڼا کې د یوه الله لمانځنې ته رابولي. بل ډول یې له خپل ځان، مال، عقیدې او خاورې څخه د دفاع هغه مشروع حق دی چې د نړۍ ټول قانوني مراجع یې مني او دین هم جواز ورکړی دی. مګر دغه ډول جهاد څو لازمي شرایط لري چې د هغو له شتون پرته یې ترسره کول جهاد نه فساد دی. لومړی شرط دا دی چې د جهاد دغسې حکم د مسلمانانو افرادو او یا مختلفو ډلو ته نه دی متوجې، بلکې د دوی ټولنیزې ادارې او یا په اوسنۍ اصطلاح رسمي دولت ته راجع دی چې په دې اړه د تصمیم نیولو او ګام اخیستلو لپاره باید له ټولو مسلمانانو سره مشوره وکړي او کله چې هغوی ټول او یا یې اکثریت د دغسې ګام اخیستلو اجازه ورکړي نو دولت کولای شي چې د خپل ځان د دفاع په خاطر جهاد وکړي. مګر له دې سره یو بل شرط دا هم دی چې باید د خپل دښمن د مخنیوي او ځان د دفاع توان ولري او دغه ډول جهاد د دین، هیواد او ملت په ګټه وي، تر یوه قومانده لاندې وي، د اړوندې سیمې خلګ یې ملاتړ وکړي او نتیجه یې هم پخپله د هغې سیمې خلګ تر لاسه کړي.

زموږ بدمرغي دا ده چې د قران کریم او نبوي سنتو وروستی معقول جهاد مو په تروریزم بدل کړ او د خدای د اخلاقي قانون پر بنسټ د رسول له شخصیت سره تړلي ځیني اختیارات او اصول مو په خپل لاس کې واخیستل. که موږ خپل تاریخ، روایات او فقهي تعبیرات مطالعه کړو نو هلته هم ستونزه د همدې دوو جهادونو له نه توپیر او ناسم تعبیر څخه راولاړه شوې ده. زه یو ځل بیا پر دې ټینګار کوم چې که د اسلامي نړۍ حکومتونه په خاص ډول افغان دولت غواړي چې د تروریزم جرړې له منځه یوسي او د ترهګرو ایډیالوژیک ځواک وځپي نو اړینه ده چې تروریستان زموږ په شرعي اثارو کې له کوم څه څخه د ځان لپاره استفاده کوي هغه یو ځل بیا له سره وارزوي او په دې برخه کې مسلکي دین پوهانو ته دنده وسپاري چې د ترهګرو ناسمو توجهیاتو ته د دین د اصیلو لارښوونو او روح په رڼا کې منطقي ځواب ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټیکنالوژي او ترهګري

طالبانو د خپلې واکمنۍ په وخت کې پر انځورونو بندیز لګولی وو. سینما، فلم، ویډیو، د کیمرې کارونه او ټلویزون ممنوع وو، موسیقي خو نو ښځي کفر ګڼل کېده او انټرنیټ ته یې نه لېوالتیا درلوده، نه موجود وو. مګر کله چې په دوه زره لومړي میلادي کال کې د نړۍ والو ځواکونو په مرسته د دوی واکمني نسکوره شوه او دویم ځل بیا د پاکستان، سیمې او نړۍ والو استخباراتو په مټ د دې جوګه شول چې د هیواد په دننه کې د موجودې ادارې له ضعف او خلکو له عقیدې په ګټه اخیستلو ځان ته ځای پیدا کړي، نو مجبور شول چې یو وخت یې کوم څه ناروا، د شریعت خلاف او حرام بلل له هماغو شیانو څخه د خپلو تبلیغاتو او پروپاګند لپاره کار واخلي.

نن موږ وینو چې طالبان د خپلو عملیاتو ویډیو ګانې خپروي، له ترانو سره ډېره نرمه کمپیوټري موسیقي یو ځای کوي، په خپلو چاپي، برېښنایي او برېښنایي رسنیو کې له انځورونو پراخ کار اخلي، انټرنیټ کاروي او ډېری غړي یې نن له ټلویزون څخه استفاده کوي. دې حالت که له یوې خوا د نړۍ او نوې ټیکنالوژۍ په اړه د طالبانو پخوانی دریځ سخت باطل کړ او دوی یې اړ ایستل چې د شریعت له ادرسه یې د دې شیانو په اړه کوم فتوا صادره کړه وه بیرته یې په خپله ونه مني او د هغه څه کارونې ته اړ شي چې یو وخت به یې د هغو د کارونې له امله نورو ته سزاوې ورکولې.

له بلې خوا یې دا هم ثابته کړه چې ټیکنالوژي د ترهګرۍ له خپرولو سره ښه مرسته کوي، نن ترهګر په دې ښه پوهېږي چې د دوی لپاره ویډیو ګانې او نورې رسنۍ څومره مهمې دي، ټویټر، فیسبوک او هر ډول ټولنیزې شبکې په څومره اسانۍ د هغوی پیغام د نړۍ ګوټ-ګوټ ته رسولای شي؟ همدا وجه ده چې هره ترهګره ډله پوره هڅه کوي چې د پیغام رسونې او اړیکو له نویو اسانتیاوو پوره ګټه واخلي.

په پر مختللې نړۍ کې ساینس او ټیکنالوژي د خلکو د سوکالۍ، ذهني ودې، هیواد جوړونې، رغنیزو چارو، طبي پرمختګ، تعلیمي هڅو، اقتصادي ګټو او نورو ښېګڼو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارېږي، خو په وروسته پاتي نړۍ خصوصا افغانستان کي له پرمختللې نړۍ راغلي ټیکنالوژي د ترهګرو او مذهبي مافیا لاس ته لوېدلي او د هغه څه لپاره یې کاروي چي دا پېړۍ-پېړۍ یې زموږ خلګو او هیواد ته له بدمرغۍ پرته بل څه نه دي راوړي، د همدې ټیکنالوژۍ په مټ یا د هیواد ورانولو پلانونه طرحه کېږي او یا یې په مټ د کفر، ارتداد او ضلالت کرکجنې فتواوې خپرېږي.

موږ ته هغه وخت ټیکنالوژي مثبته ګټه کوي چي تر څنګ یې اساسي فکري بدلون هم رامنځ ته شي، له فکري بدلون پرته به نوي ټینکالوژي هره ورځ نړۍ ته زموږ د وحشت صحنې رسوي او له دې لارې به پر خپلو خیر غوښتونکو د تکفیر فتواوې خپروو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سخت دریځۍ په وړاندې مبارزه څرنګه او ولې؟

سخت دریځي هغه بد مرغي ده چې د افغاني ټولنې د ژوند هره برخه یې سخته ځپلې ده. دې تحمیل شوې مذهبي مافیا عاطفه له منځه وړې، مینه کفر ګڼي، د ژوند دایره یې تنګه کړې او هر ډول اخلاقي چوکاټونه یې مات کړي دي، نه فرهنګي دودونه مرعاتوي، نه قبیلوي جوړښتونه مني، نه سیاسي تعامل پېژني او نه د علم، منطق او عقل پر بنسټ ولاړو اصولو ته ژمن دي. له دین او مذهب څخه یې د کرکې، وحشت او تعصب یوه داسې اله جوړه کړې چې د نن سبا عملي – فکري الحاد ډېره پړه د همدې جهاد او جهادیانو پر غاړه ده.

سخت دریځي نه یوازې زموږ سیاسي او ټولنیز نظامونه ننګوي بلکې زموږ په فردي او کورنیو چارو کې هم مداخله کوي.دوی داسې عادت خپل کړی او ځان ته داسې واک ورکوي چې که ته ورسره کار نه لرې نو هغوی دې نه ایله کوي او تر هغو به در پسې وي چې یا د دوی ومنې او یا له دوی وتښتې یا ووژل شې، له همدې کبله د سخت دریځۍ په وړاندې مبارزه ډېر لومړیتوب لري.

څرنګه چې زموږ په ټولنه کې د سخت دریځۍ لویه سرچینه د دین په اړه ناسم پوهاوی دی له همدې امله باید تر ډېره بریده همدې اړخ ته جدي پاملرنه وشي، ځکه موږ د ژوند د نورو برخو په څېر د دین په زده کړه او ښوونه کې هم پر وارداتي مرکزونو، نصاب او ښوونکو تکیه کوو، تر څو چې په خپل هیواد کې دننه د دیني زده کړو ملي-افغاني مرکزونه، هیواد پال دیني او په عصري زده کړو سمبال علما او د وخت له غوښتنو سره سم دیني نصاب ونه لرو تر هغو به موږ د پردیو د دیني ایډیالوژیو، فتواوو، خوځښتونو، وسله والو باغیانو او د دیني مافیایي کړیو له انحصار سره مخ یو. فکر کوم افغان دولت او افغان ولس هیڅکله دې تشې ډکولو ته د یوې جدي مسلې په سترګه نه دي کتلي.

دا د حج او اوقافو، اطلاعاتو او کولتور او پوهنې د وزارتونو دنده ده چې په ګډه پر دې ستونزه کار وکړي او د یوه ګډ پروګرام په جوړولو د سخت دریځۍ ریښې وباسي. داسې دیني علما کم نه دي چې روان حالات یې ځوروي، په خپل دین، ولس او هیواد یې خوا بدېږي، د نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عصر په غوښتنو خبر دي او د بدلون اړتیا احساسوي خو له بده مرغه دولت یا له هغوی سره تماس نه لري او یا نه غواړي چي د سخت دریځۍ او ترهګرۍ لپاره په اوږده مهال کي دایمي حل ولټوي، ځکه دا یو واضح حقیقت دی چي دلته د هیواد د دښمنانو له خوا روان ناروا بغاوت په ظاهره دیني اړخ لري، دیني فتوا ورسره ملګري ده، په اصطلاح مذهبي کړۍ او اشخاص یې ملاتړ کوي او د طالب، القاعدې او داعش په نوم د نورو د ګټو لپاره په شعوري او غیر شعوري ډول استخدام شوي باغیان د خپلي ناروا جګړي هدف دا ښیي چي غواړي په هیواد کي یو شرعي-اسلامي نظام رامنځ ته کړي، څرنګه چي په هیواد کي د سواد کچه ډېره کمه ده نو د دغو کړیو د تبلیغاتو تر اغېز لاندي راځي او ورسره ملګري کېږي، په تېره بیا چي اقتصادي، ټولنیز او تبلیغاتي عوامل هم ورسره ملګري وي.

د سخت دریځۍ په وړاندي مبارزه د اقتصادي، ټولنیزو، سیاسي او نظامي هڅو تر څنګ کلکو او منطقي دیني هڅو ته هم اړتیا لري، دا هغه سنګر دی چي دا ډېره موده بې جنګیالیو پاتي شوی او دا مهال سخته اړتیا ده چي د دین، ملت او هیواد خواخوږي دین پوهان یو ځل بیا خپل دا مورچل د هغو شیطاني کړیو په وړاندي د مبارزې لپاره ګرم وساتي چي غواړي د شخړو، لانجو او وحشتونو له لاري زموږ دین بد نامه، هیواد مو کمزوری او ولس مو ټوټه-ټوټه کړي، مګر په دې برخه کي د دولت پوره پاملرنې او همکارۍ ته هم اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رواني جګړې مذهبي توجیهات

په هیواد ، سیمه او اسلامي نړۍ کې د ټولو روانو جګړو ظاهري شعار دا دی چې پر مخ بوونکي یې ځان مجاهدین ګڼي او خپله جګړه د جهاد په نوم د دین اساسي لاربښوونه بولي. په دې مانا چې د روانو خونړیو جګړو جګړه مار ځانونه د رسول په وخت کې له هغو صحابه وو سره پرتله کوي چې په مکه کې د نبوي دعوت تر لومړنۍ مرحلې وروسته یې د هجرت په مدني دوره کې د خپلو دښمنانو پر خلاف وسله واله جګړه پیل کړه، هغوی ته یې پر له پسې ماتې ورکړې او له کومه ځایه چې دوی شړل شوي وو د خپلې وسلې په زور یې بیرته لاندې کړ.

څرنګه چې قران کریم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د ژوند دعوتي او جهادي پېښې هم راخیستې او په یوه ډول د خپل رسول د دیني فعالیت داستان دی نو له همدې امله یې ډېری دغه ډول لاربښوونې تر ځانګړو حالاتو او شرایطو لاندې د هماغه په شتون کې له اړوندو قضایاوو سره تړاو لري. ځکه هغه د خپل قوم لپاره د الله وروستی رسول وو. که قران کریم په غور ولولو نو ترې ښکاري چې د الهي سننو په رڼا کې نبي او رسول د ځینو مشترکاتو تر څنګ یو لړ توپیرونه هم لري. له دې جملې څخه یو توپیر یې دا دی چې رسول د ځمکې پر مخ د خپل رب مجسم حجت وي کله چې هغه د خپلې دعوتي ساحې موجودو مخاطبینو ته الهي پیغام راوړي او تر ګڼو مرحلو وروسته یې د ده پر مستقیمو مخاطبینو حجت پوره کېږي نو بیا د رسالت په بهیر کې هغه مرحله راځي چې باید د خدای د اخلاقي قانون له مخې د هغه وخت د موجودو خلګو بر خلیک څرګند شي چې یا په بشپړ ډول د طبیعي افتونو په وسیله له منځه ځي او یا یې سیاسي او ټولنیز نفوذ داسې ځپل کېږي چې لوی مجرمین په نابودۍ محکومېږي او رسول و ملګري یې سیاسي وټولنیز واک تر لاسه کوي.

د رسول او نبي تر منځ همدغه توپیر ګڼو مسلمانانو نه دی درک کړی له همدې امله د جهاد او وسله والې مبارزې همدغسې ځانګړې قوانین په خپل لاس کې اخلي او د اوسنۍ نړۍ د هغو مسلمانو او نامسلمانو په وړاندې یې کاروي چې په اصطلاح د جهادیانو له سخت دریځې سیاسي اسلام سره د یوه او بل عامل پر بنسټ جوړ نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسانو په وړاندې د ديني نظام په نوم د خاصې ډلې د واک تېلو او خاص دين منلو په پلمه جهاد او جګړه د هيڅ دين له مخې توجيه نه لري. په قران کريم او نبوي سنتو کې ګڼ ځايونه د هغه جهاد يادونه شوې چې د الهي سنت له مخې د خداى د اخلاقي قانون برخه ده مګر چا چې نه دى درک کړى هغوى د سې انګېري چې د ا لاربنوونه د لمانځه، روژې، زکات، حج او نورو په شان هر مسلمان ته متوجې ده او که يې څوک نه مني يا يې نه کوي هغه په ترتيب سره مرتد او ګنهګار دى.

همدغه منطق زموږ ټول ديني تصور او ديني منابع سخت زيانمن کړي دي، ځکه د دې فکر پر بنسټ د دين غوښتنه دا ده چې يوازې د ګوتو په شمېر څو سخت دريځي مسلمانان پر حق، د جنت وړ او د اخروي تلپاتې بريا مونډونکي دي. هر هغه څوک چې د دوى خاص تعبير نه مني يا کافر، مرتد او يا بې غيرته ګناهګار مسلمان دى. د دوى په اند نامسلمانه نړۍ به يا اسلام مني، يا به جزيه ورکوي او يا به جګړې ته چمتو کېږي. د همدغه فکر له مخې دوى د هر نامسلمان وينه تويول ثواب ګڼي، د فرانسې وروستۍ ناروا او اسلام و بشر ضد چاودونې هم د دغه فکر زېږنده دي. (کېداى شي ځينې نور عوامل هم ولري، خو کله چې يې له ملاتړ کوونکو ډلو او اشخاصو سره خبرې وکړئ دوى هماغه پاسنى منطق درته وړاندې کوي)

همدا وجه ده چې مورږ د تفسير، حديث پوهنې، فقهې او عقايدو په برخه کې د دين زړو تعبيرونو او تشريحاتو بيا کتنې او د دين د اصلي سرچينو په رڼا کې د نوې نړۍ له عصري غوښتنو سره سم مسلکي ديني فکر ته سخته اړتيا لرو. دا مهال بايد د اسلام په روح خبرا و د معاصر جهان له سياسي، علمي، ټولنيزو، مالي او فکري غوښتنو سره اشنا مسلکي دين پوهان د وينا او قلم له لارې د جهاد او د هغوى له فکر سره سم اسلامي خلافت په اړه د جګړه مارو هغه تصورات پخپله د دين په رڼا کې رد کړي چې هره سخت دريځه ډله يې د خپلو وينو تويولو لپاره د الله له خوا ورکړل شوى جواز ګڼي.

د دين په وسيله د سخت دريځۍ په وړاندې معقوله مبارزه يوازينۍ لاره ده چې کولاى شو په وسيله يې د خپلو ولسونو په منځ کې د هغو سخت دريځو ډلو د نفوذ مخه ونيسو چې دا مهال يې زموږ په ټولنه کې د دين د ناسم تعبير او خاصو فرهنګي حالاتو له امله ريښې کړې دي. که دولتي او مدني ټولنې دې ټکي ته په پام د سخت دريځۍ په وړاندې عملي او فکري مبارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي نو له يوې خوا به د ټولنيزې او علمي اړتيا پر بنسټ هغه تشه ډکه شي چې دا ډېر وخت يې اړتيا احساسېږي او له بلې خوا به زموږ په ټولنه کي سخت دريځو ته د ناولې څېرې ښکاره کولو فرصت په لاس نه ورځي.

د سخت دريځۍ په وړاندي بې تفاوته پاتي کېدل هماغه پايلې لري چې نن موږ ورسره مخ يو، د دې ناولې پديدې په وړاندي د مبارزې لپاره د دين له سم او بشردوست تعبير پرته بل هيڅ لاره نه شته. که موږ غواړو چې بدمرغۍ او ناخوالې مو پای ومومي نو له دين څخه د ناوړې استفادې مخنيوی يې يوازينۍ لار ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین په معاصر فکر کې د امت او ملت شخړه

له کومه وخته چې د اسلامي نړۍ په کچه د مسلمانانو لویه واکمني له منځه تللې او د مسلمانانو له سیاسي – فقهي ادبیاتو سره سم د خلافت شرعي نظام رنګ شوی له هغې ورځې تر ننه بېلابېلو ډلو او اشخاصو هڅه کړې چې اسلامي امت یو ځل بیا هماغه تاریخي دورته وروګرځوي. د دې لپاره د دیني نصوصو په رڼا کې (چې ډېری تعبیرونه یې هم پر ځای نه دي کارول شوي) ګڼې نظري او عملي هڅې شوې دي، خو په ټوله کې یې پایلې له درنو زیانونو پرته بل څه نه دي.

که د فقهي له فني بحثونو هاخوا د معاصر دیني تعبیر ادبیات، لیکنې، نشرات او د یو ایډیال نظام جوړولو لپاره ترنولسمې پېړۍ وروسته خورې-ورې هڅې ترنظر تېرې کړو د ټولو تر منځ له ګڼو اختلافونو سره – سره دا یو ټکی مشترک دی چې د دې لارې لارویانو د اسلامي نړۍ ګڼ ملتونه د مسلمان امت ترشعار لاندې په داسې ستونزو کې ښکېل کړي چې د خلاصون یوازینۍ لاره یې د ګردې اسلامي نړۍ په کچه د مختلفو رسمي جغرافیو تر جوړښت د محدود معاصرو دولتونو منل او د امت د سیاسي تعبیر پر ځای د هغه ار دیني شکل ته رجوع کول دي.

د خلافت لپاره مبارزه کوونکې ډلې او ګوندونه داسې فکر کوي چې په قران کریم او نبوي لاربښوونو کې د امت کوم لفظ یاد شوی د هغه هدف په سیاسي او جغرافیایي شکل د ټولو مسلمانانو ترمنځ د داسې یوه امارت شتون دی چې مشري یې د خلیفه په لاس کې وي. له دمشق، بغداد، ریاض، قاهرې او یا د بل اسلامي هیواد له کومې سیمې د مسلمانو پراخه جغرافیه اداره کړي، او سمهالي هیوادونه یې واړه اداري تشکیلات وي او هر مسلمان یې د خپل دیني فرض له مخې داسې اطاعت وکړي لکه د رسول په وخت کې چې د هغه موجودو ملګرو کاوه. په دې توګه ګواکې خلیفه پر ځمکه د خدای استازی دی، د امر منل یې دیني وجیبه ده او که یې څوک ونه مني یا د غسې کوم امیر ونه لري هغه د خدای په قهر اخته دی.

په دې ضمن کې نورو تعبیرونو او جزي اختلافونو ته له پام پرته ویلای شو چې د ملت په وړاندې د امت د غسې تعبیر د مسلمانانو تر منځ د ګڼو کړکېچونو او شخړو یو لوی عامل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د زماني په بهير کي هيڅکه د سياست، نظام، اداري، ټولنې، اقتصاد، زده کړو، ملي زعامت، چارو د ويش او نورو په اړه د انساني ټولنې افکار او مقررات په يوه ډول دوام نه شي کولای. دا يوه مستمره پروسه ده چي د زماني په هر پړاو کي نوي نوښتونه او رنګونه خپلوي، څېرې يې بدلېږي، غوښتني يې تغيير مومي او زاړه فکرونه و روشونه يې د ستونزو حل نه شي کېدای نو که موږ امت په همدې تعبير واخلو ايا د اسلام د سياسي، ټولنيزو، فقهي، مالي او نورو مسايلو په اړه د مسلمانانو د ژورو اختلافونو په دې دروان کي کولای شو ټول او يا يې ډېره برخه و ملتونه تر واحد اداري جوړښت لاندي د يوه ځانګړي فکري مکتب په پوښښ کي کنټرول کړو؟ هغه هم په داسي حال کي چي شرعي مسايل به د يوه خاص فکر تابع وي. ځوک چي لږ شعور هم ولري هغه په دې پوهېږي چي دا هيڅ امکان نه لري.

په ټوله کي د ډېری عامو مسلمانانو او په خاصه توګه ځوک چي د اسلامي انقلاب، اسلامي سياست او اسلامي خلافت يا په بل عبارت د شرعي نظام لپاره هڅه کوي لويه ستونزه د دين په روح د سم پوهاوی کمی، د تېر او اوسني تاريخ تر منځ د هر ډول توپيرونو نه درک او د دين و سياست تر منځ داسي خلط دی چي له امله مو يې نه دين وساتلای شو او نه هيوادو ملت.

امت په اصل کي د يوه دين د پيروانو لپاره کارول شوې قراني اصطلاح ده او هلته خپل خاص تعبير لري. هدف يې دا دی چي هر مسلمان د قران پر بنسټ د يوه خاص کتاب تر چتر لاندي د ځانګړي دين څښتنان دي چي ټول په يوه امت ياديږي، دا نه کومه سياسي اصطلاح ده او نه هم د خلافت له نظام سره تړاو لري. مسلمانان پخوا هم يو امت وو او اوس هم يو امت دي، اسلامي امت په دې سره له منځه نه ځي چي مسلمانان د خپلو اړتياوو پر بنسټ مختلف دولتونه ولري او د اسلامي نړۍ په کچه يې د واک چارې د بېلابېلو هيوادونو په خاصه جغرافيه کي اداره شي چي هلته مېشتو ټولو قومونو ته يې يو ملت ويل کېږي او د ملت ټول غړي له هر ډول فکري اختلافونو سره-سره خپلې ملي ګټې وپالي، د ساتنې لپاره يې مدني او سياسي هلې-ځلې وکړي او د خپل وخت او حالاتو له غوښتنې سره سم داسي سياسي نظام جوړ کړي چي په وسيله يې خپلې ګټې خوندي کړي.

دا کار نه له اسلام سره تضاد لري او نه د مسلمانو واحد امت ته زيان رسوي، که اسلامي نړۍ تر زر ډېر هيوادونه او ملتونه ولري نو هم ټول مسلمانان يو امت دی، ځکه په اساساتو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول د یوه دین، یوې عقیدې، یوه رسول او یوه کتاب لارویان دي، نه یې فقهي فرعي اختلافات د یوه امت کېدو وحدت ته زیان اړوي او نه د بېلابېلو اړتیاوو پر بنسټ جغرافیایي وېش.

کومې ډلې او اشخاص چې امت او ملت د یوه بل په وړاندې دروي، هغوی نه په تاریخ خبر دي نه په شریعت او نه د انبیاوو په سېرت. دغه ډول افکار د اسلامي نړۍ په منځ کې هغه وایروسونه دي چې مسلمانو هیوادونو او ملتونو ته یې ازې ویجاړې او مرګ راوړی له دې پرته یې بله هیڅ کارنامه نه ده کړې، که مسلمانان رښتیا هم غواړي چې د دین په رڼا کې ارام، پرمخ تللې او سوکاله ژوند وکړي د دغه ډول ډلو او افرادو ټول شعارونه دې یو ځل بیا د اوسنیو شرایطو او حالاتو په رڼا کې له موجودو امکاناتو سره سم وڅېړي، ماخذ دې یې وګوري، د قران او نبوي سنت له مخې دې یې پر تشریح تم شي او په دې اړه دې د امت د رښتنو او متخصصو پوهانو نظریات مطالعه کړي. د امت او ملت د متضاد بلونکو او د هر یوه په ارمفهوم د نه خبر درلودونکو بدمرغي همدا ده چې نه اساسي دیني پوهه لري او نه هم د روانو حالاتو په رڼا کې د خپلو اهدافو پر شونتیا فکر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملایان او سیاست

ملایان هم د بل هر افغان وګړي په څېر حق لري چي د هیواد د هرې چارې په اړه خپل نظر څرګند او د قانون په چوکاټ کي سیاسي و ټولنیز فعالیت وکړي. ملایان د افغاني ټولنې یوه لویه برخه ده او هیڅوک یې له پراخ اغېز څخه هم سترګې نه شي پټولای. دوی د مذهبي تقدس تر پوښ لاندي دومره زور لري چي د نظام له واکمنو سره هم نه شته. مګر له بده مرغه زموږ د هیواد مذهبي طبقه یا په اصطلاح ملایان خپل مذهبي دریځ په دې مانا اخلي چي د خلګو فردي، کورنی، سیاسي او ټولنیز فعالیت باید له هغه فکر او طرز سره سم وي چي دوی د خپلو حجرو، جوماتونو او مدرسو په چاپېریال کي زده کړی دی.

د دیني او دنیوي چارو تر منځ دغسي اختلاط لکه د ملایانو په فکر کي چي موجود دی هر هیواد او ملت د بشري کاروان له هر اړخیز پرمختیایي یو نه شاته پاته کوي او په داسي حالت کي ښکېل پاتېږي چي د مذهب ټیکه داران به یې له ویښتانو تر جامو، تګ، خوراک، ناستې، ولاړې، شخصي ذوق او هر څه پوري ټولو چارو ته د مذهب په عینکو کي ګوري. که زموږ ملایان لا هم د دیني او دنیوي چارو تر منځ پولې او یوه بل ته د دین او دنیا د اړتیا ادرسونه ونه پېژني نو تل به مو ټولنه د مذهب په نوم له هر اړخیزي انارشۍ سره مخ وي.

که د اسلامي نړۍ په تېره افغانستان کړکېچونو ته پام وکړو زموږ د منطقي پرمختګ مخه تر ډېره د مذهب په نوم د ملایانو همدې مفکورې نیولې چي غوړاي هره لویه او وړه چاره د مذهب په ترازو کي وتلي. پر دې سربېره بل غم دا دی چي موږ د ملایانو له داسي تر اکم سره مخ یو چي ټولنې ته موږ د ملایانو عرضې او تقاضا ته پام نه کېږي. هر کال په زرګونو افغانان له مذهبي زده کړو فارغېږي او د فراغت لپاره هم هیڅ معیار نه شته. دې حالت په ټولنه کي د مفت خورو ډله لویه کړې او ټولنیزې وسیاسي شخړې یې زېږولي دي. ځکه د فارغېدونکو ملایانو تر نوي سلنه ډېر یې نه د عصري نړۍ په مسایلو او غوښتنو پوهېږي او نه د خپل هیواد له فرهنګ، دود او روانو جریاناتو له ژورو ریښو سره اشنا وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملايانو همدا ترکم زموږ هغه ستونزه ده چي تر دې دمه هيچا ورته پوره توجو نه ده کړې. زموږ په ټولنه کي د تعصب، بې خرته فتوااوو او ټولنيزو وسياسي اړودوړ لوی علت همدغه د بې کيفيته ملايانو نه مهارېدونکي غير معياري مذهبي فعاليتونه دي چي د دوی له خپلي محدودې، تر وخت تېرې او خامي ايډيالوژۍ سره سم هيڅ پوله نه لري او بايد د دوی د واک سلطه د يو سړي له شخصي خيالاتو نيولي تر سياسته پر ټولو چارو داسي غوړېدلې وي چي دوی د خپل محدود، خام او رااېسار شوي چاپېريال په دايره کي څه زده کړي هغه پر ټولو تطبيق شي، ځکه د دوی په باور همدا شريعت دی او څوک چي يې دغه ډول تعبير نه مني پر ضد يې هر ډول فعاليت روا دی.

که زموږ ملايان د سياست، ټولنې او دنيوي چارو په اړه له دغسي مفکورې لاس واخلي د طب، زراعت، صنعت او سوداګرۍ په څېر سياست او حکومت هم تر ډېره يوه دنيوي چاره وګڼي او د سمبالښت چاره يې سياستوالو ته خوشي کړي نو هم به د دوی ژوند هوسا شي او هم به مو هيواد او ملت پرمختګ وکړي. ځکه د مذهبي مشرانو اصل هدف د انساني افرادو اخلاقي تزکيه ده نه سياست، نظامي چارې او حکومت. خو له بده مرغه زموږ ملايانو خپل هدف له ياده ايستلی او د دسيسو له مخې په داسي څه کي ښکېل شوي چي ځان او جهان ټول يې تباکړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه او سیاست

په سیاسي ډګر کې د ښځو د ونډې، هڅو او فعالیت په اړه هم د مسلمانانو تر منځ د نظر یووالی نه شته، بلکې ډېرې وګړي یې مخالفت کوي او ان دا د یو غربي یا کفري نظام مشخصه ګڼي چې ښځه پکې په سیاسي فعالیت بوختوي او په دولتي چارو کې ونډه لري.

په دې هکله ځینې نبوي احادیث وړاندې کوي چې ګواکې رسول الله ښځې له سیاسي هڅو او فعالیتونو منعه کړې دي. لاندې به ځینې دا ډول روایات نقل کړو:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ بَكَّارُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، أَنَّهُ شَهِدَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ بَشِيرٌ يُبَشِّرُهُ بِظَفَرِ جُنْدٍ لَهُ عَلَى عَدُوِّهِمْ، وَرَأْسُهُ فِي حِجْرِ عَائِشَةَ فَقَامَ فَخَرَّ سَاجِدًا، ثُمَّ أَنْشَأَ يُسَائِلُ الْبَشِيرَ، فَأَخْبَرَهُ فِيمَا أَخْبَرَهُ أَنَّهُ وَلِيَ أَمْرَهُمُ امْرَأَةٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْآنَ هَلَكَتِ الرِّجَالُ إِذَا أَطَاعَتِ النِّسَاءَ، هَلَكَتِ الرِّجَالُ إِذَا أَطَاعَتِ النِّسَاءَ» ثَلَاثًا. (مسند احمد، مسند ابی بکرة، شمېره: ۲۰۴۵۵)

ژباړه: له ابوبکره څخه روایت دی چې کله رسول الله ته د ده د یو لښکر د بریا خبر په داسي حال کې راغی چې سر یې د عائشې په غېږ کې وو، نو ولاړ شو، سجده یې وکړه، بیا یې له زیري راوړونکي پوښتنې پیل کړې. ده په خپلو خبرو کې ورته وویل: دوی خپله مشري ښځو ته وسپارله. نو رسول الله وویل: نارینه اوس هلاک شول چې د ښځو اطاعت یې وکړ، نارینه هلاک شول چې د ښځو اطاعت یې وکړ. دا خبره یې درې ځله تکرار کړه.

څوک چې په سیاسي چارو کې د ښځو د ونډې اخیستو او فعالیت مخالف دي، هغوی له دې روایته استناد کوي چې اسلام هغې ته په سیاست کې د ګډون حق نه ورکوي. مګر دا روایت په څه-ناڅه توپیر له نورو سندونو سره هم نقل شوی چې ډېری طریقې یې کمزوري او د استناد وړ نه دي. خو دا روایت صحیح نه دی، ځکه په سند کې یې بکار بن عبدالعزیز دی. د ده په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث پوهان وايي:

و قال المزی : قال أبو بکر بن أبي خیثمة ، و عباس الدوری ، عن یحیی بـــن معین : لیس حدیثه بشیء.

ابو بکر بن ابی خیثمة او عباس الدوري له یحی بن معین څخه نقل کړی چي د ده حدیث هیڅ شی نه دي.

و قال البزار : لیس به بأس,و قال مرة : ضعیف.

بزار ویلي: باک پرې نه شته او بل ځل یې ویلي: کمزوری دی.

و قال أبو أحمد بن عدی : أرجو أنه لا بأس به ، و هو من جملـــة الضـــعفاء الذین یکتب حدیثهم .

ابو احمد بن عدي ویلي: هیله لرم باک پرې نه شته،دی د هغو ضعفاوو له ډلې دی چي حدیث یې لیکل کېږي.

دا روایت له مسند احمد پرته ځینو نورکتابونو هم نقل کړی، خو په ټولو کي همدغه بکار بن عبدالعزیز راوي شته.

په مجمع الزوائد کي یې دا روایت هم نقل کړی:

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ –: " «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ يَمْلُكُ أَمْرَهُمُ امْرَأَةٌ» ". رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ عَنْ شَيْخِهِ أَبِي عُبَيْدَةَ عَبْدِ الْوَارِثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ وَلَمْ أَعْرِفْهُ، وَبَقِيَّةُ رِجَالِهِ ثِقَاتٌ

له جابر بن سمره څخه روایت دی چي رسول الله وویل: هغه قوم به هیڅکله بریالی نه شي چي د چارو واک یې له ښځې سره وي. دا طبراني په الاوسط کي له خپل شیخ عبیدة بن عبد الوارث بن ابراهیم څخه روایت کړی، زه یې نه پېژنم او نور راویان یې باوري دي.

وینو چي په سند کي یو راوي د طبراني استاذ عبیدة بن عبد الوراث ناڅرګند او مستور دی له همدې امله روایت صحت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صحيح البخاري او د حديثو په ځينو نورو کتابونو کي دا حديث هم شته چي:

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا عُيَيْنَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جَوْشَنٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ أَسْنَدُوا أَمْرَهُمْ إِلَى امْرَأَةٍ. (مسند ابی داود الطیالسي، مسند ابی بکرة: شمېره: ۹۱۹)

ژباړه: له ابو بکره څخه روايت دی چي رسول الله وويل: هغه قوم به هيڅکله بريالی نه شي چي خپلې چارې يې ښځې ته وسپارلې.

په بخاري، ترمذي او نورو کتابونو کي دا روايت له دې تفصيل سره نقل شوی چي کله رسول الله ته خبر ورسېد فارسيانو د خپل مړه شوي پاچا پر ځای د هغه لور وټاکله نو رسول الله پورتنی ورانديينه وکړه.

دا حديث که څه هم د سند له مخې کره دی، مګر په دې سره دا ثابتول چي په سياسي چارو کي د ښځو فعاليت ممنوع دی، د حديث او اړوندې کيسې له روح سره نا اشنايي ده، ځکه دا د قانوني دستور په توګه يو فرمان يا په سياسي چارو کي د ښځې د ونډې اخيستو په اړه د منعې امر نه وو بلکي د هماغه قوم په اړه يوه سياسي شننه يا ورانديينه وه چي دوی کله خپل واک دې ښځې ته وسپاری نو بريالي کېدای نه شي، ځکه رسول الله د هغه وخت فارسي رژيم ښه پېژندی، د هغوی پر سياسي چارو يې ژور نظر درلود او په سياسي لوبو کي د ښکېلو کسانو په وړتيا خبر وو د خپلې تجربې او مالوماتو پر بنسټ يې دا ورانديينه وکړه چي رښتيا هم شوه.

حافظ ابن حزم بيا له پورتني حديثه دا مفهوم اخيستی چي مېرمن له ولسمشرۍ پرته په نورو ټولو سياسي او حکومتي چارو کي ونډه اخيستی شي. امام ابو حنيفه او ځينو مالکيانو ته دا خبره هم منسوبه ده چي هغوی په هر حال کي د ښځو سياسي او حکومتي کار او زيار روا ګڼي. په ځينو تاريخي رواياتو کي خو دا هم ويل شوي چي د عمر فاروق په زمانه کي د يوه بازار اداري چارې يوې ښځې ته سپارل شوې وې.

په هر حال له پورتنيو ځينو رواياتو او يو کره حديث پرته چي په سياست او دولت کي د ښځو د کار مخالفين يې وړاندې کوي بل هيڅ داسي سند او لاسوند نه شته چي ثابته کړي په اسلام کي د ښځو سياسي هڅې ممنوع دي. د هغو رواياتو او کره حديث په اړه مو بحث وړاندې کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به ځيني هغه شواهد را واخلو چي ښيي په سياسي او دولتي چارو كي د ښځو ونډه يوه عادي مباح چاره ده. په دې برخه كي د نارينه او ښځينه توپير نه شته.

په قران كريم كي دي:

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ. (الحج: ۴۱)

ژباړه: هغه كسان چي كه په ځمكه كي واك وركړو، لمونځ قايموي، زكات وركوي، په ښو چارو امر كوي او د بدو مخه نيسي. د چارو انجام خاص الله لره دى.

په دې ايت كي الله د نېكو كسانو ځانگړتياوي په گوته كړي چي په دې كي يې د نارينه او ښځينه توپير نه دى كړى. هر مسلمان ښځه وي او كه نر چي د خپل واك پر مهال پورتنۍ ښېگڼې ولري نو هغه د الله خوښ بنده دى.

په قران كريم كي د سبأ د ملكې يادونه هم شوې چي په خپل وخت كي د خپل ولس مشره وه. سليمان عليه السلام ورسره خبرې وكړې او هغې ايمان راووړ، په هيڅ قراني ايت او يا كره نبوي حديث كي نه شته چي سليمان عليه السلام دي هغه له خپله واكه ليرې كړې وي. ځينو تفسير پوهانو يو شمېر داسي روايات نقل كړي چي گواكي سليمان عليه السلام هغه له خپله تخته گوښه او پر ځاى يې بل څوك وټاكى، مگر دا ډول روايات له فني او معياري پلوه هيڅ ارزښت نه لري. نه قران د هغې پر مشرۍ نيوكه كړې، نه سليمان عليه السلام ورته په دې اړه څه ويلي او نه رسول الله په نبوي احاديثو كي د دې د واك په اړه ناخوښي څرگنده كړې ده.

مگر له ځينو كسانو سره كېداى شي دا پوښتنه پيدا شي چي كه په سياسي چارو كي د ښځو ونډه اخيستنه روا واى، ولي رسول الله او خلفاء راشدينو په خپل - خپل وخت كي هيڅ دولتي دنده ورته ونه سپارله؟

دوى ته بايد ووايو چي رسول الله په داسي حال كي خپله مبارزه او د سمون فعاليت شروع كړ چي عربي ټولنه د ناوړه افكارو، دودونو، كړنو او جهالت په يوه داسي سمندر كي ډوبه وه چي ترې ايستل يې ربنتيا هم په ښكاره يو ناشوني كار وو. خو دا نبوي عزم او هوډ وو چي عرب

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې له داسي جاهلي چاپيريال د تمدن او پرمختګ هغه اوج ته ورسول چي يقيناً په دومره لږ وخت کي يې تمه ممکنه نه وه، مګر له دې هر څه سره-سره بيا هم د هغوی نفسيات او رواني حالت دې ته چمتو نه وو چي ښځې ته يې په دولتي او سياسي چارو کي ونډه ورکړې وای، د ځينو تاريخي رواياتو پر بنسټ دوی له هغه حالته رابدل شوي ول چي يو شمېر کسانو به خپلې لوڼې او خوندې ژوندی ښخولې. ښځې يې د يو بې ارزښته متاع په څېر پلورلې، د يوه کمزوري حيوان ارزښت او قيمت تر ښځې لوړ وو، ښځې ته يې د يو ناولي موجود په توګه کتل او هغوی يې يوازې د جنسي تسکين وسيله بللې او بس. رسول الله صلی الله عليه وسلم هغوی له دې حالته دې ته راوستل چي ښځو ته يې حقوق ورکړل، د ځان واکداره شوه، د مېرمنې، مور، خور، لور او نورو په توګه ورسره د ښه چلند توصيه وشوه، په ديني چارو کي يې له نارينه وو سره يو ځای ونډه اخيسته، له رسول الله سره يې بيعت کاوی، د جوماتونو، جمعې او اخترونو په ديني غونډو او عباداتو کي يې د ګډون حق وموند، د نارينه وو له ديکتاتورۍ وژغورل شوه، د کار، تجارت او ازاد فعاليت حق ورکړل شو، په مېراث کي يې برخه وموندله او بالاخره له نارينه وو سره په يوه کتار کي ودرېده.

مګر رسول الله يو ځانګړی دولتي منصب بيا هم له دې کبله ورته نه دی سپارلی چي پورتنيو پرمختګونو ته يې ګواښ پېښولای شوای. ان ځينو کسانو له نارينه وو سره په کورنيو چارو کي د ښځو پر خپلواک نظر شريکولو هم نيوکي کړې دي، عمر رضی الله عنه رسول الله ته وويل: زموږ ښځو په مکه کي له موږ سره دومره خبرې نه شوای کولای، خو مديني ته له راتلو وروسته هغوی له انصارو ډېر شيان زده کړل. ځيني کسان په دې هم خپه ول چي ښځې ولې د جوماتونو لمنځونو ته ځي، دې ټولو ته په پام رسول الله هغوی پر دولتي دندو ونه ګومارلې، مګر په غزواتو کي يې له دوی سره په ګڼو ځايونو کي ګډون کړی او ښه رول يې لوبولی دی.

له دې ښکاري چي رسول الله د شوي پرمختګ د ساتني په موخه هغوی ته ځانګړې دولتي څوکۍ ورنه کړه، خو هيڅ ځای يې نه دي ويلي چي په دولتي او سياسي چارو کي د ښځو ګډون ناروا او غير اسلامي کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستاني او افغاني ملايانو توپير

موږ له دې امله افغاني مدرسې او په ټوله کې د مذهبي زده کړو بهير د پاکستان د مذهبي زده کړو له بهير سره پرتله کوو چې يو خو زموږ مذهبي زده کوونکي له نورې نړۍ سره چندان بلد نه دي او بل ډېرى افغاني طالبانو او ملايانو په پاکستان کې مذهبي درسونه لوستي دي.

د افغانستان له مذهبي بهير سره د پاکستان د طالبانو او ملايانو يو لوى او څرګند توپير دا دى چې د هغوى ملي روحيه ډېره پياوړې ده. خپلې ملي ګټې، ملي څېرې، ملي لومړيتوبونه او هيواد وملت پالنه پېژني. له ملا تر طالبه ټول يې له ملي مسايلو سره ژوره علاقه لري، له خپلو ملي ارزښتونو سره اشنا دي، په خپل ملت، هيواد، پوځ، ملي بيرغ، ملي سرود او دولت وياړي. خپله ملي ژبه زده کوي، په خپل نصاب کې يې داخله کړې او ګڼ کتابونه يې پکې ليکلي دي ان د ډېرى پاکستاني طالبانو خپل ملي سرود په ياد زده وي. څرنګه چې کريکيټ د پاکستان ملي لوبه ده له همدې امله ټول پاکستانيان که څه هم ملا او طالب وي له دې لوبې سره سخته مينه لري. کله چې د پاکستان ملي او نورې لوبډلې له کوم بل هيواد سره په سيالي بوخت وي نو دوى يې خورا په شوق تعقيبوي، د خپل هيواد ټول مشهور لوبغاړې پېژني، په کارنامو يې خبر دي او د هغوى حالات مطالعه کوي.

يو چا راته کيسه کوله چې د پاکستان د کريکيټ ملي لوبډلې له يوه هيواد سره مهمه لوبه درلوده. د مدرسې يوه زده کوونکي د راډيو له لارې په مستقيم ډول د لوبې حالات تعقيبول او ګوشي يې په غوږو کې وې پر سبقه ناست وو کله چې يوه پاکستاني لوبغاړي څلوريزه ووهله نو ده بې اختياره وويل: اه. استاد ورته وويل: څه کوې؟ ده وويل: چوکه (څلوريزه) يې ووهله. همدا راز جاويد احمد غامدي په خپل کتاب مقامات کې د وتلي ديني عالم امين احسن اصلاحي په حالاتو کې له خپل هيواد پاکستان سره د هغه مينه يادوي او ليکي چې کله به د پاکستان او هند د کريکيټ ملي لوبډلې د يوه بل په وړاندې د سيالۍ ډګر ته ووتې نو تر هغه وخته به يې پوښتنه کوله چې وروستۍ پايله به څرګنده شي. همدا اسې نور ګڼ مثالونه شته چې له خپل هيواد او ملي مسايلو سره د پاکستاني ملايانو او طالبانو مينه او خواخوږي ثابتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکستاني مدرسو کي له عصري علومو، ساينس او ټيکنالوژۍ سره هيڅ مخالفت نه کېږي، بلکي ډېری مدرسې يوه ديني زده کوونکي ته په دې شرط داخله ورکوي چي بايد تر يوه حده يې ښوونځی هم لوستی وي. ان د ځينو مدرسو د لوړې داخلې يو شرط دا هم دی چي بايد زده کوونکی د لسم ټولګي سند ولري. دا مهال چي په ټوله نړۍ کي انګليسي ژبه له هره پلوه مهمه ده او د نوي عصر ګڼ پرمختګونه له هغې سره تړاو لري او تر ډېره د ساينس وټيکنالوژي ژبه بلل کېږي له همدې امله انګليسي د ډېری پاکستاني مدرسو د نصاب لازمه برخه ده.

پر دې سربېره د پاکستاني مدرسو مديران، استادان او مسؤولين د اسلامي نړۍ ان د غربي هيوادونو له مذهبي ادارو، مدرسو او پوهنتونونو سره پراخې اړيکې لري، تر منځ يې تګ-راتګ، د افکارو تبادله او همکاري شته. د پاکستان ملايان او طالبان په داسي حال کي له خپل دولت او حکومت سره ښې اړيکې پالي، همکاري ورسره کوي او په ګڼو ادارو کي په سياسي او اداري فعاليتونو بوخت دي چي له ډېره وخته د دې هيواد مذهبي کړۍ، ګوندونه او مدرسې د خپل پوځ او حکومت پر ګڼو پاليسيو د شريعت په رڼا کي پراخې او ژورې نيوکې لري. مګر له دې سره-سره هغوی هيڅکله خپل پلويان، شاګردان، مريدان او ملاتړي د پوځ او دولت پر خلاف وسله والې مبارزې او بغاوت ته-نه هڅوي ځکه هغوی په دې پوهېږي چي وسله وال بغاوت هم زموږ په زيان دی او هم د ټول هيواد او ملت. دوی درک کړې ده چي که په کومه سيمه کي يو ځل د ټوپک او وسلې کولتور رامنځ ته شي بيا يې مهارول ډېر سخت کار دی. دا په داسي حال کي چي هلته د ګڼو مذهبي فکرونو مدرسې، ګوندونه او جريانونه موجود دي. مګر له هر ډول فقهي او فکري اختلافاتو سره-سره دوی ټول پر ملي مسايلو او ملي ګټو يوه خوله دي. ان د پاکستان ځيني مذهبي جهاديان، مدرسې او ديني اداري نشراتي ارګانونه لري، رغېزي، انځوريزې، برېښنايي او چاپي رسنۍ لري او ګڼې خيريه اداري پر مخ بيايي.

پاکستاني ملايان او طالبان نه د ښځو له زده کړو سره مخالفت کوي او نه يې د سياسي، ټولنيز، اقتصادي او فرهنګي فعاليت خلاف دي. په پاکستان کي بې نظير بوټو لومړۍ وزيره وه او ګڼې ښځې په پوځ او ملکي اداره کي په کار بوختې دي، خو هيڅکله پاکستاني ملايانو دا شيان د دولت، پوځ، هيواد او ملت پر خلاف د جهاد د فرضېدو لاملونه نه دي ګڼلي، بلکي په هر حالت کي يې له خپل دولت سره همکاري کړې ده. سره له دې چي په نظري ډول د دغسي چارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت هم کوي خو دوی په عمومي ډول د پاکستان ملي ګټې تر هر څه مهمې ګڼي خو له بده مرغه زموږ په هیواد کې بیا د همدغو ملایانو په لاس د روزل شویو ملایانو او زده کوونکو فکر او عمل ډېر جلا دی. سره له دې چې د پاکستان خپل ملایان او طالبان همدارنګه افغاني ملایان او طالبان هلته دا هر څه مني او په اړه یې هیڅ نه وایي بلکې په عملي او نظري ډول یې قبول کړي دي. خو کله چې همدغه چارې له افغانستان سره تړاو پیدا کوي نو هلته د ټولو نظر سل په سل کې بېل وي او پر همدغه اساس زموږ دولت بې لاري ګڼي او پر ضد یې وسله وال بغاوت د شریعت لازمي غوښتنه بولي.

د پاکستاني مذهبي کړیو یوه بله لویه ښېګڼه دا ده چې تر منځ یې همغږي شته، هر ډول مذهبي جریانونه یې ځانګړې مرکزي اداره لري. مثلاً د دیوبندیانو مدرسې د وفاق المدارس پاکستان تر چتر لاندې رسمي فعالیت کوي او د پاکستان په ګوټ-ګوټ کې د همدې فکر مدرسې له دولت او دې ادارې سره ثبت شوې دي. د ټولو لپاره یې یو ډول نصاب چمتو کړی او یوه پالیسي لري. که څوک د دغې مخالفت وکړي سمدستي یې د وفاق المدارس له بهیره باسي او بیا ټول ورسره اړیکې شلوي. د بېلګې په توګه کله چې په اسلام اباد کې د مولانا عبد العزیز تر مشرۍ لاندې یوې مدرسې د امر بالمعروف او نهي عن المنکر په نوم ځیني توند او خپل سري ګامونه واخیستل نو د وفاق المدارس ادارې له دې امله جلا کړه چې د دوی د تګلارې مخالفت یې کړی وو. پر دې مدرسې بیا د پاکستان پوځ عملیات وکړل ګڼ زده کوونکي او د دې مدرسې چارواکي یې ووژل چې په وژل شویو کې د مولانا عبد العزیز ورور غازي رشید هم وو. په خپله عبد العزیز یې ژوندی ونیو او ډېر وخت بندي وو. د عملیاتو پر مهال چې کوم زده کوونکي ووژل شول په هغو کې ګڼ ماشومان هم وو، خو له دې ټول ظلم او وحشت سره-سره د پاکستان ملایانو، جهادي او مذهبي ډلو، سیاسي ګوندونو او لکونو مدرسو نه د دولت او پوځ پر خلاف وسله وال بغاوت وکړ او نه یې د هغوی د کفر فتوا صادره کړه. ان د پاکستان د پخواني ستر مفتي مولانا محمد شفیع زوی او د وتلي دیوبندي ملا تقي عثماني ورور رفیع عثماني په ورځپاڼو کې دا جګړه داسې وبلله لکه د اسلام په لومړني تاریخ کې چې د علي او معاویه تر منځ پېښه شوې وه. مطلب یې دا وو چې دواړه لوري په خپل شرعي اجتهاد کې تېروتي دي، هر لوري ته به الله نېکه بدله ورکړي، که څوک په اجتهاد کې غلط وو د هغه به یو اجر وي او که حق ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلي وو د هغه به دوه اجره وي.

د پاکستان ملایان او طالبان د اساسي قانون په رڼا کي پر ډیموکراسۍ او ټولټاکنو باور لري او د ووټ یا رایې په وسیله د خپل سیاسي برخلیک ټاکنه دیني مسولیت ګڼي همدا وجه ده چي هلته ګڼ مذهبي ګوندونه په رسمي ډول سیاسي فعالیت کوي او تل سیمه ییزو و ملي ټولټاکنو ته خپل کاندیدان ورانديٍ کوي. د هرې مذهبي ډلې ملایان او طالبان په دې مسایلو کي له خپلو ډلو سره اوږه پر اوږه ولاړ دي او پاکستانیان دې ته هڅوي چي په انتخاباتو کي د دوی د ګوند او کاندید ملاتړ وکړي. پاکستاني ملایان په خپلو لیکنو او ویناوو کي د پاکستان خلګو ته وایي چي رایه یو امانت دی باید دوی خپله رایه مذهبي ګوندونو ته ورکړي، ځکه هغوی غواړي چي په پاکستان کي شرعي نظام راولي. مانا دا چي د ټولټاکنو په وسیله واک تر لاسه کول هم د اسلامي مبارزې یوه برخه ده. په داسي حال کي چي زموږ ډېری ملایان ټولټاکنې او انتخابات مطلق کفر ګڼي او په هیڅ ډول دې ته نه دي تیار چي له دې لارې سیاسي مبارزه وکړي. د حیرانتیا ځای دا دی چي همدغه افغاني ملایان او طالبان د پاکستان مدرسې، مذهبي ګوندونه، شیخان او مفتیان د ځان لپاره قدوه، نمونه، مشران او استادان ګڼي خو هغوی چي په پاکستان کي پر کومه لار روان دي هماغه تر کربښې دې خوا ته کفر او ضلالت ګڼي او هلته یې هم ورسره مني او هم چي فرصت په لاس ورشي په دې چارو کي ورسره ونډه اخلي. زه ګڼ داسي ملایان او طالبان پېژنم چي پاکستان ته تر تلو وروسته یې کله د هغه ځای تابیعت تر لاسه کړ نو په مذهبي ګوندونو کي داخل شول او په ټولټاکنو کي یې ونډه واخیسته، مګر په افغانستان کي به یې همدغه چارې کفر او ناروا ګڼلې.

پاکستاني ملایان او طالبان پر خپل دولت او پوځ باور لري او داسي انګېري چي دوی له نورو نړۍ سره کوم سیاسي روابط پالي او یا تړونونه ورسره کوي دا د هغوی کار دی، دوی په دې برخه کي مسلکیان دي باید پر پرېکړو او تصمیمونو یې باور ولرو ځکه نو هغوی هیڅکله په دې وجه د خپل دولت پر خلاف وسله نه ده پورته کړې چي ولې مو له امریکا سره ستراتیژیک تړون کړی او د اسلامي حکومت او یا ډلې پر خلاف ولاړ یاست. دوی که دغه ډول اعتراض لري نو د مدني حرکتونو او لاریونونو په وسیله خپل اواز اوچتوي تشدد او تاوتریخوالي ته هیڅکله لاس نه اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستان مذهبي بهير له دې امله هم زموږ تر مذهبي بهير غوره دی چې د دوی د فتوا لپاره ځانګړي اشخاص او اداري لري. هر څوک نه شي کولای چې پر خپل سر په تېره بيا د جهاد، ارتداد، وسله وال پاڅون او ملي مسايلو په برخه کې له څه تخصص او پراخ اعتبار پرته فتوا ورکړي. په دې ډول مسايلو کې هغوی خپل منځي غونډې کوي، تړولې اړوندې کړۍ او اشخاص په جريان کې اچوي او بيا يو مناسب تصميم نيسي. له بده مرغه په افغانستان کې نه د فتوا ځانګړي مرکزونه شته او نه په دې اړه تخصصي زده کړو او کاري تجربې ته کتل کېږي هر ملا په هر وخت کې هر ځای د هر ډول لويو مسايلو په اړه فتوا وې ورکوي.

لنډه دا چې زموږ او د دوی ملايان او طالبان له يو-بل سره دومره توپير لري لکه ځمکه او اسمان. زموږ ملايان نه په ملي مسايلو پوهېږي او نه ورسره علاقه لري. ملت او هيواد پالنه د شريعت خلاف ګڼي، د هر نظام پر ضد يې د کفر، ارتداد او غلامۍ فتوا ورکړې، ډېری يې د عصري زده کړو او ښځې د سواد خلاف دي، ښځو ته د کار اجازه نه ورکوي، ځانونه په هر ډول نړۍ والو، ملي، سياسي، نظامي، فرهنګي، ساينسي او تخنيکي مسايلو کې متخصصين ګڼي او هر څه ته د مذهب له زاويې ګوري. خو کله چې دغه طالبان او ملايان تر کرښې واوړي او پاکستان ته ورسېږي نو د سياست، حکومت، عصري زده کړو، ښځو د سواد، کار او هر څه په اړه يې دريځ يو سلو نوي درجې توپير وکړي هلته هم دا هر څه زغمي او هم پکې فعاله ونډه اخلي، خو ټکه هغه وخت را پرېوزي چې د پاکستاني استخباراتي کړيو او مذهبي اشخاصو او ډلو په مرسته او فتوا د يو سيستماتيک پلان له مخې د پولې دې غاړې ته د جهاد په پلمه رالېږل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي زده کړو بهير ته يوه کتنه

ايا پوهېږئ چي په هيواد او سيمه کي د اسلامي زده کړو مرکزونه څه تدريسوي؟ او ايا هلته تدريسېدونکي مواد د دين له روح او وخت له غوښتنو سره سمون لري؟ د دې پوښتنو په ځواب د پوهېدو لپاره بايد د اسلامي زده کړو بهير ته لنډه کتنه وکړو.

دا مهال خو په هيواد کي دننه د اسلامي زده کړو لپاره په عمومي ډول داسي مرکزونه نه شته چي نصاب يې له سره ارزول شوی وي او هغه څه پکي تدريس شي چي واقعاً د دين، هيواد، ملت او وخت غوښتنه وي. د اسلامي زده کړو يو اړخ د قران کريم د حفظ په نوم هغه شخصي دارالحفاظونه دي چي ماشومان پکي لومړی د قران کريم ناظره وايي او تر يوې مودې وروسته يې حفظ پيلوي چي د درس طرز يې خورا ځورونکی دی. ځکه ډېری استادان يې د ماشومانو په وړاندي له خشونته کار اخلي، تر خپل برداشت ډېر بوج ورباندي راولي، عمر ته د نه پاملرنې او سم نظارت د نه شتون له امله په اخلاقي فساد اخته کېږي، هلته د موجود ناسم چيريال او خشونت له امله يې يو محروم او ځورېدلی احساس په لاشعور کي ځای نيسي او په کم عمر کي د قران يادونې د سخت پشار له امله په ذهني، عصبي او رواني ناروغيو اخته کېږي چي دولت، مدني ټولنې، کورنۍ او اولس بايد د دغسي مدرسو وضعيت ته جدي پاملرنه وکړي، ځکه هلته لوی شوي ماشومان ډېر وخت د ټولنې لپاره د مادي او معنوي زيان سبب ګرزي.

همدغه حالت له هيواده بهر په ګاونډي هيواد پاکستان کي هم دی. پر دې سربېره دلته او هلته دواړو ځايونو کي هڅه کېږي چي ماشومان د بغاوت او ترهګرۍ په روحيه وروزل شي. دا مهال چي کوم ماشومان ځانمرګي بريدونه کوي په هغوی کي لويه برخه يې همدغه حافظان او يا قاريان وي.

د اسلامي زده کړو بل اړخ د اسلامي علومو په نوم هغه مرکزونه دي چي د مدرسو او درسونو په نوم يادېږي. دا مهال د هيواد په لويو ښارونو او لري پرتو سيمو کي ګڼې لويې او وړې مدرسې ودرسونه شتون لري. پر دې سربېره د افغان زده کوونکو يو لوی شمېر له هيواده بهر په نورو هيوادونو په ځانګړي ډول پاکستان کي هم په ديني زده کړو بوخت دي چي د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

علومو تر نوم لاندي مختلف فنون لولي. ځرنګه چي په هيواد کي دغه ډول ډېرى مدرسې او درس ځايونه د پوهنې له وزارت سره نه دي ثبت، ان ځيني خو يې د دولت له کنټروله په ډباندي سيمو او يا بهرنيو هيوادونو کي دي، له همدې امله د اسلامي زده کړو لپاره مشترک او واحد تعليمي نصاب نه شته. هره مدرسه او درسځاى ځان ته نصاب او د زده کړې طريقه لري.

زما د خپلې تجربې او مشاهدې پر بنسټ د ټولو مدرسو، درسونو او ان د شرعياتو په نوم د پوهنځيو درسي مواد خورا کمزوري، تر وخت تېر او په ګڼو مواردو کي د سياسي او ټولنيزو لانجو راپورته کوونکي دي.

په ډېرى مدرسو او درسونو کي نن هم په تنکيو ماشومانو شروط الصلاة، قدوري، خلاصه کيداني، کنزالدقائق، منية المصلي، پنج کتاب، ګلستان، بوستان او دې ته ورته نور کتابونه لولي چي دا کتابونه په هيڅ ډول د ماشومانو له سويې سره مناسب نه دي. ځکه که غواړو چي ماشومان مو لومړني ديني مالومات تر لاسه کړي، نو ولي دغه ډول کتابونه د هغوى په مورنۍ ژبه نه ورته وايو؟ يو ماشوم به څرنګه د شروط الصلاة، قدوري او نورو کوچنيو فقهي کتابونو په سخته او زړه عربي وپوهېږي؟ بله خبره دا ده چي ماشومان د کلاسيکو فارسي اشعارو او نثر لوستلو ته څه اړتيا لري؟ دا کومه هوښياري ده چي د پردۍ ژبې کلاسيک شعري او نثري ادبيات مو زموږ پر ماشومانو د دين په نوم تپلي دي؟

له لومړنۍ مرحلې پرته چي د منځنيو درجو زده کوونکو ته کوم څه ورښودل کېږي نو د هغوى ډېرى وخت د عربي ژبې پر صرف، نحوه او د منطق پر زړو کتابونو تېر شي چي له بده مرغه په دې وخت کي نه په عربي پوه شي، نه يې له ګرامر سره اشنا وي او نه د منطقو په سروبر خبر وي. ځکه د دې فنونو کتابونه له کلاسيک سبک سره سم دومره پېچلي ليکل شوي چي د اصل هدف پر ځاى يې په متن پوهېدل خورا ستونزمن کار دى. د دې پر ځاى چي لوستونکي د عربي ژبې ګرامر زده کړي او يا د منطق په مسايلو پوه شي د هغوى ډېر وخت پر دې تېرېږي چي څرنګه د مراح الارواح، کافيې او ايساغوجي متن، حاشيې او نکتې سره ولګوي؟.

لنډه دا چي د تدريس طريقه او د ليکنې سبک يې خورا وخت ضايع کوونکى او له اصل مسيره اړوونکى دى. پر دې سربېره په همدې وخت کي د زړې يوناني فلسفي ځيني هغه زاړه کتابونه هم تدريسېږي چي په دويمه هجري پېړۍ کي د هغه وخت له غوښتنو سره سم عربي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژباړل شول او په څنګ کي يې د علم کلام ځيني کتابونه هم د نصاب برخه ده. د فلسفې او علم کلام د غه کتابونه ټول پر داسي مسايلو بحث کوي چي نن يا ورته اړتيا نه شته او يا بايد د وخت له غوښتنو سره سم په نوي، اسانه او لنډ ډول تدريس شي.

په وروستۍ مرحله کي د فقهې، تفسير او احاديثو هغه کتابونه راځي چي تر لوستلو وروسته يې عموما زده کوونکي د فراغت سند تر لاسه کوي او په اولسي اصطلاح د ملا يا مولوي درجې ته رسېږي. د نصاب دا مرحله هم سختې ستونزې لري، ځکه يو خو زموږ مذهبي فکر د خپل ځانګړي کورني او ټولنيز چاپيريال له امله پر تنګ نظرۍ او تعصب ولاړ دی او بل چي کله يو زده کوونکی د اسلامي زده کړو چاپيريال ته دننه شي نو طبعا د اسلامي احکامو په تعبير او تفسير کي له ګڼو اندونو او نظرونو سره اشنايي پيدا کوي. خو زموږ په ديني مدرسو کي هڅه دا وي چي زده کوونکو ته باور ورکړل شي چي په دې سيمه کي له کلونو او پېړيو راپاته او مروج ځانګړی مذهبي تعبير بالکل کره او وروستی دی چي بايد په اړه يې هيڅ ډول شک، نقد او نيوکې ته ځای پاتي نه شي، هر هغه نظر او تعبير بايد په سخته رد شي چي زموږ له مذهبي تعبير سره مخالفت لري. له همدې ځايه په زده کوونکو کي د کرکې، تعصب او نه زغم روحيه نوره هم پياوړې کېږي. همدغه ذهنيت سبب ګرزي چي زده کوونکي د فقهي او عقيدوي مسايلو په تعبير کي د هغه شخص، ډلې او هيواد تر اغېز لاندي راشي چي دوی پکي زده کړې کړې وي.

د دې پر ځای چي هغوی فکر کولو، عقل کارونې، د خپل فطري استعداد ودې او نوښت ته راوبولي، دوی ته په کلکه ويل کېږي چي بايد د خپل استاد، شيخ، پير او نوي وزاړه مذهبي لاربنود هره خبره له څه فکر او غور پرته په پټو سترګو ومني، هره فتوا يې حقه وبولي او هره بيان شوې مسئله يې عملي کړي، هلته له اجتهاد او نوښت سره سخت مخالفت کېږي او ټول زور يې پر دې وي چي زده کوونکي د ړانده تقليد په خپلولو ځانونه د جنت حقدار وګرزوي. له دې سره-سره هغوی د بدعت او سنت په نوم د ژوند کولو له ډېری نويو طرزونو او وسايلو سره هم مخالفت کوي او لويه بدمرغي دا ده چي دوی د سياست او له نامسلمانو ډلو او هيوادونو سره د چلند يو خورا حيرانوونکی دريځ لري. د دوی زاړه کتابونه، استادان، شيخان، مفتيان او له دې بهير سره تړلي ټول کسان په دې اند دي چي د نامسلمانو په وړاندي جګړه په هغه صورت کي فرض کفايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چي دوی تېرې نه وي کړې او که تېرې وکړي بيا پر نر، ښځه، مرييي او هر هغه چا چې په يو نه يو ډول ورسره کومک کولای شي د لمانځه او روژې په څېر فرض ده. اهل کتاب(يهودان او عيسويان) به يا جزيه ورکوي، يا به اسلام مني او يا به وژل کېږي چې د جګړې په صورت کې به يې ژوندي نارينه، ښځې او ماشومان په مرييتوب نيول کېږي. د برخليک په اړه به يې بيا د دوی مشران پرېکړه کوي چې ايا ښځې يې د مينځو په توګه ساتي، جنسي وفزيکي ګټه ترې اخلي او که يې د پيسو په بدل کې او يا له څه بدلې پرته خوشي کوي؟ د نارينه وو او ماشومانو په اړه هم دغسې احکام دي. نور نامسلمان ملتونه يوازې د اسلام منلو او جګړې اختيار لري او بس.

د سياست په اړه يې نظر دا دی چې بايد د چارو ټول واک د مذهبي مشرانو په لاس کې وي او هغه ډول نظام پلی کړي چې د دوی په کتابونو کې يې احکام بيان شوي دي او موږ د طالبانو، داعش، القاعدې او نورو سخت دريځو ډلو په شکل ليدلی دی.

لوستونکي دې دا ګومان نه کوي چې موږ د فقهې، تفسير او احاديثو له ټولې ذخيرې سره مخالف يو او نه يې منو. بلکي هدف مو دا دی چې هلته بيان شوي تعبيرات د مفسرينو، فقهاوو او حديث پوهانو له خوا د خپل وخت د غوښتنو پر بنسټ شوي تعبيرونه دي، موږ د دوی هڅو او زحمت ته د قدر په سترګه ګورو مګر له دې سره-سره موږ هم حق لرو چې زاړه نظريات، افکار او مسايل له سره وارځوو او د د دين د کره منابعو، منطق، اساسي بشري حقوقو او علم په رڼا کې يې هغه څه ومنو چې د منلو وي او هغه څه يې رد کړو چې د منلو نه دي. نن دې ته سخته اړتيا ده چې ياد و اسلامي فنونو ته له سره بيا اصولي کتنه وشي او د ګټو فرهنګي، مالي او سياسي لاملونو پر بنسټ د دين سخت دريځی تعبير او له ترهګريزو کړنو ډک فقهي تفسير بيرته اصلاح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني ارزښتونه که د ارزښتونو دين؟

د نړۍ په هره ټولنه کي مختلف ټولنيز، سياسي او اخلاقي ارزښتونه د دې لپاره دي چي د انسان کرامت او شخصيت خوندي شي. د بنسټيزو بشري حقوقو هدف هم دا دی چي له هر ډول مذهبي، جغرافيايي او نژادي توپير پرته ټولو انسانانو ته په مساوي ډول د انسانيت پر بنسټ اساسي بشري ارزښت ورکړل شي.

کله چي موږ د دين خبره کوو او د دين پر فلسفه ږغېږو نو هم بايد تر هرڅه لومړی دا پوښتنه مطرح شي چي انسان به د ديني ارزښتونو ساتندوی وي او که به په دين کي داسي ارزښتونه وي چي انسان پر خپل لوري ورماتوي او دا باور به ورکوي چي د دين په دايره کي يې هغه فطري او معقول حقوق خوندي کېدای شي چي بايد د بشريت پر بنسټ يې ولري؟

مګر دا مهال چي زموږ په ټولنه بلکي ګرده اسلامي نړۍ کي کومه ديني مفکوره دود ده له هغې داسي ښکاري چي زموږ دين د يوې تنګې دايرې په ايستلو خپل پيروان دې ته هڅوي چي ديني ارزښتونه وساتي، په خپله د ارزښتونو دين نه دی. ځکه کوم دين چي په خپل ذات کي د انسانيت لپاره ارزښتونه لري، هغه د بل ساتنې ته نه وي اړ، د خپلو معقولو او منطقي ارزښتونو، ګټورو اخلاقي او معنوي لارښوونو، سالم فکري نظام او انسان شموله ښېګڼو په درلودو هر څوک د ځان پر لور راکاږي، د انسانانو په زړونو کي ځای مومي او د مينې په څپرولو د هر سړي ذهن ته لار پيدا کوي. ان په بېړنيو او غير عادي حالاتو کي يې هم احکام پر منطق، عاطفه او ټولنيزو سياسي بصيرت بنا وي.

په معاصر دور کي پر مختللې نړۍ دې ته نه ګوري چي د دين په متن کي لارښوونې څه وايي؟ ننني انسان دې ته ګوري چي يوې مفکورې ته ژمن او پر هغې عمل کوونکی په خپل ورځني ژوند کي څومره صادق، رښتنی، د بشر لپاره خادم، مينه ناک او د نورو عالي-معنوي صفاتو درلودونکی دی. دا مهال د کميت پر ځای کيفيت مهم دی. نړۍوال د هغه دين پر لور ډېر ورماتېږي چي پيروان يې د صداقت، مينې، بشري خواخوږۍ، ټولنيز خير، اخلاص او دنيا ته د ګټې رسونې په چارو بوخت وي، کرکه ونه لري، نورو ته په درناوي قايل وي، ځان تر ټولو عالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ګڼي، د ښځې او نارینه صنفي تبیعض پکې نه وي، د نوم او ځان ښودنې پر ځای یې معیار نیک عمل او غوره اخلاق وي، د تخریب پر ځای یې تعمیر خوښ وي، په هر څه کې پر ټولنیز عدالت ټینګار وکړي، د هر انسان وژنه او سپکاوی پکې ستر جرم او معصیت وي. پر انساني کرامت ټینګار وکړي، هر ډول اخلاقي او مدني لارښوونې یې په دې موخه وي چې انسانیت خوندي شي او خپل اساسي بشري ارزښت تر لاسه کړي. د هیڅ ظالم ملاتړ ونه کړي، ځمکنی ربوبیت پکې ځای ونه لري، د خاصې طبقې د واک او ځواک پلوی نه وي او بالاخره د دومره غوره اخلاقي او معنوي ارزښتونو درلودونکی وي چې هر انسان ورته تسلیمېږي او د خپل ناقرار وجدان قرار یې ګڼي.

موږ باید دا ونه وایو چې هلئ! دیني ارزښتونه له تنګونو سره مخ دي او باید ساتنه یې وشي، ځکه د ارزښتونو دین زما او ستا ساتنې ته نه بلکې غوره کردار، درانه شخصیت، عملي صداقت او له اخلاصه ډکې انساني رویې ته ګوري. که موږ د خپل کردار او تعمیري رول په وسیله نړۍ ته دا باور وکړو چې زموږ دین د همدغسې مثبتو او ګټورو ارزښتونو درلودونکی دی نو بیا به هیڅکله اړ نه شو چې ووایو نوره نړۍ زموږ دیني ارزښتونه له منځه وړي او باید موږ یې د ساتنې لپاره لاس پر کار شو. کله چې د عمل په میدان کې د یوې مفکورې مثبتې اغیزې ولیدل شي بیا یې د نړۍ هیڅ انسان نه له منځه وړلای شي او نه یې پر انساني پرګنو د اغیز مخنیوی شونی دی. باید دین موږ ته داسې ارزښتونه راکړي چې هم په موږ کې مثبت بدلون راولي او هم نور متاثر کړي. په کومه دیني مفکوره کې چې د نورو د راکاږلو پر ځای له هغوی سره د ټکر کې او تضاد خبره کېده نو باید وپوهېږو چې دا دین نه ارزښتونه لري او نه د بشر پر اخلاقي وجود اغېز کولای شي. که موږ پر خپل دیني دریځ یو ځل له سره غور وکړو نو ډېر ژر به وپوهېږو چې د دین په نوم ادرس مو غلط کړی، ځکه دین په حقیقت کې د هغو سترو اخلاقي او ګټورو معنوي لارښوونو مجموعه ده چې هدف یې ټول انسانیت ته خیر رسول، د هر ډول کرکې مخنیوی، د ټولو تبعیضونو له منځه وړل، د انساني کرامت او شخصیت ساتنه، ورورولي او د منطق پر بنسټ د عدالتي نظام ټینګښت دی. باید موږ د دیني ارزښتونو د ساتنې پر ځای د دین په انسان شموله ارزښتونو خبر او پلي کوونکي شو، د جبر او قول پر ځای هغه رول ولوبوو چې هر څوک د دین پر ارزښتونو باوري کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین او انسانیت

په اسلام کي د اخلاقو، ټولنیزو احکامو، الهي لمانځنې او نبوي ارشاداتو یوه لویه موخه انسانیت او بشر پالنه ده. که د اسلام پر ګڼو فردي، کورنیو او ټولنیزو لاربښوونو غور وکړو نو راته جوته به شي چي اصل هدف یې د یوه ځانګړي تعلق پر بنسټ انساني خواخوږي او بشر پالنه ده. مثلاً: الله تعالی مسلمانانو ته په قران کریم کي ویلي چي له خپل مور وپلار سره ښه کوئ، هغوی مه ځوروئ، په هره روا چاره کي یې اطاعت وکړئ، له ټولو خپلوانو سره غوره چلند کوئ، د یتیمانو حقوق مه خورئ، له هغوی سره ښه کوئ، لاس یې نیسئ، غریبانو او بې وزلو ته پام کوئ، سوال کوونکي مه رټئ او داسي نورې لارښوونې.

دا ټول احکام تر یوه ځانګړي سرلیک لاندي په مجموع کي له بشریت سره د خواخوږۍ هغه موارد دي چي د دین په ګڼو لارښوونو کي ورباندي ټینګار شوی، هر مسلمان یې د هغو تر سره کولو ته هڅولی، د داسي کړنو د ترسره کوونکو درجې یې بیان کړې، د نه کوونکو دنیوي او اخروي مقام یې په ګوته کړی او په ټوله کي یې پر ټولنه او انسانیت د شتون او نه شتون په صورت کي د هغو مثبتې او منفي اغیزې څېړلې دي.

که د اسلام اصل روح یاني د الله توحید ته پام وکړو نو هم پوهېدای شو چي دا په انساني تاریخ کي پر بشریت یوه ستره لورونه ده، ځکه کله چي په کومه ټولنه کي الهي توحید نه وي، هلته ډېر وخت انسانیت مجبور شوی چي د خپل خالق او مالک پر ځای بُت، قبر، انسان، حیوان، لمر، سپوږمۍ، ستوري او د طبیعت نورو ښو او مظاهرو ته سر ټیټ کړي، خپل انسانیت تر پښو لاندي کړي، د داسي څه په وړاندي سر پر سجده شي چي د ده د لمانځنې لپاره نه بلکي د ده د خدمت لپاره دي. همدا خبره په یوه قراني ایت کي داسي

انځور شوې:

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُنِيرٍ (لقمان: ۲۰)

ژباړه: ومو نه لیدل چي الله هغه څه درته اییل کړي چي په اسمانو او ځمکه کي دي؟ پر تاسو یې ښکاره او پټ نعمتونه لورولي. ځیني خلګ داسي دي چي د الله په اړه له څه پوهي، لارښووني او ځلاند کتاب پرته شخړه کوي.

د دې ایت په رڼا کي راته جوته شوه چي د ځرګندو کایناتو په ډله کي انسان او بشریت ډېر لوړ مقام لري. نور کاینات د ځانګړو قوانینو له مخې د خپل فطرت تابع دي چي یوه ذره سرغړونه ترې نه شي کولای، مګر انسان له یو ډول مجبوریت سره-سره په محدوده دایره کي خپلواک دی، شعور لري، الله پرې د عقل په څېر یو ستر نعمت لورولی، د زده کړې استعداد لري، د بیان ځښتن دی، ژبه ورکړل شوې او ان کولای شي د خپل چاپیریال په شاوخوا کي موجود کاینات په خپله ګټه وکاروي او هغه ډول استفاده ترې وکړي چي د ده زړه یې غواړي.

انسان د خپلو همدغو استعدادونو او وړتیاوو پر بنسټ د ځمکې پر مخ د مېشتېدو چانس وموند او د هغې تنګونې په وړاندې بریالی شو چي د ملایکو په څېر د یوه نوراني او سپېڅلي مخلوق له خوا ورسره مخ شوی وو. همدا وجه ده چي د انسانانو ترمنځ له هر ډول ژبني، مذهبي، نژادي او سمتي تبعیض پرته د الله په وروستي کلام کي د ټول بشریت په اړه ویل شوي:

أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (المایده: ۳۲)

"یقینا که څوک یو نفس د بل نفس په بدل کي له وژلو او په ځمکه کي له فساد کولو پرته ووژني نو ګواکي ټول خلګ یې ووژل او که یې څوک ژوندی کړي نو ګواکي ټول خلګ یې ژوندي کړل."

دا الهي لارښوونه موږ ته رابښیي چي د هر انسان وژنه ډېر لوی جرم او سخت کرکجن عمل دی. که څوک یو انسان قتلوي ګواکي ټول انسانیت وژني، ځکه په حقیقت کي ټول انسانان د یوه مور او پلار اولاده ده، د یوه خدای بنده ګان دي او تر منځ یې د انسانیت په نوم یوه اړیکه ده چي په دې کي هیڅ ډول تبعیض ځای نه شي موندلای. په الهي دین کي د ګڼو عباداتو موخه دا ښودل شوې چي په وسیله یې انسان تقوا تر لاسه کړي. د تقوا ساده او اسانه تعریف له خپل خالق او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه له مخلوق سره نېکه رابطه ده. یاني تقوا دار او متقي انسان هغه دی چي هم د خپل خالق حقوق پر ځای کړي او هم د مخلوق. که وګورو نو د تقوا لفظ د هر ډول لوړو بشري اخلاقو او غوره ټولنیزو اړیکو لپاره یو ډېر ساده تعبیر دی چي هر څوک پرې په اسانۍ پوهېږي. قران کریم د رسول الله په اړه ویلي:

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ (القلم: ۴)

"او یقینا ستا اخلاق ډېر لوړ دي."

د رسول الله لوړ اخلاق او ستر شخصیت د دې سبب شول چي د خپل وخت لوی جابران، سرسختي مخالفین او د هري ټولنې وګړي متاثر کړي. ښه کردار، بشرپال چلند او انساني خواخوږی ته یې وهڅوي. ان امام بخاري په خپل کتاب صحیح البخاري کي یو ډېر عجیب روایت نقل کړی. راځئ! دا روایت په ګډه ولولو او د څو شېبو لپاره یې پر محتوا تم شو:

حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: كَانَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ، وَقَيْسُ بْنُ سَعْدٍ قَاعِدَيْنِ بِالقَادِسِيَّةِ، فَمَرُّوا عَلَيْهِمَا بِجَنَازَةٍ، فَقَامَا، فَقِيلَ لَهُمَا إِنَّهَا مِنْ أَهْلِ الأَرْضِ أَيْ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ، فَقَالاَ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّتْ بِهِ جِنَازَةٌ فَقَامَ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّهَا جِنَازَةُ يَهُودِيٍّ، فَقَالَ: «أَلَيْسَتْ نَفْسًا». (صحیح البخاري، حدیث شمېره: ۱۳۱۲)

"عمرو بن مره وایي چي له عبد الرحمن بن ابی لیلی مي واورېدل، ویې ویل: سهل بن حنیف او قیس بن سعد په قادسیه کي ناست وو، پر دوی یوه جنازه راغله او ورته ولاړ شول. یو چا ورته وویل: دا خو اهل ذمه دي؟. دوی وویل: پر رسول الله همداسي جنازه راغله، دی ورته ولاړ شو. ده ته وویل شول چي دا د یوه یهودي جنازه ده. ده وویل: ایا انسان نه دی؟."

یهود په خپل وخت کي هغه ډله وه چي له رسول الله سره یې ان د مکې تر مشرکینو هم ډېري ډغرې ووهلې، د هغه پر خلاف یې پټې دسیسې جوړې کړې، د ده د ترور هڅه یې وکړه، د هغه د ناکامه کولو هره ممکنه چاره یې وکاروله او له مخامخ جګړو نیولې تر هر ډول شیطانت پوري یې خپل ټول توان پر دې صرف کړ چي دی له منځه یو سي. مګر له دې هر څه سره-سره بیا هم رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د يوه يهودي جنازې ته د انساني نفس د درناوي په دود ولاړېږي او احترام يې کوي.

دې ټولو حقايقو ته په پام بايد وپوهېږو چې د اسلام په سپېڅلي دين کې انسانيت تر هرڅه اوچت مقام لري او د بشر پالنې احساس هغه شعور دی چې پر بنسټ يې له هر ډول تبعيض پرته کولای شو چې د نړۍ د ټولو انسانانو تر منځ د امن، وروروليۍ، ګډ کار، ارام چاپيريال او مينې فضا رامنځ ته کړو، ځکه د بشريت پراخه نړۍ هم د نورو کايناتو له فطرته جلا کېدای نه شي، نور کاينات له هر ډول اختلاف او تنوع سره سره بيا هم تر خپل منځ وحدت او همغږي لري چې موږ هم د خپل دين په رڼا کې د هغوی له دې عمل څخه په الهام او عبرت اخيستلو کولای شو د رنګ، ژبې، عاداتو، فرهنګ، مذهب، هيواد، ټولنې، افکارو او نژاد له اختلاف سره سره يوه ګډه، ارامه او سوکاله نړۍ ودانه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په ټولنیزو لاربښوونو کې د شکل او ماهیت مسئله

کله چې په معاصر دور کې د دین په ټولنیزو لاربښوونو د عمل خبره مطرح کېږي، نو د نو پالانو او زوړپالو تر منځ یو ډول نظري او لفظي اختلاف رامنځ ته کېږي. که دین ته په ټولنیز چاپېریال کې د رول نه ورکوونکو دریځ یوې خوا ته کړو نو پخپله د دین پالو تر منځ هم دغه لانجه وجود لري. ځیني کسان فکر کوي چې د دین هره لاربښوونه باید په هغه ډول پلې او تطبیق شي لکه څرنګه چې په ابتداء کې لومړنیو مسلمانانو پرې عمل کاوه، ځکه دوی د حکم د ماهیت تر څنګ د هغه شکل هم د شریعت موخه ګڼي، خو د دې برعکس ځیني نور بیا په دې اند دي چې د شریعت په ټولنیزو لاربښوونو او اجتماعي احکامو کې تر شکل ماهیت مهم دی. شکل په خپل وخت کې د شته امکاناتو پر بنسټ د حکم د عملي کولو څرګندوی دی، نه هدف. د عباداتو په اړه دواړه لوري په دې نظر دي چې په هغو کې باید له ځینو استثنایي صورتونو پرته په هیڅ ډول د بدلون او تغییر هڅه ونه شي.

د دې دواړو نظرونو جاج ځکه مهم دی چې دین په ټولنیز پرمختګ او شاتګ کې مهم رول لري، کله چې په یوه مذهبي ټولنه کې د زړو عاداتو، دودونو او جوړښتونو د بدلون خبره کوو، نو سمدستي دا پوښتنه راپورته کېږي چې دین په دې اړه څه دریځ لري او د شریعت امر څه دی؟ که پر دې ډول مسایلو اساسي بحث ونه شي نو زموږ په ټولنه کې ډېر امکان شته چې مثبت تغییرات به مو د ځینو ډلو او اشخاصو له خوا په دین کې د لاسوهنې په مانا تعبیر شي، په هر حال موږ د یوې مذهبي ټولنې په توګه اړیو چې په ټولنیزو لاربښوونو کې د شریعت پر احکامو دا پخوانی نظري اختلاف یو ځل بیا تر جاج او څېړنې لاندې ونیسو.

زوړپالان د خپل دریځ په اړه دا استدلال کوي چې رسول زموږ لپاره یوه قدوه او بېلګه ده، نو څرنګه چې رسول په خپل وخت او وروسته دواړو زمانو کې د دین د تعبیر او تفسیر اساسي سرچینه ده نو ځکه باید د شرعي حکم په هغه شکل عمل وشي چې ده په خپل وخت کې پلی کړی وو. دوی دا هم وایي چې که د شکل د بدلون اجازه وای نو قران او یا رسول به یې په ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه کړې وای. په داسې حال کې چې موږ په دې اړه څرګند نصوص نه لرو، په ایتونو او روایاتو کې یا د حکم عمومي امر دی او یا یې د هغه مهال عملي شکل، وروسته کسان صرف په هغو شیانو کې د بدلون او یا تنوع منلو حق لري چې په اړه یې ښکاره نص موجود وي.

بل لورته نو پالي او د شکل پر ځای د حکم پر ماهیت ټینګار کوونکي وایي چې که د مسلې ژورو ته کوز شو نو د دین په ټولنیزو لارښوونو کې له یوې خوا هر وخت او هر ځای په شکل عمل سخت او یا نا شونی دی او له بلې خوا هغه هدف یا ښېخې له پامه غورځي او یا کمزوری کېږي چې شریعت غواړي په وسیله یې ټولنه سعادت او سوکالي تر لاسه کړي. مثلا د دیني لارښوونو له مخې صدقة الفطر (سرسایه) یو غوره او سنت کار دی، ځکه د خوشالۍ په ورځ له بېوزلو وګړو سره مرسته او خواخوږي ده. خو که یې د رسول الله د وخت موجود شکل چې د خورماوو، اوربشو، کورتو، غنمو او ممیزو په ښه وو عملي کړو نو ګټه یې ښېخې کمه ده، مګر که یې ماهیت ته په پام پر ځای نغدې روپۍ ورکړو نو له ټولنې سره پوره مرسته ده. همدا راز مسواک یو مسنون عمل دی چې هدف یې د خولې پاکي ده، که یې موږ په زاړه شکل پورې ومښلو نو باید حتما د خولې پاکولو لپاره لرګی وکاروو، ځکه د زوړپالانو په اند د خولې پاکولو له عمل سره یو ځای د لرګي کارونه هم سنت ده. په داسې حال کې چې په دې اړه د راغلیو روایاتو له الفاظو ښکاري هدف یې لرګی نه بلکې د خولې پاکول دي. ځکه هلته ویل شوي چې په دې سره خوله پاکېږي او د رب رضا ده، نو خوله خو تر لرګي په اوسني برش او کریم تر دې لا ښه پاکېږي، له همدې امله باید لرګی سنت ونه ګڼو بلکې خلک دې ته تشویق کړو چې له مسواک څخه هدف د خولې پاکول دي. دا هدف که په هر شي په څومره ښه ډول تر لاسه شي د همغه کارونه د شریعت هدف دی، نه خاص شکل او اله.

همدارنګه په روایاتو کې د طب، صنعت، تجارت، سیاست، کورني ژوند او نورو مدني چارو په اړه ځیني لارښوونې نقل شوې دي چې د معاصر پرمختګ له امله یې زاړه شکلونه ښېخې له کاره لوېدلي او ځای یې نویو ډولونو او طرزونو نیولی. د ساینس او ټیکنالوژۍ په پرمختګ سره ډېرې هغه ستونزې حل شوې دي چې پخوا یې حل موجود نه وو، په طب، سیاست، ټولنپوهنه، قانون، د جرم په سزا او مخنیوي او د ژوند په نورو څانګو کې ډول-ډول او ژور بدلونونه رامنځ ته شوي دي چې په زړو رودو د نوي دور نوې قضیې نه شو حل کولای. له همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله باید یا دین د ابدیت له دایرې وباسو او یا د شکل پر ځای ماهیت ته ترجیح ورکړو. پر شکلیت ټینگار کوونکي هم د ملکي او ځاني دفاع په مشروع حق کي د نبوي دور پر زړو وسایلو او طریقو ټینگار نه کوي، ځکه دا مهال هیڅ ارزښت نه لري او کارونه یې له حماقت پرته بل څه نه شي کېدای.

د زوړپالو یا شکلپرستانو بله ستونزه دا ده چي ډېر وخت د شرعي احکامو او فرهنگي مسایلو و دودونو تر منځ شته کرښې ته پام نه کوي. ډېری هغه مسایل چي د اسلام په پیل کی رسول او د هغه ملگرو د دین په توگه نه بلکي د انساني او مدني اړتیا پر بنسټ د هغه وخت د دود او توان مطابق ورباندي عمل کړی، دوی د دین د غوښتنو په توگه مطرح کړې او له اوسنیو دین پالانو یې د پلي کولو غوښتنه کوي. څرنگه چي د وخت په تېرېدو او د تمدونونو په بدلون سره د ژوند کولو طریقې، دودونه، کړنې، افکار او د شکل جوړوني ډولونه هم بدلېږي نو د اوسني عصر ډېری مذهبیانو ته د لرغوني زمانې د ژوند ډول او شکل د منلو نه دی. که موږ په اروپا او نورو پرمختللو هیوادونو کي د خپل لیري پراته کلي د ژوند ډول او شکل وغواړو نو نه یوازي به زموږ لپاره سخته وي، بلکي نورو ته به موهم ستونزې جوړې کړې وي.

همدا راز که شکل هم د ماهیت په څېر مهم او مطلوب شي نو بیا د دین په اړه د ابدیت او په هر وخت او ځای کي د عمل تصور له منځه ځي. ځکه د شکل پرستی په نتیجه کي تر ځانگړې زمانې او تمدن پوري تړل کېږي چي په دې صورت کي د خوځنده ماهیت نه درلودلو له امله په بل ځای او نوي دور کي یې د عمل شونتیا ختمېږي. نو که غواړو چي په معاصر دور کي هم دین وساتو او هم عمل پرې وکړو لازمه ده چي د شکلیاتو پر ځای د دین روح او ماهیت درک او بیا یې د وخت له غوښتنو سره سم پلی کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني تفکر د شدت او غفلت تر منځ

په اسلامي نړۍ کې د ډېرې ستونزو سرچينه په يو نه يو شکل د دين له تعبير او نقل سره تړاو لري ځکه د عقيدې پر بنسټ بيان شوي مسايل ډېر وخت تر نقد او ارزونې لوړ ګڼل کېږي. له دې ادرسه ورکول شوې فتواوې د تقدس له احساس سره يو ځای د جذباتو په رنګ هم لړلې وي. او له همدې کبله پکې ډېر ځله د يو خاص فکر تعصب ليدل کېږي. له معنوياتو سره د مستقيمو اړيکو درلودو پر بنسټ دا انګېرنه هم عامه ده چې د نصوصو او مسايلو په فهم کې عقل او منطقي نقد ته ځای نه شته. ديني نرګسيت يوه بله ناروغي ده چې اسلامي نړۍ ترې کړېږي. د نورې نړۍ پر مختګ زموږ لپاره د سترګو خار ګرزېدلی او هرڅه ته د پردۍ پديدې په نظر ګورو او داسي فکر کوو چې د فلسفي، منطقي، طبعي او تخنيکي علومو په ډګر کې د هغوی پر مختګ د خالص ماديت پايله ده چې موږ يې هيڅکله منلای نه شو.

دې ډول فکرونو او انګېرنو د اسلامي نړۍ په ښوونيزو او روزنيزو مرکزونو کې د حقارت، بې ځايه وياړ او کرکې داسي ګلډووډو احساساتو ته لار هواره کړې چې د زده کوونکو ذهنيت يې تر خطرناک خمار لاندې راوستی او د سالم رقابت پر ځای د ذهني او فزيکي انتحار پر پوله ولاړ دي. د دين او دنيا تر منځ د کرښې او روابطو نه پېژندنه هم د همدې حالت نتيجه ده. کله چې د دين پوهنې مخکښان د ستونزو حل يوازې په دې کې ويني چې بايد ديني اقتدار رامنځ ته شي نو د افرادو اصلاح، ذهني وده او مسؤوليت له منځه ځي او د وګړو توجو يوازې دې ته اوړي چې څرنګه په لوړه کچه د اسلامي واکمنۍ لپاره هلې- ځلې وکړي، فاسد نظامونه ونړوي او د واک پر ستر ستېج د اسماني نيابت ژېړی اعلان کړي.

کله چې د دين هدف يوازې د واکمنۍ تر لاسه کول وګڼل شي نو په فردي ژوند کې يې هر ډول رول له منځه ځي، د وګړو اخلاقي احساس کمزوری کېږي، له نورو سره د غوره تعامل پر ځای د يوه وړې حيوان په څېر چمتو وي چې نور وځوروي او د قربانۍ په نيت هغه څه وکړي چې بشريت ته يې تر ګټې زيان ډېر وي. همدلته انساني ارزښتونه، د نفس اصلاح، عاطفه، د بل ګټو ته د پام کولو فکر او د يوه کل په توګه د ژوند کولو اصول ارزښت بايلي او د ديني اقتدار په نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپورته شوي تونډ لاري هر هغه څوک د بې لارۍ په تور له منځه وړي چي فکر کوي د دوی د ستر مراد په وړاندي خنډ دي. پر دې مهال د دین پالو دعوه کوونکو د فکر او فعالیت یوازینی محور د سلطې هغه پړاو ته ځان رسول وي چي پر مالومه سیمه، هیواد، هیوادونو او بالاخره ټول عالم د دیني واک ټینګول ګڼل کېږي او په دې سره به په نړۍ کي هر ډول بدی، ستونزې، ناخوالې او ظلمونه له منځه ولاړ شي. د دی تعبیر مخکښان په خاصو حالاتو کي راغلي نصوص د دایمي او اصلي حکم په ډول وړاندي کوي او د خپل نفوذ په ساحه کي میشتو عامو او یا په اصطلاح له اصل دیني تفکر او عقلي ذهنیت څخه بې برخې وګړو ته ښیي چي زموږ د ستونزو حل یوازي د اسلامي نظام په شتون کي دی. پر خپل فکر د مقدس لیبل په لګولو نورو ته د غور او جاج چانس نه ورکوي او که څوک له دوی څخه د خپل هدف د اساسي وضاحت او یا تطبیق په اړه روانو جریانونو ته په پام منطقي سپیناوی غواړي نو د هغوی لومړۍ هڅه همدا وي چي دغه ډول سوالونه او سوال کوونکي د تورونو په یوه مجهوله کنده کي خاموش کړي.

څرنګه چي د دیني منابعو پلټنه او اصلي متونو فهم یو لړ عیني او ذهني پېلچتیاوې لري، له همدې امله د سطحي ذهن درلودونکي په دې اند دي چي په دغه ډول مسایلو کي عقلي بحثونو ته ځای نه شته او هر ډول دیني تفکر باید د زماني بهیر په لفظي نقل کي تشریح او تفسیر شي چي دغه ډول مفکوره د اشخاصو، ډلو او انساني هڅو د تقدس له نظریې سره مرسته کوي او د دیني ډلو تر منځ د تعصب او حق د انحصاري کولو فکر ته لار پرانیزي چي بالاخره د ذهني او ساحوي نفوذ په سیالي کي له یو-بل سره لاس او ګرېوان کېږي، زغم په مطلق ډول له منځه ځي، د حذف او محوې پالیسي زور اخلي او د ځانګړي برداشت پر بنسټ د کفر، ارتداد، الحاد، ضلالت او فکري انحراف ټاپې دې حد ته رسېږي چي د یوه دین د پلویانو تر منځ د پخلاینې او نژدېکت هر ډول امکانات له منځه ځي. په انساني ټولنو کي د بېلابېلو ادیانو تاریخ شاهد دی چي د دین په نوم د مقدسو جګړو اصل عامل د واک او ځواک تر لاسه کول دي. له دې څخه په ډېرو کمو مواردو کي یوازي د رسالت او ځان ساتنې منطقي مبارزه جلا ګڼلای شو.

پورتني عوامل بالاخره هغو وګړو ته د ځان مطرح کولو فرصت برابروي چي همدا یې د ژوند لویه هیله وي او په ټولنه کي د خپل نوم ځلولو بل اسانه بدیل نه لري. همدغه کسان د خپل داخلي لجاجت پر بنسټ داسي تعبیرونه تر لاسه کوي چي د دوی هر ډول ناسمو کړنو ته د دین په جامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي برأت ورکړي او په لارکي هر ډول خنډونه د ديني فريضې په نوم له منځه يوسي ان که دا کار د زور، قتل، لوټماری، عام وژنې، ښارونو، بازارونو، کورونو، هر ډول اشخاصو او ديني عبادت ځايونو د ورانولو په بيه هم وي، ځکه د دوی مشران شعورا او کشران په غير شعوري ډول دا شان کړنې يو مشروع عمل ګڼي او په تر سره کولو کي يې د ځان، دين او اخرت ګټه ويني.

د توند لارو او افراطيانو د دغه ډول اعمالو او افکارو له امله يو شمېر عام وګړي او هغه کسان چي ديني بيګراونډ لري، خو له دغه ډول تعبيرونو سره جوړ نه دي ځانونه بې وسه احساسوي او هيڅ نه وايي. پر دې سربيره ځيني داسي ځېرې هم شتون لري چي د خپلو شخصي بوختياوو پر بنسټ اصلا داسي غفلت ځپلي وي چي د موجودو شعارونو عامه بدرګه څاري که هر لوری ورته ګټور وي له څه تامل پرته يې خوا نيسي او ځان ته ځای پيدا کوي. د غفلت او شدت په دې ګرداب کي ژوند، اخلاقي ارزښتونه او بشري کرامت کډه کوي، دين په وبال اوړي او په وړاندي يې د کرکې نفسيات ورو-ورو وده کوي چي د زمانې په اوږدو کي د کرکې زېږوونکي هر فکر په مړينه پای ته رسېږي، که په اسلامي نړۍ په تيره زموږ په هيواد کي د دين رول همدغسي د شدت او غفلت تر منځ وي نو يوه ورځ به يې جنازه هم ووينو او په دې کي ټوله ګرمه د هغو کسانو ده چي دين د خپلو موخو لپاره د يوې الې په توګه کاروي. د لوړتيا او انحصار غوښتونکو منګولو ته د ديني تفسير او تعبير لوېدو په مرحله کي د اسماني خلافت او نيابت په پلمه ځمکني اربابان ډېرېږي، حلال او حرام نوی مفهوم خپلوي، واجبات او فرايض نوي شکلونه مومي او عقيدوي تسامح په مطلق ډول خپل ځای تشدد ته پرېږدي چي سرلاري يې په دې دنيا کي د دوزخ او جنت ټکټونه ويشي، نور يې ننداره کوي او پلويان يې خوندترې اخلي. که د اسلامي نړۍ په زړه کي روانو ناخوالو ته ځېر شئ د ژور جهالت په شتون کي به د نوي دور له سطحي سواد سره يو ځای د ديني شدت او غفلت دا ټول مناظر په مختلفو شکلونو ووينئ. په داسي يوه حالت کي چي څوک د ټولنې د عامه فکر پالنې او مسلکي وړتيا نه درلودو په پلمه د دين کارو پوهانو له غرضي فتوا ګټه اخلي او له هغو سره د ترلو ډلو او اشخاصو فتوا بيا هم د دين د معتبرو سرچينو مسلکي تعبير ګڼي نو دوی بيا هم د غفلت ښکار دي چي له امله يې د متشددينو دريځ پياوړی کېږي او د هغه حالت له دوام سره مرسته کوي چي د طبعي پايلو څرګندېدو په مرحله کي به ډېری ورته د افسوس او ښکي توی کړي. څرنګه چي موږ په دغسي يو حالت کي واقع يو نو د منطقي جاج پر بنسټ بايد د عقل او تجربې په رڼا کي د دين او دنيا سم انډول وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سختي کي اساني

په قرآن کي ویل شوي چي بې شکه له سختي سره اساني ده. (الانشراح)

د دې مطلب دا دی چي او سنۍ نړۍ د فطرت له کوم قانون سره سمه پر مخ ځي، د هغه یو اړخ دا دی چي دلته تل له مشکل سره اساني وي، دلته تل له خنډ سره د وتلو لار وجود لري. له دې معلومېږي چي په نړۍ کي د پر له پسې سولي د ساتني راز څه دی؟. هغه دا دی چي د خنډونو له ټکر پرته خپله لار وموموو، په انساني ټولنه کي تل د سولي د ختمېدو علت دا پاتي شوی چي د افرادو یا ډلو په لار کي کوم وخت خنډ را منځ ته شوی نو هغوی غوښتي چي د خنډ په ماتولو د ځان لپاره لار هواره کړي.

همدا ذهنیت د سولي د له منځه تلو تر ټولو لوی سبب دی. له همدې امله خلګو ته دا ور ښودل شوي چي که کوم ځای سختي پېښه شي نو خنډ یې مه ګڼئ بلکي دا باور ولرئ چي کوم ځای سختي شته هلته اساني هم وجود لري، چیري چي ظاهرا سفر درېدلی له هغه ځایه نوی سفر هم پیلېدای شي.

که تاسو د کوم غره په لمن کي ودرېږئ نو وبه وینئ چي د غره له څوکې چیني په منډه د هوارې ځمکي پر لور بهېږي، چیني په لار کي بیا - بیا له کمرونو سره مخ کېږي چي ظاهرا یې د بهېدو مخه نیسي مګر هیڅکله داسي نه دي شوي چي کومې ډبرې دې د چیني لار تړلې وي. د دې ساده راز په یوه لفظ کي اعراض دی یعني له ټکر څخه په ځان ساتلو خپله لار وهل. هر وخت چي د چیني مخته کومه ډبره ورځي نو چینه له یوې شیبې ځنډ پرته داسي کار کوي چي چپه یا راسته اړخ ته په تاوېدلو خپله لار باسي او مخ په وړاندي ځي. هغه له لارې څخه د ډبرې لرې کولو پر ځای خپل ځان کړوي، په دې توګه له څه درېدو پرته د چینې سفر پر له پسې دوام کوي.

همدا د فطرت سبق دی، په دې توګه فطرت د عمل په ژبه انسان ته دا پیغام ورکوي چي له ستونزو سره د ټکر پر ځای هغه له پامه وغورځوئ، د خنډونو د ماتولو پر ځای له خنډونو په تاوېدلو خپل عمل ته دوام ورکړئ. دا کړنلاره په یوه لفظ پازیټیو سټېټس کوایزم (positive status quoism) بلل کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله د سیرت مطالعه ښيي چې ده تل هم دا تګلاره غوره کړې وه. د همدې نتیجه وه چې د داسې انقلاب پر راوستلو بریالی شو چې پکې د انساني هلاکتونو شمېره ډېره لږ وه او له څه شک پرته به يې وینې انقلاب (bloodless revolution) بلل کېدای شي.

د پازیټیو ستېټس کو ایزم دا تګلاره په اوسنۍ نړۍ کې د سولې تر ټولو لوی ضمانت دی، که داسې وو ایو نو بې ځایه به نه وي چې د جګړې تر ټولو لوی سبب د ستېټس کو (status quo) د ماتولو هڅه ده او د سولې راوستلو تر ټولو لوی راز دا دی چې د ستېټس کو په منلو سره په پاتې دایره کې د خپل ځان د رغولو هڅه وشي.

یادونه: دا لیکنه ژباړل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه ولې زده کړې نه کوي؟

هر کال د کانکور په ازموینو کې د پښتنو له سیمو د خپل نفوس او مساحت په تناسب ډېر کم زده کوونکي شرکت کوي چې په دې سره موږ ټول سخت ځورېږو او د هیڅ احساس درلودونکي پښتانه لپاره دا حالت د زغم وړ نه دی. مګر موږ ولې داسې یو، یا په بل عبارت پښتانه ولې له زده کړو سره مینه نه لري؟ لاندې به د خپلې تجربې، مشاهدې او ارزونې پر بنسټ هغه عوامل درسره شریک کړم چې پښتانه یې د زده کړو له بهیر څخه راګرزولي او د زده کړو لېوالتیا ډېره پکې پیکه ده.

د لوستو کسانو له خوا منفي تبلیغ

ډېری پښتانه زده کړې یوازې او یوازې د دې لپاره کوي چې ښه معاش او لوړ مقام ترلاسه کړي. کله چې کوم زده کوونکي له دوولسم و ښوونځي ته هم په لسم صنف او یا هم له لوړو زده کړو فارغېږي، نو سمدستي د کار په لټه وي، غواړي یوه داسې رسمي او یا غیر رسمي دنده ومومي چې هم ښه غوښن معاش ولري او هم هوسا وي. کله چې خپل دې هدف ته ونه رسېږي نو بیا د زده کړو پر خلاف تبلیغ پیلوي او هڅه یې دا وي چې د ګیلو او شکایتونو له لارې نور زده کوونکي هم له زده کړو راوګرزوي، له زده کړو سره یې مینه رالږ کړي او داسې ذهنیت ته تبلیغ وکړي چې زموږ په هیواد کې زده کړې هیڅ ګټه نه لري، هر څه په پیسو او واسطو کېږي. دا دی ما زده کړې کړې دي، څه ګټه یې راته کړې ده؟ هغه پلانی بې سواده ښه دنده او ښه معاش لري، په داسې حال کې چې زده کړې یې ډېرې کمې دي.

دغه ډول تبلیغات ورور-ورو په یوه عمومي ذهنیت اوړي او چې بیا له هر چا سره د زده کړو خبره مطرح کړې همدا به درته وایي چې زموږ په هیواد کې زده کړې ګټه نه لري. په داسې حال کې چې موږ باید زده کړې د ښه معاش او ښې دندې لپاره ونه کړو. زده کړه او تعلیم په خپل ذات کې دومره ارزښت لري چې باید هر سړی یې د ډېرې قربانۍ په ورکولو ترلاسه کړي. د زده کړو ل کول دا معنا نه ورکوي چې موږ به حتما یوه ښه دنده او ښه معاش ترلاسه کوو. د زده کړې هدف د بې سوادۍ له منځه وړل، په ذهني او فکري لحاظ له وروسته پاته حالت څخه راوتل، دلیک-

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوست زده کول، د وروسته پاته شخصي او اجتماعي کردار ختمول او د داسي وګړو او ټولنې رامنځ ته کول چي له معنوي پلوه سنجیده، په انساني ارزښتونو سمباله، بشر دوسته، پرمختګ خوښوونکې، ارامه، منظمه او د معاصر جهان له غوښتنو سره د ځان سموونکې وي.

یو باسواده، تعلیم یافته او په زده کړو سمبال کس باید د پوهې او علم ارزښت په دې تر پښو لاندي نه کړي چي ده د لنډ مهال لپاره ښه دنده او معاش نه دی پیدا کړی. عصري پوهه او علم په خپل ذات کي دومره ارزښت لري چي باید د تر لاسه کولو لپاره یې موږ هر څه بایللو ته چمتو سو، خو د زده کړو فرصت ونه بایلو. د زده کړو لازمه پایله د یو سنجیده، عالم، روڼ اندي او منطق خوښونکي شخصیت روزنه ده، نه د مادي دندې پیدا کول. منم چي مادیات په ژوند کي ډېر مهم دي، مګر د هغو تر لاسه کول د یو شخص په خپل کاري ځواک پوري اړه لري، نه په زده کړه پوري. زده کړه یو انسان ته د کار کولو، مسولیت پېژندنې، ښه وجدان، لوړ فکر، غوره شخصیت، استعداد غوړونې او په ځان وجهان د پوهېدو وړتیا ورکوي. پاتي شوه دا چي څوک له دې لاري مادي امتیازات تر لاسه کولای شي او څوک نه؟ هغه نه د زده کړو لازمه پایله ده او نه د زده کړو په ماهیت او مفهوم کي دومره ارزښت لري.

د ښوونځیو ټیټ کیفیت

په وار–وار مي له خلکو اورېدلې چي دا یو کال کېږي ماشومان مکتب ته لېږم، خو تر اوسه یې نه خپل نوم زده کړی او نه هم له یوه څخه تر لسو حساب کولای سي. د ښوونځیو ټیټ کیفیت، د سمو استادانو نه شتون او بې غوري هغه بلا افت دی چي له ښوونځیو څخه یې د پښتنو زړه تور کړی دی او نه غواړي چي خپل ماشومان ورولېږي. په ډېری مکاتیبو کي د ښوونکو شمېر کم وي، اداره د زده کوونکو حاضري ته چندان پاملرنه نه کوي، ښوونکي یوازي حاضري امضا کوي نور نو تدریس او شاګرد ته سبق ویل مسولیت نه ګڼي.

پر دې سربېره ډېری ښوونکي له شاګردانو سره بد چلند کوي، ډبوي یې او پر مازي خبره ورته غوسه کېږي. د شاګردانو ګستاخي هم له پامه نه شي غورځول کېدای. مګر دغه ستونزه په دې نه حل کېږي چي شاګردان وترټو او یا یې وډبوو. ښوونځی د زده کړې او روزنې ځای دی. وهل–ډبول د ستونزې حل نه دی، بلکي ستونزې نوري هم ډېروي. د ادارې او ښوونکو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشن چلند او زور –زياتي هم د شاګردانو پر روحيه، ذهني استعداد او زده کړو ته پر هڅېدو بد تاثير کوي.

له بده مرغه زموږ استادان د پوهنتون په کچه هم د تعليمي او روزنيزې روان پوهنې له اساساتو سره اشنايي نه لري. د ښووني او روزنې په ميتود نه پوهېږي همدا وجه ده چې د روزنې په برخه کي ټولې هڅي يې صرف پر زورزياتي راڅرخي چې دا حالت هيڅ زده کوونکي زده کړې ته نه سي هڅولای. د ځينو امتيازاتو پر سر تو پيري چلند بله ستونزه ده چې زموږ د درسي چاپيريال اغېز يې خورا کمزوری کړی او په شاګردانو کي د بې ځايه رقابت مفکوره وده کوي چې له امله يې ځيني زده کوونکي د دغه ډول توپيري چلند له کبله زده کړې پرېږدي.

د ښوونځيو د شمېر کمښت

د پښتو په هغو سيمو کي هم د ښوونځيو شمېر کم دی چې د امنيت د خرابۍ ستونزه نه لري. همدا څو ورځې وړاندې د کندهار ولايت د معارف چارواکو خبر ورکړ چې د دې ولايت په هغو سيمو کي ۱۳۹ ښوونځي تړلي دي چې امنيت يې بالکل ډاډ ور دی. ياني دغو ښوونځيو ته د معارف وزارات تشکيل نه دی ورکړی. د کندهار په معارف کي له دغسي حالت څخه موږ د هغو ولايتونو د معارف په اړه ښه اټکل کولای شو چې امنيت يې خراب دی، د دويمې درجې ولايت بلل کېږي، بې سوادي پکي ډېره ده او د خپل درغ رسولو لپاره ټولې لاري ورباندي تړل شوي وي. ډېر ځايونه د ښوونځيو شمېر دومره کم دی چې د پنځو –شپږو کالو ماشومان بل ته دې مکتب ته ځان نه شي رسولای، ځکه واټن زيات وي. پر دولتي ښوونځيو سربېره د خصوصي ښوونځيو شمېر هم ډېر لږ دی، ځکه يو خو زموږ شتمن وګړي د ښوونځيو پر جوړولو پانګونه نه کوي او بل که څوک غواړي چې په خپل لګښت ښوونځی جوړ کړي نو د حکومت له خوا د جواز ورکولو لګښتونه او د رسميت مراحل دومره ډېر او اوږده دي چې ترسره کول يې خورا ستړې کوونکی کار دی. دولت بايد د زده کړو د ښه دودېدو په موخه د ښوونځيو لپاره د رسميت او جواز په برخه کي ځيني داسي اسانيتاوې رامنځته کړي چې که دولتي ښوونځي نه شي کولای ټول زده کوونکي جلب کړي نو پر ځای به يې خصوصي ښوونځي موجود وي چې هم به زموږ خلک وکولای شي په اسانۍ زده کړو ته لاس رسی پيدا کړي او هم به د محدودو خصوصي ښوونځيو له املـه د هغو پيس دومره اوچت نه وي چې يوازې د شتمنو اولادونه پکي زده کړې وکړي. بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه یې دا ده چې ګڼو کسانو ته-به کاري فرصتونه برابر شي.

پر مذهبي زده کړو ډېر ټينګار او د عصري زده کړو مخنيوی (د مدرسې - ښوونځي رقابت)

پښتانه دودیزه مذهبي ټولنه ده چې د مذهب او دین په نوم هر ډول فکر، خوځښت او بهیر پکې ښه بازار درلودلای شي. زموږ په هیواد کې له عصري او ماډرن سستم سره سمې زده کړې اوږده مخینه نه لري او د تاریخ په اوږدو کې یې په وړاندې ګڼ فرهنګي، مذهبي او سیاسي خنډونه راپورته شوي دي.

د زوړپالنې او پرمختګ ترمنځ د ځینو مذهبي-فرهنګي ټکرونو له امله د ښوونځي او پوهنتون نوم هم بدنام شو. په کلیو او بانډو کې داسې تبلیغات پیل شول چې عصري زده کړې د بې لارۍ او فکري انحراف سبب ګرزي. د امان الله خان، داودخان او خلقي رژیم پر مهال دغه ډول تبلیغات وخت پر وخت ډېرېدل او زموږ بې سواده وګړو هم منل چې له امله یې د عصري زده کړو پر خلاف د کرکې ذهیت په یوه کلتور او مذهبي ایډیا بدل شو.

ځینو کړیو د دین له ادرسه داسې فتوا ورکړه چې باید د عصري زده کړو مراکز بېخي له منځه ولاړ شي او پر ځای یې دیني مدرسې جوړې شي. یو خو موږ له تاریخي پلوه د زده کړو سستم داسې جوړ کړی وو چې له لرغوني دود څخه په کار اخیستلو مو تعلیم یوازې ملایې ګڼله. پښتنو د خپل قبیلوي جوړښت له امله یوازې دیني زده کړې سواد باله او د نړۍ له نوي پرمختګ څخه نه وو خبر.

د ظاهر شا د واکمنۍ پر مهال چې کله هڅه وشوه د پښتنو په لرو پرتو سیمو کې ښوونځي جوړ شي نو مذهبي ملایانو یې پر ضد د حرمت فتوا صادره کړه او خلکو ته یې وویل چې په خپلو سیمو کې د ښوونځیو د جوړولو اجازه مه ورکوئ! یو خو د ځینو فکري ټکرونو له امله ملایانو عصري زده کړې د دین خلاف ګڼلې او بل ملایان له وخته په خپلو سیمو کې د هر څه واکدار پاتې شوي وو. یوازې دوی په خپلو سیمو کې لوستي بلل کېدل نو دوی نه غوښتل چې خپل انحصاري واک ته یې په خپله حوزه کې بل خطر هم پیدا شي.

ځکه دوی پوهېدل چې د عصري زده کړو زده کوونکي او ښوونکي د ژوند په ډېرو برخو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دوی تکره دي، که یو ځل ډېر شول نو زموږ هغه تقدس به له منځه ولاړ شي چې دا ډېرې لسیزې یې د خلکو په منځ کی لرو. ملایان اوس هم ډېر وختونه دا ګیله کوي چې د عصري زدکړو زده کوونکي د دوی هغسې قدر نه کوي لکه عام کلیوال چې یې کوي.

پر دې سربېره چې ملایان هر وخت د زده کړو او علم پر فضیلت خبرې کوي نو تاکید یې یوازې د دیني عالم او دیني علم پر فضیلت وي. کله وایي طالب ته ملایکې وزر غوړوي، کله وایي علما د انبیاوو وارثان دي او کله وایي چې یو عالم تر زرو عابدانو ښه دی. په عین حال کي ځیني وختونه ضمنا د عصري زده کړو خاوندان غندي هم. کله یې د انګریز پر لار په تلو تورنوي، کله وایي چې شکلي او فکري انحراف رامنځته کوي او کله وایي چې د عصري زده کړو له مراکزو بې حیایي خپرېږي.

د دیني او عصري زده کړو تر منځ رقابت ته همدغه ډول تبلیغاتو زمینه برابره کړې ده. که تاسو په جوماتونو، مدرسو او دغه ډول نورو محفلونو کي د ملایانو او مذهبي مخکښانو خبرو ته غوږ شئ نو وبه وینئ چې د دوی ټول ټینګار پر مذهبي زده کړو دی او داسې برېښنوي چې د قران کریم او نبوي سنتو له مخې یوازې د دیني علم زده کوونکی او عالم د ثواب او فضیلت څښتن دی، دا نور علوم هسې کسبونه دي، ان دوی په خپلو منځونو کي ډاکټر، انجینر، ادیب او د نورو ټولنیزو او ساینسي علومو هغه کسان هم امیان ګڼي چې له لیسانسه نیولې تر ماسټري او دوکتورا پوري یې زده کړې کړې وي.

څرنګه چې اکثریت پښتانه بې سواده دي، له فرهنګي پلوه شاته پاته شوي، اقتصادي حالت یې کمزوری دی، تر ډېره له نوري پر مختللې نړۍ سره زیات روابط نه لري او د رسنیو رول هم پکې ډېر ضعیف دی له همدې امله د ملا او منبر خبره ورته سخته کره او له هره پلوه پوره ښکاري نو کله چې د دین له ادرسه او د منبر له لارې د دین استازې عصري علم غندي او تاکید یې ټول پر دیني علم وي خود به د پښتنو په څېر خلک له عصري علم سره مینه نه لري او ټول هڅه به یې دا وي چې په خپلو اولادونو مذهبي علوم ووایي چې هم یې دنیا سمه شي او هم یې اخرت.

همدغه علت دی چې یو پښتون د روزګان، زابل، غزني او نورو ولایتونو له لري پراته کلي خپل زوی د کوټې، کراچي او پېښور مدرسو ته لېږي چې هلته مذهبي علوم ووایي او هغه ویاړ ترلاسه کړي چې له دودیز مذهبي فکر سره سم دوی ته په قران او سنت کي ورکول شوی دی. (په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عین حال کې همدغه ذهنیت او د مذهبي علومو لپاره نورو هیوادونو په تېره پاکستان او ایران ته د افغانانو لېږل د ترهګرۍ لپاره ښه سرچینه هم ده)

اداري فساد

په معارف کې اداري فساد بله لویه، اساسي او د ګڼو ناخوالو زېږوونکې ستونزه ده چې نه یوازې یې د پښتنو پر ښوونیز بهیر بد اغېز کړی، بلکې تر ډېره د روانې ناولې جګړې غوښنه برخه جوړوي. په معارف کې فساد، درغلۍ او د مافیایي کړیو لاسوهنې او س دې حد ته رسېدلي دي چې کله خلکو ته د معارف نوم وریاد کړې، سمدستي یې په ذهن کې فساد، درغلي، واسطې او د مافیا نوم ورګرزي دلته معارف یاني مافیا.

په دغسې حالت کې هیڅ ممکنه نه ده چې په پښتنو کې دې د معارف د تقویې، ودې او پرمختګ لپاره کار وشي، بلکې د مفسدو چارواکو، وکیلانو، ولایتي شورا د بې ضمیره غړیو او نورو دولتي چارواکو هڅه دا وي چې ولس نور هم په تیاره او ناخبرۍ کې پاته شي چې د فساد له لارې د خپلو ناولو عوایدو سرچینې خوندي وساتي او د معارف زیاته بودیجه په خپلو منځونو کې سره وویشي او کمه یې یې یوازې د دې لپاره ولګوي چې د بودیجې د راتګ بهیر روان وساتي.

خیالي ښوونځي، هوایي تشکیلات، د ښوونځیو د لګښتونو خوړل، د ښوونکو د معاش نه ورکول، په تدریسي، اداري او پرسونل په برخه کې د ښوونځیو د اړتیاوو نه پوره کول د پښتني سیمو په ښوونځیو کې بېخي عادي ستونزه ده. ګڼ ښوونځي ودانۍ نه لري، زده کوونکو ته کتابونه نه رسېږي، ښوونکو ته یوازې ۵زره افغانۍ معاش ورکوي، هغه هم په داسې حال کې چې څو میاشې ورته نه وي ورکړل شوې. اکثر وخت ښوونکي همداسې کسان وي چې د لومړي او دویم صنف د تدریس لیاقت نه لري، خو دوی یې ځکه ګوماري چې دغه ډول کسان په هر ډول حالت کې د معارف د چارواکو او ښوونځیو د مدیرانو په وړاندې اواز نه پورته کوي او هر ډول حالت ورته د زغملو وړ وي.

د معارف ډېرې چارواکې هڅه کوي په خپلو ادارو کې داسې کسان پر دندو وګوماري چې معیاري وړتیا ونه لري او صرف د حکم منونکي او د هو صیبب نه صیبب مطلق اطاعت یې ښه زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په چاپلوسي کي ترهر چا وړاندي وي او د هر ډول مره بد حالت په ليدو يې نه وجدان ويښيږي او نه هم په دې خبر وي چې شاوخوا يې څه روان دي؟.

د معارف خيانت، فساد، اختلاس او د مظلوم ولس د حق خوړني ناولی فرهنګ دومره پراخ او پيچلی دی چي که څوک په خبر شي د معارف د ټولو کارکوونکو او مسولينو پر انسانيت، اسلام او افغانيت به نه يوازي شکمن شي بلکي پر دوی به لعنت ووايي او له دغسي وجدان څخه به پنا وغواړي (په دې برخه کي ډېره لږ استثناء منل کېدای شي) په پښتني سيمو کي د ناامنيو او وروسته پاتي فرهنګي حالت له امله په هره برخه کي فساد په ډېره بې غمي کېدلای شي، ځکه دلته مدني فعالان او رسنۍ له وېرې، تمې او پروژيي برنامو پرته د خپل ولس مظلوميت او حق ترلاسه کولو ږغ ته انعکاس نه شي ورکولای.

دلته قومي مشرانو، محدود روحانيت، مافيايي کړيو، د نشيي توکو کاروباريانو، ترهګرو، د معارف نيکټايي اچوونکو فيزيکي روڼ اندو مامورينو، وکيلانو، وزيرانو، واليانو ، مدني فعالانو، د رسنيو چارواکو، قلموالو او له دې څانګې سره تړلو نورو منسوبينو د يوه سنجول شوي پلان له مخې د فساد په کولو خپلې ګټې داسي تنظيم کړې دي چي هيڅوک يې د رسوا کولو او مخنيوي توان نه لري.

دوی هم اجرتي قاتلان لري، هم په رسنيو کي پلويان، هم په ټولنيزو شبکو کي سرسختي کنځل مار ځارونکي، هم د واک او نفوذ په ساحه کي لوی خيټې قومي مشران، وکيلان او پر لوړو منصبونو ناست ټوپکوال چي په ګډه د يو-بل ګټې ساتي.

په معارف کي همدغه منظم فساد په پښتنو سيمو کي د معارف چاري له ډېرو لويو خنډونو سره مخ کړې دي. د زده کړو کيفيت يې ټيټ کړی او د ښوونځيو شمېر سخت کم دی. کله چي حالت داسي وي نو پښتانه ولي خپل اولادونه هسي د وخت ضايع کولو لپاره ښوونځيو ته ولېږي؟ ښوونکي د کوم احساس پر بنسټ له خپلو زده کوونکو سره خواري وکاږي او مديران د کوم باور له مخې د ښه خدمت احساس ولري؟ د اختلاس او فساد په چاپيريال کي د ښه وجدان او ضمير خاوند هم بالاخره ستړی کېږي چي يا به معارف خوشي کوي او يا به دی هم ورسره په فساد اخته کېږي او يا به په هيڅ سر نه خلاصوي صرف به خپله دنده مخته وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناامني

افراطیانو د خپلو بریدونو، جګړو، وحشتونو، ځورونو او دین او اسلام خلاف کړنو په وسیله د ژوند د نورو څانګو تر څنګ د پښتني سیمو معارف هم سخت زیانمن کړ چي له امله یې نورو قومونو د ناامنۍ له پلمې څخه په استفاده د معارف ډېر امکانات خپلو سیمو ته ولېږدول او پښتون میشتي سیمې د افراطیانو د کړنو له امله په ابدي محرومیت کي پاتي شوې.

طالبانو او نورو افراطیانو له دولت سره د سیاسي مخالفت په پلمه د پلونو، سړکونو، بندونو او ښوونځیو په څېر د عام المنفعه پروژو مخه ونیوه، ښوونځي یې ونړول، ښوونکي یې وګواښل او داسي خبرپاڼې یې خپرې کړې چي که هر څوک ښوونځي ته ولاړل یا یې خپل ماشومان د صلیبیانو له خوا جوړو شویو ښونځیو ته ولېږل نو سزا به ویني. ان د زابل ولایت د سیوري په ولسوالي کي د طالبانو یوه سخت زړي قومندان ملا سلیم له یوه ښوونکي څخه یوازي له دې امله غوږونه غوڅ کړل چي په یوه ښوونځي کي ښوونکی وو.

طالبانو په دغسي اعمالو له یوې خوا په پښتنو کي د سخت وحشت له امله د زده کړو روحیه ووژله او له بلې خوا یې د دولت په لوړو کړیو کي د پښتنو ځینو شعوري دښمنانو ته دا پلمه په لاس ورکړه چي په معارف او نورو ملي پروژو کي د دې لوی قوم حقوق په نورو وخوري او ناامني د یوې کلیدي پلمې په توګه وکاروي. ان داسي راپورونه شته چي په غزني او روزګان کي هزارګانو د دې لپاره له طالبانو سره د وسلو او پیسو مرسته کوله چي دوی د پښتنو په سیمو کي ناامني جوړه کړي، څو هغه پروژې د هزارو سیمې ته انتقال شي چي د امن په صورت کي به د غزني او روزګان په پښتنو سیمو کي پلي کېدې.

طالبانو د پاکستاني ملایانو او پنجابي مفتیانو په فتوا هڅه کړې چي ښوونځي او پوهنتون د فکري انحراف، ارتداد، غلامۍ او بې حیایي د مرکزونو په توګه معرفي کړي. د عزم په نوم د طالبانو یوې مجلې په خپله یوه ګڼه کي لیکلي وو چي ښوونځي په لومړي ځل د فرعون له خوا ایجاد شو. همدا راز د طالبانو یوه مشهور ملا مولوي هبة الله اخوند زاده چي یو وخت د کوټې ښار په ۱۳ کیلو میترۍ کچلاک ښارګوټي کي میشت وو، هلته یې مدرسه درلود او ګڼو مذهبي طالبانو به ورباندي په اصطلاح لنګوټې تړلي، خو اوس د اختر منصور لومړی مرستیال دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله یوه وینا کې چې د طالبانو د فراغت په مناسبت جوړه شوې وه د ښوونځي او مدرسې د پرتلې په ترځ کې وویل: یو حاجي صاحب راته وویل: غواړم یو داسې ښوونځی جوړ کړم چې پر شرعي اصولو به برابر وي، ستا څه رایه ده؟ ده ویل ما ورغبرګه کړه چې له مدرسې څخه به ملا عمر راوزي او له ښوونځي څخه به کرزی او مشرف نوره نو ستا خوښه ده.

افراطي کړۍ په خپلو تبلیغاتو کې تل د کلي وروسته پاته ژوند او فرهنګ د ښار له ژوند او فرهنګ سره پرتله کوي او بیا کلیوالو ته داسې ذهنیت ورکوي چې که مو ښوونځی ولوست نو بیا به مو نجونې له نارینه وو سره یو ځای ناستې وي، بازار ته به راوزي او بې حیایي به ډېره شي چې په دې لړ کې بیا د کابل بیلګې ورته کتار کړي. ورته وايي هلته نجونې لوڅ مخ راوزي، له نارینه وو سره په یوه دفتر کې یو ځای کار کوي، اسلامي حجاب نه مراعاتوي او دغسې نور بې ځایه چټیات چې یوازې بې سواده او ساده کلیوال پرې خطا کېدای شي.

څرنګه چې په کلیو کې ملا او منبر د طالبانو او دغه ډول نورو افراطیانو لوډ سپیکران دي له همدې امله تل د هغوی په اشاره او اراده د ښوونځي او پوهنتونو پر ضد تبلیغات کوي، په مختلفو بهانو د ښوونځي او عصري زده کړو مخه نیسي او په وړاندې یې خنډونه جوړوي. د ناامنۍ له امله ډېر ښوونځي تړل شوي او یا داسې وي چې کله تړلي او کله پرانیستي وي. وخت پر وخت د افراطیانو له خوا د ښوونځیو اداري مدیرانو، ښوونکو، زده کوونکو او نورو مامورینو ته اخطارونه ورکول کېږي چې له امله یې د هر چا زړه له زده کړو تور شي. ان په ځینو هغو سیمو کې خو یې ښوونځي مطلق بند کړي دي چې د طالبانو ولکه ډېره ده او د خلکو له پشاره هم نه ډارېږي، مګر په کومه سیمو کې چې د خلکو د پشار له امله ښوونځي پرانیستي دي، هلته بیا د معارف خدمات د افراطیانو د بې ځایه مداخلو له امله دومره ټکني دي چې هیڅکله د یوه هیواد رسمي معارف نه شي بلل کېدای.

د ښځو له زده کړو سره مذهبي- فرهنګي حساسیت

پښتانه د خپل تاریخي فرهنګ او وروسته پاته مذهبي فکر پر بنسټ په ټولنه کې د ښځو له حضور سره سخت حساسیت لري. څرنګه چې پښتنو لازم مدني پرمختګ نه دی کړی او تر اوسه هم قبیلوي فکر لري، ټولنیز جوړښت یې اوس هم عنعنوي دی او مرد سالاري پکې اوس هم شرافت، ویاړ او مېړانه بلل کېږي. له همدې امله ښځو ته په ټولنیزو، سیاسي، اقتصادي، پوځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تعلیمي ډګر کي ونډه ورکول ښه کار نه ګڼل کېږي.

په پښتنو کي او س هم د پخوانیو پېړیو تر وخت تېر ویاړونه پالل کېږي، د ښځو په اړه د پښتنو تصور دا دی چي هغوی باید یوازي د نارینه وو خدمت وکړي، ماشومان وزېږوي او ویې پالي. له دې ها خوا هیڅ حق نه لري. له همدې فرهنګ سره د مذهب توجیهات هم یو ځای شوي چي له دې سره د ښځو د سالم ژوند او په ټولنه کي د ازاد ژوند په وړاندي خنډونه نور هم پیاوړي کېږي.

پښتانه د خپل فرهنګي – مذهبي تصور پر اساس داسي فکر کوي چي که ښځه له کوره ووته نو هم به يې دنیا خرابه شي او هم اخرت. دوی فکر کوي چي ټولنې ته د ښځې ورتګ، زده کړه، سیاسي فعالیت، اقتصادي بوختیا او په ټولنیزو چارو کي ونډه اخیستل دا مانا چي باید موږ خپل دین تر پښتو لاندي کړو، خپل غیرت او تاریخي ویاړونه له لاسه ورکړو. د ښځو په اړه د پښتنو همدغه ناسم تصور د دې سبب شوی چي زموږ ښځې د زده کړو له ډګره بېخي لري پاته شي او داسي کورنۍ به ډېرې کمې وي چي د ښځو زده کړو ته په پراخ نیت اجازه ورکړي.

په ښارونو کي او س هم ډېری کورنۍ اول ښځو ته د زده کړو اجازه نه ورکوي او که وړې نجوني په ښوونځي کي داخلې هم کړي، خو ډېری کورنۍ یې تر ۱۲ کلنۍ وړاندي بیرته راګرزوي یاني یوازي تر پنځم ټولګي پوري د زده کړو اجازه ورکوي.

کله چي ښځه نالوستې وي، نو موږ دا تمه نه شو کولای چي ماشومان دي په ښه ډول تربیه کړي، ځکه یو بې سواده شخص به څرنګه د انسان په تربیه پوه شي او څه به ورته وښیي؟. د ښځو د زده کړو مخنیوي هم ښځې له سختو ستونزو سره مخ کړې دي او هم يې زموږ د روزنې او پالنې کورنی نظام ډېر بد متاثر کړی دی.

په کار ده چي دولت، مدني بنسټونه، رسنۍ، دیني علما، قومي مشران او نور نفوذ درلودنکي ګروپونه/ شخصیتونه پښتانه د ښځو زده کړې ته وهڅوي او د هغه ذهنیت پر خلاف هر اړخیزه مبارزه وکړي چي د ښځو د زده کړو په وړاندي خنډ دی. که زموږ ښځې د زده کړو پوره حق تر لاسه کړي، نو ان شاء الله ډېر ماشومان به له ډېرې ښې روحیې او سویې سره ښوونځیو ته ولاړ شي چي په دې سره به هم زموږ د ښوونځیو کیفیت ښه شي او هم به له زده کړو سره مینه زیاته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي.

څرنګه چي زموږ د ټولنې ډېری وګړي د مادي فقر تر څنګ په معنوي او جنسي فقر هم اخته دي له همدي امله د جنس او سیکس په اړه خورا عجیب او غریب تصورات لري. دوی د مخالف جنس په وړاندي بل هیڅ فکر نه کوي، یوازي او یوازي د شهواني غریزې په نظر ورته ګوري. دوی داسي انګېري چي ښځه یاني جنسي متاع او د نارینه لپاره د جنسي اړتیا پر مهال د خدماتو وړاندي کوونکې له دې پرته د ښځې بله هیڅ وړتیا او فعالیت ورته د منلو نه دی. د نارینه وو تر څنګ او س ښځې هم داسي فکر کوي چي دوی له دې ها خوا په خپل ژوند کي د کاري ډګر بله ساحه نه لري. همدا وجه ده چي نارینه او ښځې دواړه په دې اړه چندان اندېښمن نه ښکاري چي ولي نارینه زده کړه او په ټولنه کي فعالیت کولای شي، خو ښځه یې نه شي کولای؟ ځکه دواړه په دې اند چي دغه ډول وېش طبعي او دیني دی. د بدلون هڅه یې له هره پلوه یو غلط اقدام دی، مګر که زموږ ښځې زده کړه وکړي نو په لنډه وخت کي دغه ډول ناسم افکار اصلاح کېدای شي چي هم به د ښځو لپاره ګټور وي او هم زموږ د تعلیمي سستم لپاره، ځکه او سمهال زموږ د ټولنې یوه لویه برخه بې سواده او نالوستې پاتې ده.

بې وزلي او ډېر اولادونه

په پښتنو کي بې وزلي یوه بله لویه ستونزه ده چي د ډېرو کسانو د زده کړو مخه یې نیولې ده. پښتانه د اقتصاد په ډګر کي وروسته پاتې دي، نو له همدي امله نه شي کولای چي په خپلو اولادونو زده کړې وکړي. د دې تر څنګ د اولادونو ډېرښت بل هغه سرخوږی دی چي د تعلیم په ډګر کي د پښتنو د وروسته پاتې والي لامل ګرزي. ځکه کله چي د یوې کورنۍ نفوس ډېر او عواید یې کم وي نو هغه کورنۍ نه شي کولای د ځان لپاره د ژوند اړین وسایل او توکي برابر کړي. یاني دومره عواید نه لري چي د ژوند تر لومړنیو اړتیاوو یې ډېر وي او بیا په هغو د اولادونو لپاره د زده کړو اسانتیاوې برابري کړي. که په کومه سیمه کي دولتي ښوونځي وي نو بیا هم پښتانه ځکه نه شي ورتلای چي ډېری کورنۍ اړې دي د خپل خوراک، څښاک او نورو اساسي اړتیاوو لپاره په ماشومانو کار وکړي. پښتانه د خپلې بې سوادۍ او ناسم مذهبي فکر له امله دې ته نه دي چمتو یا نه پوهېږي چي باید د خپل ځان او اولادونو د ښه ژوند لپاره د ماشومانو زوکړه کنټرول کړي. که پښتنو د خپل مالي توان په اندازه ماشومان زېږولای یاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره اولادونه يې درلوداى چې په ښوونه او روزنه پسې يې رسېداى شواى نو بيا به له مالي پلوه هيڅ کورنۍ په دې ستونزه نه وه اخته چې خپلو اولادونو ته دومره مصارف نه شي برابرولاى چې د هغوى د زده کړو لګښت پوره کړي.

زموږ خلک يوازې سرونه ډېروي خو دې ته يې نه ګوري چې د سرونو تر ډېرولو د مغزونو روزل اړين دي. که زموږ عوايد کم او مصارف مو زيات وي نو د نورو ګڼو ټولنيزو، رواني او مالي ناخوالو تر څنګ يوه لويه ستونزه دا رامنځ ته کېږي چې نه شو کولاى خپل ماشومان په سم ډول وروزو او دوى ته د روزنې لپاره لازم امکانات برابر کړو. دا اوس هم په ګڼو ښارونو او کليوالو سيمو کې ځينې ځايونه د دولت له لوري ماشومانو ته د وړيا زده کړو امکانات برابر شوي خو پښتانه ځکه ماشومان نه ورلېږي چې بيا د روزي ګټلو لپاره بل څوک نه لري، ياني د اقتصادي ستونزو له امله اړ دي چې ماشومان له زده کړو را وګرزوي او د يوې ګولۍ ډوډۍ پيدا کولو لپاره په ماشومانو کار وکړي.

ګڼ داسي کسان پېژنم چې له زده کړو سره ښه مينه لري، خو د مالي ستونزو له امله نه شي کولاى لېسه او پوهنتون ووايي ځکه د کار او زده کړو يو ځاى مخته وړل يا سخت وي او يا بېخي امکان نه لري. ډېرى پښتانه ځوانان او د کم عمر کسان اړ کېږي چې د خپلو مالي اړتياوو پوره کولو لپاره ايران، پاکستان، منځني ختيځ او نورو بهرنيو هيوادونو ته سفر وکړي چې ځيني وختونه يې د سر په بيه تمامېږي. د پښتنو په سيمو کې له مذهبي زده کړو سره د ډېرې لېوالتيا يو علت بې وزلي هم ده، ځکه مذهبي زده کړې ډېر وخت مفتې وي او هيڅ ډول لګښتونه نه لري.

پر دې سربېره که کوم څوک د ډېرو ستونزو له تېرولو سره – سره بيا هم لېسه وايي او پوهنتون ته ځي نو ځيني وختونه مجبورېږي چې پوهنتون په نيمايي کې خوشې کړي او که يې پاى ته ورسوي نو هم يې په داسي کيفيت لولي چې د ذهني تمرکز نه درلود له امله يې سويه ډېره ټيټه وي. که دغه ډول کسانو په خپل ژوند کې لږ مالي داډ درلوداى نو ډېره شونې وه چې زده کړو سويه به يې ښه واى او د ټولنې لپاره به له پوهنتون څخه را وتلي بې سواده نه بلل کېداى.

د همدې بې وزلي له امله پښتانه مجبور دي چې خپلې لوڼې په ډېر کم عمر کې وپلوري او له نجونو څخه د اخيستلو او رانيولو کار واخلي چې له همدې امله ښځو ته د پوره انسان مقام نه ورکول کېږي. په ټولنه کې د ښځې مقام يوازې د خدمت کوونکې دى چې يو يې خرڅوي او بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې رانیسي. همدا وجه ده چې پښتانه د ښځو تعلیم چندان مهم نه ګڼي، ځکه ذهنیت یې داسي دی چې هسي به یې هم پلورم او بل کورته-به یې ودوم نو ما ته یې څه ګټه رسېږي؟ دلته هر څوک ښځه د خرید وفروش متاع ګڼي او د زده کړو غم یې ورسره نه شته. د ډېرو اولادونو او مالي فقر له کبله پښتانه هم خپله مالي اړتیا په ښځو پوره کوي او هم جنسي اشتها.

د زده کړو په ارزښت نه پوهېدل

سره له دې چې په نوره نړۍ کې د زده کړو د ارزښت او ګټورتیا په اړه تبلیغ ته هېڅ اړتیا نه شته، مګر پښتانه لا هم دې ته شدیده اړتیا لري چې د زده کړو او پوهې ارزښت ورته بیان شي او په دې اړه پراخ تبلیغات وشي. پښتانه اوس هم یوازې د یوې ګولۍ ډوډۍ ګټل ستر غنیمت ګڼي او وایي چې په کار ده موږ دهقاني، نجاري، خیاطي او داسي نور کسبونه زده کړو. د دې لپاره نو د ښوونځي او پوهنتون لوستلو ته څه اړتیا ده؟ یوه ګوله ډوډۍ خو په بېل او کره هم پیدا کېږي. ولي خپل زامن داسي مرکزونو ته واستوو چې هلته یې عقیده خرابېږي، د خپل پلار او نیکه دود پرېږدي او د پردو پر لار ځي؟ په کلیو او ښارونو کي داسي کورنۍ بېخي ډېري دي چې اولادونه به یې په کوڅو کي هسي بې کاره ګرزي او هېڅ بوختیا به-نه لري، خو د کورنۍ مشران یې د زده کړو په کیسه کي نه دي. زموږ ډېری خلکو ته اوس هم سواد او زده کړه داسي ښکاري لکه څوک چې اوبازي،غېږنیونه او داسي نوري لوبې زده کوي چې د ژوند له اساسي اړتیاوو څخه نه دي خو که چا زده کړه بد کاریې نه دی کړی، ان د ځینو تبلیغاتو له امله خو اوس هم سارایي پښتانه ښوونځي ته-په ښه سترګه نه ګوري. په یو نه یو ډول ورته د بې لارۍ ځایونه ښکاري، مګر څوک چې د دغه ډول تبلیغاتو تر اغېز لاندي نه دي، هغوی د ماشومانو ښوونځی د ماشومانو لپاره د روزنې او تربیې مرکز نه ګڼي بلکي ښوونځي داسي ګڼي چې هلته په لېږلو به د یو څه وخت لپاره د ماشومانو له شوخي او شورماشور څخه بېغمه وي.

د دغسي ذهنیت د ښه درک لپاره به د ښوونځیو او زده کړو په اړه د پښتنو عمومي دریځ ته پام وکړو. کله چې په کومه سیمه کي د ترهګرو او نورو غیر مسؤلو وسله والو له لوري ښوونځي سوځول کېږي نو پښتانه یې په وړاندي چنداني خواشینونکی غبرګون ځکه نه څرګندوي چې دوی ته له لویه سره د زده کړو مرکزونه ارزښت نه لري شتون او نه شتون یې ورته بې توپیره دی. پښتنو هیڅکله د ښوونځیو او زده کړو د مرکزونو د جوړولو، رغولو، ساتلو او زیاتولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاریون ونه کړ، پر خپلو مشرانو یې په دې اړه پشار رانه ووست او په خپلو امکاناتو یې ښوونځي جوړ نه کړل.

د پښتنو قومي او سیاسي مشرانو هیڅکله د ښوونځیو د ډېرولو، پراخولو، تجهیزولو او جوړولو لپاره کمپاینونه ونه کړل. د خپل نفوذ په ساحه کې یې خلک ورته ونه هڅول او د خپل سیاست او خدمت تګلاره یې داسې جوړه نه کړه چې زه به ښوونځي جوړوم، خلک به زده کړو ته تشویقوم او څوک چې له علم او پوهې سره دښمني کوي، د معارف امکانات د ځان په ګټه کاروي او اختلاس کوي له هغوی سره به د سخت چلند لار خپلوم دا ځکه چې دغه ډول ژمنې او وعدې په پښتنو کې چندان ښه هرکلی نه لري.

زموږ هغه وګړي هم د خپلو اولادونو زده کړو ته پوره پاملرنه نه کوي چې ژوند یې ښه دی او له مالي پلوه پر خپل ځان بسیا دي. په پښتنو کې به داسې ګڼې کورنۍ پیدا کړئ چې اقتصادي وضعیت به یې فوق العاده ښه وي، خو په یو درزن اولادونو او خپلوانو کې به یې دوولسم پاس هم نه وي. په پښتنو کې داسې کسان ډېر کم پیدا کېږي چې د یوه بې وزلي زده کوونکي د زده کړو لګښت پر خپله غاړه واخلي، مګر د داسې کسانو شمېر لږ نه دی چې خپله شتمني د قبرونو او مزارونو پر جوړولو لګوي، له اړتیا پرته مساجد جوړوي، هر کال حج او عمرې ته ځي او یا نور لېږي. په داسې حال کې چې د پوهې او علم په لار کې هڅې تر بل هر خیریه کار ډېر لوی او دایمي اجر لري، مګر زموږ خلک د علم او معارف پر خدمت د شتمني لګول ضیاع ګڼي او دې ته چمتو نه دي چې د علم او معارف په دودولو کې مالي او ځاني هڅې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم او د مالوماتو منابع

علم د انسان ژوند دی. پر دې نړۍ یوازې د علم واکمني ده. له چا سره چې علم وي هغوی د نړۍ قیادت په لاس کې لري. په مذهبي کتابونو کې ویل شوي چې ملایکو انسان ته سجده وکړه. د دې اطاعت راز همدا وو چې انسان د علم او پوهې په ډګر کې خپله وړتیا ثابته کړه. د ادم په وړاندې د ملایکو سجده په ساده مانا سر ټیټول نه وو بلکې مطلب یې دا دی چې ادم د ملایکو په وړاندې د خپلې پوهې عملي ثبوت وړاندې کړ چې همدا یې پر دې نړۍ د پرمختګ او سیادت راز شو.

بشري نړۍ د علم په مټ ودانه ده. انساني تمدن یوازې د علم په وسیله پرمختګ کوي، د اړتیا او بوختیا ټول وسایل د علم له لارې مونده کېدای شي. غور، فکر او تدبر هغه اساسات دي چې د علم لپاره یې شتون اړین دی. د محسوساتو په عالم کې چې مونږ د هر حس په وسیله څه احساسوو همدا زمونږ د علم یوه برخه ده، خو د محسوساتو او تجربو ارزونه بالاخره د معقولاتو پړاو ته په ننوتو کلي او عمومي قواعدو ته لار پرانیزي. لنډه دا چې علم د انسانیت د هرڅه ملاک او د انساني ژوند د بقا راز دی.

هر سړی د خپل ژوند په اوږدو کې له ماشومتوبه او بیا تر مرګه د ژوند په بېلابېلو پړاوونو کې څه ناڅه پوهه تر لاسه کوي او مالومات راغونډوي. زمونږ د مالوماتو سرچینې پر لاندې څو برخو ویشلای شو:

۱) کورنۍ

ماشوم چې کله وزېږي او ذهني وده یې پیل شي تر ټولو لومړی له خپلې کورنۍ په تېره د مور له غېږې زده کړه پیلوي. ساده ذهن ته یې له همدې لارې الفاظ رسېږي، په خپلو سترګو بېلابېل شیان ویني، مختلف ږغونه اوري او د وخت په تېرېدو ژبه زده کوي څه چې یې د مور په غېږ او د خپل کور په چاپیریال کې اورېدلي وي له هغو سره اشنا کېږي او د لفظونو تر څنګ یې په خارجي مصداق یا واقعي وجود هم پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان په ژوند کې همدا د زده کړې تر ټولو لومړنی ښوونځی دی. موږ همدلته بېلابېل مالومات تر لاسه کوو چې د ژوند له هماغه پیله زموږ په ذهن کې ځای نیسي او بالاخره ورسره دومره روږدي کېږو چې که د عمر په نورو برخو کې د مالوماتو د تحلیل او ارزونې له میتودونو او رودو سره اشنا نه شو نو ډېره شوني ده چې همدا مالومات زموږ لپاره تر ټولو باوري وي او هیڅکله یې نقد ته چمتو نه شو.

که ماشومان د عمر په دې پړاو کې سم وروزل شي نو راتلونکی ژوند به یې ډېر ډاډ من وي. له همدې ځایه چې دوی ته کوم مالومات ورکول کېږي او یا یې دی د کورنۍ په چاپېریال کې په طبعي ډول د حواسو له لارې تر لاسه کوي د دژوند په راتلونکي کې د بنسټ حیثیت لري. په کومو ټولنو کې چې له کوره بهر د روزنې او زده کړې معیاري سیستم موجود وي هلته د کورنۍ په غېږ کې تر لاسه شوي خام مالومات د انسانانو راتلونکي ژوند ته ګواښ نه شي پېښولای مګر د افغانستا په څېر یوه بې سواده او وروسته پاتې ټولنه کې د کورنۍ د غېږې لومړني ناسم او نیمګړي مالومات د هر ماشوم د راتلونکي ژوند په وړاندې ګواښ دی ځکه د ماشوم په روزنه د نه پوهېدو او په کورنیو کې د کره مالوماتو د نه وجود له امله هر ډول بې باوره او ناکره مالومات د ماشوم ذهن ته لار کوي، د ټولنې شته خرافات، توهمات او له علم و منطقه لرې افکار او مسایل یې په ذهن کې ځای نیسي چې د عمر په نورو پړاوړنو کې یې سمون ځکه سخت دی چې زموږ ټولنه د روزنې او زده کړې داسې معیاري سیستم نه لري چې وکولای شي د خپلو وګړو په ذهني بدلون کې رغنده رول ولوبوي.

زموږ په ټولنه کې د شته ستونزو یو ستر عامل همدا دی چې موږ له یوې خوا د سم پوهاوي نه درلودو له امله په کورنۍ کې ماشومان په ناسم ډول روزو، ذهن ته یې غلط مالومات پیچکاري کوو او له بلې خوا مو د ښوونې او روزنې نظام دومره کمزوی دی چې نه شي کولای د خپلو وګړو په معیاري روزنه او ذهني وده کې اړین رول ولوبوي.

د هر انسان لومړنی شخصیت د خپل کور په چاپېریال کې رامنځ ته کېږي. د ده ذهن ته لومړی هغه مالومات لار کوي چې د کورنۍ بېلابېل غړي یې ورکوي. که د خپل کور په چاپېریال کې د ماشوم پر شخصیت جوړونه سم او معیاري کار وشي نو د راتلونکي ژوند په اوږدو کې به د ځان او نورو لپاره په هره مانا یو مفید شخصیت وي، خو که یې ذهن ته د کور د غړیو له خوا ناسم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالومات ولېږدول شي، د خپل کور په چاپېريال کي غلطي کړني ويني، د متشدد چلند ليدونکي واوسي، د برخورد په زده کړه کي ورسره ترټونکي سلوک ترسره شي او د هغه د نازک ذهنيت سالمي جوړوني ته اړينه او اصولي پاملرنه ونه شي، نو بيا به د خپل لويښت پر مهال په ځواني او لوی عمر کي د خبرو او عمل په وسيله د ژوند د همدې دورې ممثل وي. ښه کورنۍ او د هغې ښه چاپېريال د ماشوم لپاره د ښه ژوند او ښې راتلونکي ضمانت دی. نو بايد هڅه وشي چي هم ماشوم ته د ده له ذهني او فزيکي جوړښت سره سم معياري مالومات ورکړل شي او هم يې سالمې رواني او فزيکي روزنې ته پام وشي.

۲) جومات

په اسلامي ټولنه کي د علم تر لاسه کولو يوه بله ډېره مهمه منبع جومات او منبر دی. دلته وړاندي کېدونکي هر ډول مالومات له يوې خوا ديني تقدس لري، له بلې خوا د هغه چا له خولې وړاندي کېږي چي د دين رهبر مقام ورکول شوی دی. د جومات هره خبره د خلکو پر ذهن او روان دومره ژور تاثيرات لري چي ټول ژوند يې رانغاړي.

له بده مرغه په افغاني ټولنه کي جومات او منبر هغه چا اشغال کړي چي په سلو کي ۹۹ يې د دې مهم او خورا حساس مسؤوليت د پرمخ بوولو وړ نه دي. زموږ ملا امامان، وعظ کوونکي او خطيبان له يوې خوا د دين او دنيا تر منځ د اړيکو سمه کرښه نه پېژني او له بلې خوا يې د دين د اساسي تصور، کره سرچينو، رواياتو، فقهې، اجتهاد او درايت په اړه درک ډېرين عصر ته رسېږي. د دوی په ديني تعبير کي دنيا ځای نه لري، زده کړه بې ارزښته ده، اقتصادي پرمختيا د نورو کار دی، ښځه پنځمه درجه موجود دی، له ړغه نيولې تر مخه هر څه يې ستر دي، په ټولنيزو چارو کي ونډه نه شي اخيستلای، د خپل ملګري د انتخاب حق نه لري، په بدو کي ورکول کېږي، بلوغ ته تر رسېدو وړاندي يې په نکاح ورکوي او ان ودوي يې، په يوه-بله بدلېږي، د ميراث حق نه لري، زده کړه خو يې کفر دی، د هغې په وړاندي هر ډول تاوتريخوالی د سرپرستانو او مېړه د کورنۍ حق دی او دا ډول نورې په لسګونو ديني، طبي، مالي، ټولنيز، فردي، تعليمي، سياسي او نظامي ناخوالي دي چي په جومات کي د ناسم مديريت او ناسم ديني درک له امله زموږ ټولنه ورسره لاس او ګرېوان ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما په خپله یوه مقاله کې د افغاني ملایانو په اړه لیکلي وو:

د دین په برخه کې خو له یوې خوا سم مسلکي او د وخت له غوښتنې سره سم پوهان نه لرو او له بلې خوا چې کوم کسان څه ناڅه پوهېږي هغوی هم خپل مسؤولیت ته شا اړولې ده. زموږ په ټولنه کې د دین استازیتوب دودیز ملایان کوي چې ډېری یې ان د شپږم صنف د یوه شاګرد سویه نه لري، د لوست کچه یې یوازې تر څو محدودو او تر وخت تېرو کتابونو پورې محدوده وي، په خپله ژبه له لیکنې سره دومره نا اشنا وي لکه دی چې ښخې د دې ملت وګړی نه وي. په منبر او محراب کې مقتدیانو ته د دین په نوم ډېرې وړاندې کېدونکې مالومات خورا کمزوري، جعلي، بې بنسټه او هغه خرافاتي کیسې وي چې تر ډېره یې سپین سرې د ژمي پر مهال خپلو وړو ماشومانو ته بیانوي او یا یې بې کاره کلیوال د ژمې په موسم کې لمر ځېکې ته کوي.

د دوی د مطالعې ساحه هیڅکله له درة الناصحین، ارشاد الواعظین او داسې نورو کمزورو کتابونو د دین کره او د اوسني وخت معیاري کتابونو ته وانه وښته. دوی د تخنیکي دور له وسایلو سره سخت نا اشنا دي چې له همدې امله یې د حرمت په ټاپه هم نازوي. د دین او دنیا د مالوماتو کچه یې نن د نوري نړۍ د ماشوم له سویې هم کښته ده. د خپل کور، کلي، ولس، هیواد او ملت غوښتنې نه پېژني، د اوسنۍ نړۍ په تقاضاوو نه دی خبر او لا هم په دې اند دی چې ځمکه د غوايي پر ښکر ولاړه ده او پر ټوله دنیا یو لوی مار تاو سوی دی، خپله لکۍ یې په خوله کې نیولې ده او چې کله یو ملا مړشي نو یو بند نوره یې هم راټینګه کړي.

زموږ د ملایانو همدې ټیټې سویې دې ملت او هیواد ته دومره زیان رسولی چې په تاریخ کې بل هیڅ شي ورته نه دی رسولی. زموږ د هیواد هره سیاسي، ټولنیزه، فکري، تعلیمي، اقتصادي، طبي او پوځي ستونزه د دین په نوم له ناسمو فتواوو او بیانونو راولاړېږي. خو څرنګه چې افغاني ټولنه پر مذهب کلکه ولاړه ده او هیڅکله به ترې وانه وړي نو د هغوی د سمون یوازینی طریقه همدا ده چې د دوی دیني فکر اصلاح شي، د خرافاتو او بې بنسټه حکایاتو پر ځای د دین اصلي څېره وروپېژندل شي، د دین د احکامو په رڼا کې د بشر دوستۍ، هیواد رغونې، سولې، مینې او پرمختګ لور ته سوق شي.

د دین او شریعت توپیر ورته په ګوته شي، د جهاد او امت په نوم له غولول کېدونکو دسیسو خبر شي او په ټوله کې ورته وویل شي چې د دین هدف د انسانانو تر منځ د دښمنۍ د تخمونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرل نه بلکي د بشریت اونورو ارزښتونو پر بنسټ د سولې په فضا کي د مینې او ورورولۍ ژوند دی.

د مسجد ملا په پنځه وخته لمانځه، جومه او اخترونو کي هره ورځ له خلګو سره په اړیکه کي دی، هغوی ورته په درنه سترګه ګوري او د خپلو ویناوو او خطبو له لاري د هر مسلمان پر ذهن ژور اغېز کوي. که دولت غواړي چي د ټولنې عامه فکر او ذهنیت ورغوي نو د نورو لومړیتوبونو تر څنګ دي د خپل وس په اندازه مسجدونو ته د وعظ او خطبې لپاره هغه څوک ولېږي چي هم کره دیني درک ولري او هم د نورو فکري تمایلاتو پر ځای خپل هیواد، ملت، اساسي قانون او نظام ته ژمن وي. کنه موږ تل له همدې لاري مارانو وهلي یو او همداسي به مو چیچي. د مسجدونو، مدرسو او هر ډول دیني مراکزو کنټرول یوه جدي اړتیا ده، که دې ته سمه پاملرنه ونه شوه نو د دین تر سپېڅلي نوم لاندي به بیا هم د پردیو د سیسو ښکار یو.

۳) کلی یا د اوسیدو سیمه

کله چي یو انسان د شعور لومړنۍ دورې ته ورسېږي نو د کور له محدود چاپیریال څخه ور هاخوا د کلي او یا اوسېدو د سیمې چاپیریال ته ور وزي، هلته له بېلابېلو کسانو سره اړیکي ټینګوي، خبرې ورسره کوي، د هغوی نظریات اوري، د دوی له خوا د ژوند د مختلفو برخو، تېرې زمانې د پېښو، روانو چارو، ټولنیزو معاملاتو او د یوې کلي مقولې په توګه د دین او دنیا په اړه ترې ډېر څه اوري.

له همدې ځایه د ده په ذهن کي پخوانۍ جوړه نقشه نوي بعدونه پیدا کوي، مخکیني مالومات یې اضافه کېږي، په نویو اړخونو یې خبرېږي او ډېرې نا ویل شوې او یا نااورېدل شوې خبرې اوري.

د خپل کلي او ژوند کولو د سیمې چاپیریال د انساني مالوماتو یوه بله منبع ده چي د هر وګړي پر ذهني او رواني شخصیت اغیز کوي، د هغه افکار جوړوي، د ده ذهني نړۍ ته د ژوند د هرې برخې په اړه کره او ناکره نظریات لېږدوي او په مجموع کي همدغه محیط دی چي د کورنۍ تر چاپیریال وروسته د هر ډول فکر او عقیدې په رامنځ ته کولو کي د انسان پر باطني دریځ او ظاهري سلوک خپل ژور تاثیر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکور دباندې د خپلې اوسېدو له سیمې، کلي او محلې څخه د مالوماتو اخیستنه د هر وګړي حیاتي اړتیا ده، که دی غواړي او که نه مجبور دی چې له دې طریقه پر ورته وړاندې کېدونکو مالوماتو تکیه وکړي، ځکه د هر ډول ټولنیزو چارو دارومدار، د اړیکو ساتنه، خپل منځي ډایلاګ، دیني او دنیوي چارې، انساني اړتیاوې او د ژوند کولو ټول شرایط ورسره تړلي دي. مګر غوره ټولنه هغه ده چې د انسان جوړونې دا مرحله یې هم پر معیاري او فني اصولو ولاړه وي. په وروسته پاتو ټولنو کې د عامه مالوماتو دا منبع د ښه شخصیت پر ځای یو بند فکره، متعصب، له حقایقو ناخبر او د اخلاقي وانساني ارزښتونو ضد انسان زېږوي، ځکه د ټولنې عامه شعور ډېر ټیټ وي، د عامو وګړو د پوهې کچه تر دوی ویلو او تا ویلو هاخوا ته نه اوړي، بې سوادي عامه وي، د هر څه په اړه یوازې پر اسطورو باور کېږي، د پخوانیو ژوند د یوه غوره ژوند لپاره د نمونې په توګه وړاندې کېږي، د پرمختګ پر ځای له شاتګ او پخوانیو وختو ته پر ستنېدو ټینګار کېږي، په ډېرو ټولنیزو او دیني چارو کې تر ماهیت شکل مهم وي او د ذهني وفزیکي روزنې چارې د نه نظم تر څنګ پر تعصب، قومیت پالنې، بې ځایه ویاړ، تېر ایستونکې چالاکۍ او دا ډول نورو غیر اخلاقي ښوونو تکیه کوي. د کلي او محلې او سېدونکي یو-بل ته د علم، قلم او پرمختګ پر ځای د تورې، دښمنیو، جګړو، قومي شخړو، د تېر تاریخ د مشرانو له خوا د شویو تېریو او وژنو، د خپلې کورنۍ د فضیلت، ځانګړې طبقې د ارزښتونو، ملي نوامیسو پر ځای د خپل کور، کلي او قوم د تعصب زېږونکو افسانو او زور واکۍ کیسې کوي.

مګر د دې برعکس د پرمخ تللو او علمي ټولنو دا مالوماتي منابع علم خوښوونکي انسانان روزي، هغوی انسان شموله اخلاقي ارزښتونو ته هڅوي، د دښمنیو پر ځای ورته د سخاوت، مینې، انسان دوستۍ، دنیا جوړونې، وفا، ملي فکر، هیواد دوستۍ، ملت پالنې، پرمختګ او حقیقت خوښونې روحیه ورکوي، هلته د ښه شخصیت معیار له یوه قوم، کلي، قبیلې، ډلې او ځانګړي فکر سره تړاو نه بلکې د منل شویو اخلاقي ارزښتونو ساتنه، علمي سویه، ملي تګلاره او فکر، هیواد او ملت ته خدمت، د ستونزو په وړاندې ربښتنې او جدي مبارزه، د خپل هیواد او انساني ټولنې له هر وګړي سره مینه او پر حقیقت خوښونه ولاړ دریځ وي.

جو ته ده چې دا مهال د افغاني ټولنې د کور او کلي چاپیریال په خپل غېږ کې پالل کېدونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګړو ته سم مالومات او سم فکر نه شي لېږدولای، ځکه زموږ ډېر وګړي بې سواده دي، ګڼ وګړي مو د ښارونو پر ځای په کليو کي اوسېږي، ډېری ښارونه مو هم په فکري او هم فرهنګي لحاظ له کليو سره توپير نه لري، قبايلي ذهنيت حاکم دی، په مذهبي وقومي تعصب اخته يو، اوږدو جګړو د روزنې او کره مالوماتو چمتو کولو هر ډول ملي او د باور وړ وړاندي کوونکي بنسټونه له منځه وړي او د جګړې اور له بهره داسي ايډيالوژي را وارده کړي چي نن افغانان د خپل هيواد او ملت لپاره يوازي د مرګ خوب ويني، د دې نړۍ او هغې نړۍ نيمګرغي دا ګڼي چي وژنه وکړي، ملي بنسټونه ونړوي، شخړې رامنځ ته کړي، د نورو په لمسون د دين د حکم تر خواږه نوم لاندي هر هغه څوک ووژني چي د ناخوالو پر ضد درېږي او د دې وژونکي ويروس دومره سرايت کړی چي پر ټولنه مو له وژنې او تخريب سره د جنون تر حده د مينې هيښونکی کيفيت خپور دی.

کله چي يوه ټولنه د بې سوادۍ تر څنګ د تعصب په چاپيريال کي د عقيدې په نوم د خدايي نماينده ګانو تر نفوذ لاندي له مقدسې روحاني او فزيکي رهبرۍ سره مخ شي نو هلته بې عدالتۍ، زورزياتی او د ستونزو، ناخوالو، ټولنيزو او ملي ناددو پر ضد بې تفاوتي وده کوي، هر ډول اخلاقي بنسټونه نړېږي، دين په يوه تلکه بدلېږي او په داسي حالت کي را الوی شوي وګړي د ټولنيز انتحار په دې دوره کي ځپل شوي او د دين په نوم ناسم روزل شوي روح ته د تشدد، زورپالنې، جبري نظرياتو، پر هر څه د حرمت تاوونکې کرښې، له هر ډول تجديد او نويتوب سره په مخالفت او د خپل هر مخالف په وړاندي د قتل په غبرګون ښوودلو سره ډاډ ورکوي.

د روحاني جواز په سپېڅلې فتوا کي نغښتل شوی ټولنيز جبر، منافقت، خيانت، کرکې او منفي ذهنيت ته لار هواروي، تر دې حالت لاندي لوی شوي وګړي د خپل کلي او ژوند وژواک په چاپيرال کي اورېدل سوې خبرې نه بدليدونکي حقيقت ګڼي او ده چي هلته کوم مالومات تر لاسه کړي له څه شننې، تحليل او منطقي جاج پرته ورته د لمر په څېر ثابت حقايق ښکاري.

لنډه دا چي زموږ د عامه مالوماتو دا سرچينه نه سم افراد روزلای شي او نه د ټولنيز حالت په بدلون کي مثبت رول لري، له همدې امله بايد موږ له دې لارې تر لاسه کړي ټول مالومات يو ځل بيا له سره وارزوو او کره وناکره يې سره بېل کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) ملګري او د ناستې- پاستې وګړي

انساني ذهن ته د مالوماتو رسېدو يوه بله مهمه منبع د ناستې-پاستي وګړي، د مجلس ياران، نږدې ملګري او هغه کسان دي چې سړی ورسره په عمومي غونډو کې مخ کېږي. که څه هم د عمومي چاپېريال او يا او سېدو د سيمې په مقوله کې يې هم داخل بللای شو، خو ځانګړې يادونې ته يې له دې امله اړتيا ده چې دوی پر شخصيت جوړونه ځانګړی اغيز لري او هر سړی د هغوی په وسيله تر لاسه کوونکو مالوماتو ته خاص ارزښت ورکوي. په تېره د هغو کسانو خبرې، نظريات او مالومات چې يو چا ته نږدې ملګري ښکاري او تر ځان يې خبردار او پوه هم ګڼي.

له دا ډول کسانو سره منطقي تعامل هغه مهال لا هم حساس پړاو ته رسېږي چې د ناستې- پاستې کسان يو ډول لوړ حيثيت ولري. مثلاً : د دوديزې ټولنې مشران، ديني روحانيون، لوستي کسان، استادان او داسې نور د نفوذ خاوندان وي. زموږ ذهنونه د هغوی خبرې له څه تحليل پرته مني او هر ډول وينا يې رښتني ګڼي. د ناستې-پاستې کسان که له يوې خوا زموږ پر سلوکې چلند اغيز کوي له بلې خوا د هغوی په وسيله راته وړاندې کېدونکي مالومات په دې وجه کره ګڼو چې له دوی څخه د ناسمو مالوماتو د بيان تمه نه لرو.

په وروسته پاتو ټولنو کې له همدې طريقې تر لاسه کېدونکي مالومات د هر سړي علمي او عملي دريځ ټاکي. په دې مانا چې زموږ د ټولنې اکثر وګړي د نورو مالوماتي منابعو تر څنګ د ناستې-پاستې او شناخت له کړيو هم په علمي او عملي ډګر کې ډېر داسې مواد تر لاسه کوي چې دويم ځل تحليل او بيا ارزونې ته يې اړتيا نه ويني. حال دا چې له دې لارې تر لاسه کېدونکي مالومات تل کره نه وي بلکې د خامو موادو په څېر تصفيې او چاڼ ته اړتيا لري. مګر څرنګه چې په موږ کې د تحليل او منطقي غور ماده د بېلابېلو علتونو پر بنسټ شتون نه لري، له همدې کبله له خپلو هر ډول اړوندو کسانو تر لاسه کېدونکي مالومات کره ګڼو او ډېر لږ داسې پېښېږي چې پر هغو شکمن شو او يا يې د نقد اړتيا احساس کړو.

څرنګه چې زموږ په ټولنه کې وزګارتيا هم زياته ده له همدې کبله ګڼ وګړي خپل وخت پر مجلسونو تېروي، په تېره بيا په کليوالو سيمو کې خو د ژمي پر مهال ټول وخت د شپې او ورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼ کسان هم په مسجد او هم په کوټو یا حجرو کې په خبرو، ټوکو-ټکالو او بانډارونو اخته وي. دوی د خبرو اترو پر مهال له یو-بل سره داسې مالومات تبادله کوي چې ډېرې یې بې بنسټه وي، خو دوی ته کره ښکاري. له همدې ځایه اکثر وخت خپل فکري مسیر ټاکي، ټولنیز دریځ خپلوي او ټولو خلګو ته په هغو عینکو کې ګوري چې همدلته یې پر سترګو کړې دي.

د کلیـو، جهالـت، وروسـته پاتیـوالي، محرومیـت، دینـي، ټولنیــز او کولتـوري محدودیت او لنډ دید ګډ ذهنیت له همدې ځایه سرچینه اخلي او په خپل فرهنګي رنګ کې داسې رنګیږي چې د علم، پرمختګ او متمدن ژوند په وړاندې د جدي خنډ او ګواښ بڼه خپلوي. تنګ نظري، نه زغم، له ماډرنتوب سره دښمني، د نورو قومونو او ملتونو په وړاندې د بدبیني او د عصر له غوښتنو سره د ځان نه عیارولو مرتجع افکار د بې سواده ټولنې د وګړو تر منځ له ناستې-پاستې سره نور هم ټینګیږي او دوی د خپلې ټولنې لپاره دا هر ډول وژونکي عناصر د فطرت او مسلط کولتوري او مذهبي فکر غوښتنه ګڼي.

د ناستې-پاستې پر مهال د یوې ټولنې وګړي خپل هغه مالومات له یو-بل سره شریکوي او په ګډه یې شاربې چې هر سړی له نورو بېلابېلو سرچینو تر لاسه کړي دي. څرنګه چې د هغوی وړاندې کړي مالومات په دې شریک مجلس کې په یو نه یو ډول د تحلیل او یا په اصطلاح د بیا کتنې تر پروسې تېرېږي له همدې کبله د پخوا په پرتله نور اعتبار پیدا کوي او اړوند کسان فکر کوي چې دې مالوماتو د تایید لپاره د نورو هوکړه او موافقه هم تر لاسه کړې ده. کله چې د افغاني ټولنې په څېر په یوه وروسته پاتې ټولنه کې هر سړی خپل مالومات او افکار سل په سل کې کره ګڼي له همدې امله که کوم خبر کس د معیار او صولو په رڼا کې د هغوی پر ځینو نظرونو اویا خبرو نقد وکړي نو دوی هغه ته د دښمن په سترګه ګوري، کرکه ترې کوي او هڅه یې دا وي چې د ټولنې له فکري مستوا سره په سمه ټاپه یې تورن کړي.

په موږ کې لویه ستونزه له همدې ځایه راولاړېږي چې د خپلې ناستې-پاستې له کسانو او نورو ډېرو منابعو مو مالومات تر لاسه کړي خو ډېر وختونه مو پرې دویم ځل بې پرې غور نه دی کړی. د حقیقت غوښتونکي انسان چلند باید دا وي چې پر خپلو ټولو زړو افکارو یو ځل بیا کتنه وکړي، پرې شکمن شي، وېې ننګوي او د علمي اصولو په رڼا کې یې کره خپل او ناکره یې رد کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول چلند هغه مهال لا خطرناک شکل خپلوي چې په ټولنه کې مرکزي حکومت وجود ونه لري، جګړه وي، ټولنه د نورو له فکري او فرهنګي يرغل سره مخ وي او د ايډيالوژيکي وارداتو لپاره ميدان پرانيستی وي، ځکه پردي پال عناصر د ځينو ارزښتونو د له منځه تلو او فکري ومذهبي ساتنې په نوم د دا ډول وګړو له ساده ذهنيت، محدود فکر او کم درک څخه خورا ناوړه ګټه اخلي. هغوی د ملي فکر پر ځای په داسې خيالي ايډيالوژيو اخته وي چې د جنون تر کچې احساسات يې بدرګه کوي. په افغانستان کې ډېرې فکري، ديني او کولتوري ستونزې له همدې ځايه راولاړې شوې چې دښمنانو د مالوماتو وړاندي کولو دا منبع په خپله ګټه کارولې، ساده وګړي يې د خپلو تبليغاتو تر تاثير لاندې راوستي او دوی ته يې د مذهب په نوم داسې عقيده وړپيچکاري کړې چې د زهرجن مار په څېر هر څوک په نيش وهي.

زموږ ټولنه به هغه مهال د ارام سا واخلي چې مرکزي دولت تر لويو ښارونو د هغو کليوالو او وروسته پاتو سيمو د ذهن جوړولو او ملي کولو ته توجو واړوي چې تل يې ملت او هيواد په بدمرغيو اخته کړي او زموږ قسم خوړلي دښمنان پکې ژورې ريښې او بې شمېره ځالې لري. د دولت تر څنګ د دين، ملت او هيواد خواخوږي او ويښ وګړي، لوستي کسان، علمي ادارې، رسنۍ، ملي ګوندونه، اشخاص، شاعران او ليکوالان هم مکلف دي چې د هغوی په ذهني جوړونه او فکري رغونه کې د خپل وس په اندازه ونډه واخلي چې دا يې احسان نه بلکې يو هر اړخيز مکلفيت دی.

۵) مطبوعات

په معاصره نړۍ کې مطبوعات د فکر او ذهنيت په مثبت يا منفي بدلون کې ژور اغېز لري. نن د نړۍ په ګوټ - ګوټ کې خلک د معلوماتو د تر لاسه کولو لپاره مختلفې تصويرې، رغيزې، چاپي او انلاين رسنۍ د دې لپاره ويني، اوري، لولي او ګوري چې د ژوند له بېلابېلو څانګو سره تړلي معلومات تر لاسه کړي، په نويو پرمختګونو خبر شي، زاړه جريانونه تعقيب کړي او په مجموع کې د خپلې خوښې او اړتيا مواد تر لاسه کړي.

په افغاني ټولنه کې هم له ښاره نيولې تر کلي پورې ډېری خلک له رسنيو سره روږدي په تېره راډيو او بيا ټلويزيون ډېر مينه وال لري. مګر پوښتنه دا ده چې زموږ رسنۍ خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوربدونکو، لیدونکو او لوستونکو ته څه ډول مواد وړاندي کوي؟. ایا د مثبت بدلون په اړین یون کي برخه اخیستی شي یا په بل عبارت موږ یې د خپل هیواد او ملت لپاره ګټور بللای شو؟

که موږ د خپلي ټولني مطبوعات تعقیب کړو نو دې ډول پوښتنو ته-به په خپله ځواب ومومو. زموږ د ډېری مطبوعاتو لویه ستونزه دا ده چي د هیواد او خلکو د ګټو پر ځای د هغو ډلو ګټو ته کار کوي چي د دوی مالي ملاتړ کوي. دلته ازاد او خپلواک مطبوعات ډېر کم دي. ډېری رسنۍ د بېلابېلو مغرضو کړیو له لوري تمولېږي چي زموږ په هیواد کي ځانګړي اهداف لري. دولتي مطبوعات تش په نوم مطبوعات دي ځکه نه د خلکو ذوق خړوبولای شي او نه یې هم کیفیت معیاري دی. که د دولتي راډیوګانو، ټلویزونو او انلاین یا چاپي خپرونو نشرات تعقیب کړئ نو له مطبوعاتو به مو خوا وګرزي تر وخت تېر سولیدلي خبرونه، کلیشه یي پروګرامونه او یوازي د خاصو کسانو ستاینې وي. نور هیڅ داسي څه نه لري چي خپل مخاطبین له ځان سره بوخت وساتي.

سره له دې چي مطبوعات د ذهنیت او فکر په جوړولو کي خورا غښتلی رول لري، مګر له بده مرغه زموږ حکومت تر اوسه د فکر رغوني ته چندان پام نه دی کړی. دا مهال مطبوعاتي بهیر یا د ترهګرو کړیو په لاس کي دی او یا د مغرضو بهرنیو حلقو تر تاثیر لاندي دی چي هر یو پر خپل وار د خلکو د ذهنیت په تخریب کي خپل رول لوبوي. ترهګرو د خپلو تبلیغاتو چینلونه کلیو او بانډو ته رسولي د ویډیوګانو، اډیوګانو او نورو وسایلو له لاري یې د دولت مشروعیت له جدي ننګوني سره مخ کړی. وروسته پاتی کلتور ورته د دین په اصلي بڼه تعبیروي، ځوانان له زده کړو راګرزوي، د خلکو په ذهن کي د کرکي او تعصب تخمونه کري، له ښار، زده کړو، معاصرو سیاسي، ټولنیزو او فکري مقولو سره یې دښمنۍ ته هڅوي، له نوري نړۍ سره اړیکي ورته په کفر تعبیروي، د علم، ساینس او ټېنکالوژۍ پرمختګ په ناروا تعبیروي او صنفي تبعیض ته یې هڅوي. د بهرنیو مغرضو کړیو په دام کي ښکېل مطبوعات بیا ملي وحدت ته زیان اړوي، ملي ویاړونه مسخره کوي، قومي، نژادي، ژبني او سمتي تعصبونه خپروي او هڅه یې دا وي چي د مختلفو حساسیتونو په پارولو سره زموږ د خلکو تر منځ د زرګونو کلونو موجود ملي وحدت دړې - وړې کړي.

کلتوري پرمختګ، انساني ارزښتونه، زده کړه، د ناخوالو راپورته کول، د ذوقونو روزنه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ له لروبر څخه په مشتبو بدلونونو د خلکو خبرول، د معياري انتقادي تفکر وده، د علمي، فکري، ټولنيزو بحثونو مطرح کول او په مجموع کې د پراخ او هر اړخيز علمي–فکري بهير رهبري هغه موارد دي چې رسنۍ پکښې جوت رول لوبولای شي. مګر زموږ رسنۍ يا ملي تخريب ته ملا تړي او يا تر وخت پر تېرو شويو موضوعاتو شخوند وهي. همدا وجه ده چې د معلوماتو تر لاسه کولو دا سرچينه هم دومره ګټوره نه ده. ځيرک مخاطبين کولای شي چې د دې سرچينې کره او کوټه سره بېل کړي، د چا چې د شعور او پوهې کچه ټيټه وي هغوی بيا د دې سرچينې د ناسمو مالوماتو په لومه کې ښکېلېږي او له دې لارې جوړ شوی فکر يې د ټولنې او هيواد لپاره زيانونه او ان ځينې وختونه اجتماعي ټکرونه پيښوي.

د زده کړو مرکزونه

د زده کړو له مرکزونو خو نو تمه دا ده چې بايد يوې ټولنې ته داسې روزل شوي انسانان وړاندې کړي چې له مهارت سره–سره په فکري او ذهني ډول له نورو بې سوادو انسانانو سره پوره توپير ولري. په علمي مرکزونو کې روزل شوی انسان بايد د پوهې تږی وي، هره مفکوره او نظريه د منطق په تله وتلي، بشري ارزښتونه، انساني کرامت، ټولنيز پرمختګ، سوله، هيواد پالنه، بشري همدردي، پوهه، د پوهې مرکزونه او منطق تر هرڅه ورته محترم وي.

د زده کړو مرکزونه د علم او معلوماتو د تر لاسه کولو هغه سرچينه ده چې په کلي ډول ورڅخه د کره، معياري او سنجول شويو افکارو تمه کېږي، ځکه دا د علم، پلټنې، تحقيق، منطق او استدلال ځای دی. دلته اشخاص تر نقد لوړ نه ګڼل کېږي. دلته تجربه او منطق يوازيني معيارونه دي چې هر د چا نظر او فکر تلي، کوټه يې ردوي او کره يې مني. په دې ځای کې روزل کېدونکو کسانو ته بايد يوازې دا ورښودل شي چې هيڅ نظر او فکر نه مقدس دی او نه هم تر نقد لوړ بلکې د علم په لټه راوتلی کس بايد پر هرڅه شک وکړي، هر پخواني فکر، نظر او دريځ ته دې د شک په نظر وګوري، هيڅ مقوله او مفکوره دې له دې امله نه مني چې يا ډېرو خلکو منلې او يا ډېر ستر شخصيت تاييد کړې ده، ځکه د علم په نړۍ کې ډېر اشخاص او سترنومونه هيڅ ارزښت نه لري. علم يوازې تجربې او منطق ته ارزښت ورکوي او يوازې همدې دوو شيانو ته وفادار دی له دې پرته په دې پراخو کايناتو کې له هيچا سره نه لېوالتيا لري او نه وفا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر زموږ په علمي مرکزونو کي بیا حالت داسي نه دی. دلته خو اول استادان هر څه په زور درباندي مني. د علمي مرکزونو ښوونکي له نقد، پوښتنې، ولي او څنګه څخه سخت په ډار کي دي. دوی هغه څه درته وايي چي په کتاب کي راغلي وي، له نورو يې اورېدلي وي او يا دوی ورباندي پوهېږي. کله چي استاد تدریس کوي شاګردان باید د ده له لوري پر وړاندي کېدونکو معلوماتو هيڅ شک ونه کړي، ټول و مني او که چا د پوښتني جرأت وکړ نو اول خو ځواب نه ورکول کېږي او که ځواب ورکړي نو پر ځواب بیرته دویم ځل نقد کفر دی. زموږ په علمي مرکزونو کي د زړو مقولو، مسئلو، فکرونو او نظرونو منل اصل علم ګڼل کېږي. ډېر کم خلک زړو فکرونو، نظرونو او مسایلو ته د شک په نظر ګوري او ډېر کم کسان د دې اړتیا احساسوي چي په فکري، ټولنيز او فلسفي ډګر کي د پخوانيو نظرونو باید یو ځل بیا کتنه وشي، ځکه علم یو نه تمېدونکی روان بهیر دی چي هر وخت وده کوي، هر وروسته راتلونکی د پخوانيو نظریو جاج اخلي، تېروتنه يې سموي، نوې دريڅې پرانيزي، تابوګانې ماتوي، ممنوعه سيمو ته سر ورښکاروي او نوي افکار راوړي چي د علمي معیارونو په رڼا کي يې کوټه او کره معلوم شي. که څوک د نوري نړۍ له علمي، فکري، فلسفي او تخنيکي پرمختګونو ګټه اخلي، نوي افکار مطالعه کوي، معقول اړخ يې مني او د نويو علمي معیارونو په رڼا کي د خپلې ټولنې پر حاکم فکر نقد کوي. خو زموږ د علمي مرکزونو مدیران او استادان يې په یوه او بل نوم تورنوي، کله يې تکفیروي، کله يې د نورو ګوډاګی ګڼي او کله يې بیا د مرګ فتوا ورکوي چي له همدې امله زموږ ټولنيز شعور لا هم د تېرو وختونو په تیارو کي پاتي دی او ډېر داسي افکار او مسایل مني چي دا مهال د پرمختللو ټولنو لپاره یوه ټوکه او مسخره ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کي فکري جمود

د اسلامي نړۍ په لر او بر کي تر اوسه هم علمي مرکزونه هغه حد ته-نه دي رسېدلي چي خپل زده کوونکي ازاد فکر، پوښتني او د نقد دريځ ته راوبولي. په تېره د مذهبي زده کړو سيستم خو تقليد، د پخوانيو ړوند اطاعت او د ماهيت پر ځای د الفاظو پيروي ديني لارښوونه بولي او ان په ځينو فقهي کتابونو کي پر اجتهاد بنديز لګول شوی دی.

تفکر، پر مسايلو غور، زړو خبرو ته د شک په سترګه کتل او د نويو اندونو وړاندي کول اصل علم دی ځکه تقليد او پر پخواني لاره تګ د عالمانو کار نه دی، عالم تل په نويو خبرو پسي ګرزي، زړې لارې تر نقد لاندي نيسي، پر زړو فکرونو شک کوي، د علمي تجربو په رڼا کي پخواني مقولې او فکرونه ارزوي او په مجموع کي د نورو په لاسته راوړنو قناعت نه کوي بلکي غواړي د علم په نه تم کېدونکي تکاملي پروسه کي دی هم ونډه واخلي او راتلونکو نسلونو ته د لا پرمختګ زمينه برابره کړي، مګر د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کي هڅه دا ده چي زده کوونکي پر پخوانيو مسايلو شخوند ووهي، د تېر وخت مقولې يادې کړي، زاړه نظرونه بيا-بيا ولولي او همداسي زاړه يې پرېږدي ځکه ذهنيت دا دی چي د دين او دنيا کاميابي د اسلامي نړۍ لومړني حالت (ياني د رسول الله وخت ته) په ستنېدو کي ده. مسلمانان هره نوې پديده، مفکوره او نوښت د سنت، بدعت او شرک په نوم ردوي او په وړاندي يې مقابله کوي.

د تقليد او زوړ پالنې فکر داسي جمود رامنځته کړی چي د اسلامي نړۍ په لروبر کي موږ د هيڅ ډول نوي پرمختګ شاهدان نه يو او دا مهال مسلمانان د مساحت او نفوس له پراختيا سره-سره د علم په ډګر کي تر بل هر ملت وروسته پاتي دي. ځوروونکې لا دا ده چي د تقليد او زوړ پالنې دې تګلارې مسلمانان پر کور دننه داسي سره ويشلي چي د وړو او لويو ډلو شمېر يې تر زرګونو اوړي. همدغه حالت له هرې ډلې سره دا ذهنيت پيدا کړی چي حق صرف له دوی سره دی او نور بايد د دوی دريځ ومني. د نه منلو په صورت کي هره ډله د خپلې مخالفې ډلې په وړاندي د جګړې، کرکې او خشونت اعلان کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که کوم څوک د زړو مقولو او فکرونو پر ځای نوې خبره کوي، نوی نظر وړاندي کوي او غواړي په علمي-فکري چاپېريال کي د وخت له غوښتنې سره سم فکرونه او نوښتونه رامنځته کړي نو هغه د زنديق، مبتدع او غرب پال په نوم له پراخي تولنيزې کرکې سره مخ کېږي چي يا به تښتي او يا به د دوی مني. همدغه وجه ده چي مسلمانان د ساينس او ټيکنالوژۍ په ډګر کي هيڅ ډول لاسته راوړنه نه لري او د مذهبي زده کړو بهير يې اوس هم د امويانو، عباسيانو او عثمانيانو د وخت د هغې فقهې په مقولو او فکرونو ډک دی چي د مسلمانانو په لاسبري چاپېريال کي د اسلامي نړۍ فقهاوو د خپل فردي اجتهاد پر بنسټ ليکلي وو او نړۍ يې د خپل مذهبي تبعيض له مخې پر دار الاسلام او دار الحرب ويشلې وه. ځکه هغه مهال مسلمانانو د نړۍ په کچه پراخ تمدن درلود او ځانونه يې د نوري نړۍ د ملتونو په پرتله خير الامت، وسط الامت او تر ټول جهان غوره ګڼل له همدې امله يې سياسي، ټولنيز، قضايي، اقتصادي او فکري سيستمونه داسي عيار کړي وو چي مسلمانان پکښې په هر حال لوړ او نور ملتونه د دوی تر حاکميت لاندي ګڼل شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم کلتور اړتیا او پیاوړتیا

په هره انساني ټولنه کې د ډول-ډول طبیعي پدیدو ترڅنګ مختلف فکرونه، ژبې، عقاید، دودونه، جوړښتونه، نظریات، ارزښتونه او فرهنګونه شته چې ځینې یې پراخېږي، ځینې یې په یوه خاصه دایره کې محدود وي او یو شمېر یې د وخت په تېرېدو له منځه ځي، مګر هیڅوک نه شي کولای د ژوند په چارو کې د دې رنګارنګۍ مخه ونیسي. سره له دې چې تنوع د طبیعت یوه برخه ده او ختمول یې هیڅ امکان نه لري خو بیا هم کله-کله یو شمېر اشخاص/ډلې غواړي نور انسانان داسې فکر، عمل، د ژوند کولو سبک او ټولنیز جوړښت ته وهڅوي چې دوی یې غواړي، دا ولې؟ ځکه چې دغه ډول اشخاص/ډلې د زغم له کلتور سره نه وي اشنا او د مخالف منلو فرهنګ نه پېژني. په حقیقت کې زغم د سولې، مینې، ګډ ژوند، پرمختګ، ټولنیز او فردي سکون، ټولنیز امن، ارزښتونو د بقا او په مجموع کې د انسانانو د سوکاله ژوند اساس دی. په کومه ټولنه کې چې زغم نه وي هلته کرکه، بدبیني، دښمني، تعصب، تبعیض، قانون ماتونه او ورانۍ وده کوي او د یو هر اړخیز تعبیر په توګه ویلای شو چې زغم یاني په هر حالت کې د بل چا ژوند او شخصیت ته ارزښت ورکول.

د نه زغم او تشدد په اړه وتلی پاکستانی لیکوال سکندر خان بلوچ لیکلي: د زغم نه شتون یو داسې ذهني حالت دی چې د هغه له مخې یو کس هر څه، هر انسان او هرې پیښې ته صرف له یوه اړخه ګوري او یوازې ځان پر سمه ګڼي چې دا حالت بالاخره وده کوي او په دې ناروغۍ اخته شخص د خپل ځان، خپلو عقایدو او نظریاتو خلاف هر مخالف کس پر باطله یا کافر ګڼي او قتل یې غوره ګام یا ثواب بولي.

سره له دې چې په فردي ژوند کې انسانان د ژوند له پیله د خپل فکر او سلوک پر اساس د زغم له مفهوم او مصداق سره اشنا وو او اوس هم ورځخه کار اخلي خو زغم د یوې ټولنیزې-فلسفي مقولې په توګه په اروپا کې د رنسانس تر دورې وروسته دود شو. په دې اړه یو عرب لیکوال ډاکټر حسن عزوزي لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

" لقد ترجمت لفظة «Tolérance» عربيا إلى «التســـامح»، ومــع ذلك لابد من الإقرار بأن المفهوم يعتبر وليد حركة الإصـــلاح الـــديني الأوروبي، حيث نشأ عن تغير في الذهنية ناتج عن علاقة جديدة هي علاقة الاعتراف المتبادل بين مختلف القوى التي استمر صراعها خلال الحـــروب الدينية الأوروبية.

د انګلیسي Tolérance په عربي کې په تسامح (زغم) ژباړل شوی. خو باید ومنو چې دا مقوله په اروپا کې د دیني سمون زېږنده ده او هغه مهال راولاړه شوه چې د اروپا په دیني جګړو کې د مختلفو متخاصمو قواوو تر منځ نوې اړیکه ومنل شوه او ذهنیت تغییر وکړ."

نوموړی یو بل ځای د زغم یا تسامح په اړه کاږي:

" يسجل مفهوم التسامح حضوره في عمق التجربة الإنسانية من خلال مختلف الآداب الفكرية للأديان السماوية والوضعية على السواء. وقـــد عرفت الحضارات الإنسانية مفهوم التسامح كواحد من المفـــاهيم الـــتي تندرج في إطار حقوق الإنسان مقـــابلا لمفـــاهيم العنـــف والتعصـــب واللاتسامح.

د اسماني او بشري ادیانو د بېلابېلو فکري ادابو له لارې د زغم مفهوم د انساني تجربې په عمق کې ځای لري او انساني ټولنې د بشري حقوقو په ډګر کې زغم د تشدد، تعصب او نه زغم د یوه مقابل مفهوم په توګه پېژني."

د ښاغلي عزوزي څرګندونو ته پام ویلای شو چې د زغم نه شتون په حقیقت کې د تشدد، تعصب او شخړو د رامنځته کېدو سبب ګرزي. او س پوښتنه دا ده چې په یوه ټولنه کې زغم ولې له منځه ځي؟ یاني هغه کوم علتونه دي چې زغم له منځه وړي او څرنګه کولای شو چې د ژوند په مختلفو فکري، علمي، فرهنګي، مذهبي، ټولنیزو او سیاسي ډګرونو کې د زغم کلتور ته وده ورکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم د له منځه تلو عوامل: بې سوادي

نالوستي وګړي تر ډېره د زغم له تشې سره مخ وي، ځکه دوی د ژوند په چارو کې ډېر محدود فکر کوي او داسې انګېري چې کوم څه دوی ته ښه ښکاري او یا یې دی کوي هغه باید نور هم ورسره ومني. له بلې خوا په نالوستې ټولنه کې د روزنې او پالنې داسې بنسټونه، مراکز او اشخاص نه وي چې خلکو ته د نړۍ په کچه د ګڼو افکارو، کړنو، دودونو، ارزښتونو او ډول-ډول فکري، مذهبي، سیاسي او ټولنیزو جوړښتونو په اړه معلومات ورکړي. په نالوستې ټولنه کې هر ډول مروج فکرونه، ارزښتونه، اخلاق، جوړښتونه او عملونه وروستي ګڼل کېږي او مفکوره دا وي چې له دې پرته بل هر ډول دود، عمل او فکر باید رد شي ځکه همدا حقیقت دی له دې پرته بل هیڅ حقیقت نه شته. که څوک زموږ د فکر، عمل او حاکم چاپیریال مخالفت کوي هغه په حقیقت کې زموږ د ښمن دی او باید له منځه یوړل شي. مطلب دا چې نالوستي وګړي په هر څه کې انحصاري فکر لري او د مخالف منلو له کلتور سره نه وي اشنا. همدا وجه ده چې په نالوستو ټولنو کې فکري، اخلاقي او عملي بدلون له سختو ننګونو سره مخ وي او یوازې هغه مهال امکان لري چې وګړي زده کړه وکړي، له نورې نړۍ سره اړیکه پیدا کړي او په دې پوه شي چې د ځمکې پر مخ ټول انسانان یو ډول نه دي بلکې د طبیعي تنوع تر څنګ یې فکرونه او عملونه هم جلا دي.

فقر

د انسانانو تر منځ ډېری شخړې اقتصادي جرړې لري. په یوه ټولنه کې د مادي سرچینو ناسم ویش او طبقاتي توپیر د کرکې او د ښمنۍ سبب ګرزي چې له کبله یې د یو-بل زغمل او منل له منځه ځي. د نړۍ په کچه د لویو او وړو جګړو او شخړو یوه غوښنه برخه د اقتصادي ګټو پر سر وه/ده چې په راتلونکي کې یې هم امکانات کم نه دي او موږ یې اوس هم شاهدان یو. سره له دې چې پلمې او بهانې به بیلې وي خو کـه سړی د مسایلو ژورو تـه کوز شي نو بیا خبره د مادي امتیازاتو او مالي منابعو وي. فقر ځیلې ټولنه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره په ډېره اسانۍ دې ته چمتو کېږي چې د بل په وړاندې ودرېږي او د یو بل چینل له خوا د ډېر عادي امتیاز په تر لاسه کولو په ټولنه کې شخړو، لانجو او تشدد تـه لمن ووهي. زموږ په هیواد کې لـه څو لسیزو روان ناوتریخوالی او تشدد هم تر ډېره له فقر او بیوزلۍ سره تړاو لري ځکه افغانان تر اوسه ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټو ته ژمن نه دي او د خپلو ډېرو لومړنيو اړتياوو د نه پوره کېدو له کبله لا هم د دوی په ذهن کي ملت، هيواد او ملي ګټې ځای نه لري او په ارزښت يې نه پوهېږي. د همدې مادي اړتيا له کبله يې ګټې غرضي او مرضي کړې، د خپلو ناولو موخو لپاره کله د ملي او کله هم د مذهبي مقولو په نوم د هيواد، ملت او بشريت پر ضد کاروي چي له کبله يې کرکه، نفرت، دښمني، تشدد او ډول-ډول تعصبونه وده کوي، مذهبي، فرهنګي او سياسي زغم له منځه ځي او په ټولنه کي د خشونت او افراطيت مقولې، کليشه يي فکرونه، له کرکې ډک زړونه او افراطيت ډېرېږي. په حقيقت کي د مالي منابعو او اړتياوو د پوره کولو پر سر شخړې د زغم په له منځه وړلو انسانان قتل، جرم او جنايت ته هڅوي چي بيا ناروا ګټې او نامشروع اقتصاد په يو عادت بدلېږي چي له منځه وړل يې ډېر کار غواړي.

د روزنې او ښوونې ناسم چاپيريال

کله چي د يوې ټولنې/هيواد روزنيز سيستم معياري او پر بشري اصولو برابر نه وي نو له هغه ځايه ټولنې ته وړاندي کېدونکي کسان هم د نه زغم او کرکې په ناروغۍ اخته کېږي. د ځينو ټولنو بېلابېل فکري جريانونه، ټولنيز جوړښتونه او سياسي بهيرونه داسي وي چي د خپل اغېز په ساحه کي د نورو پر خلاف کرکه او نفرت شيندي، د خپل نفوذ په ذهني او عيني ساحه کي هڅه کوي چي د خشونت، تنګ نظرۍ او مختلفو تعصبونو تخمونه وکري او له دې لاري خپلو موخو ته ورسېږي. د دوی روزنيز او ښوونيز بنسټونه او مرکزونه د بشري منطقي اصولو پر ځای ځانګړي قومي، سمتي، ژبني او مذهبي نفرتونه پالي. په دغسي روزنيز او ښوونيز چاپيريال کي تربيه شوي افراد هم زغم نه لري او د مخالف منلو له فرهنګ څخه په شعوري ډول کرکه کوي، ځکه دوی ته له نورو څخه کرکه د يوه رښتنيي حقيقت په توګه ورښودل شوې وي او نه پالل يې ورته جرم يا د خپلو ګټو بايلل ښکاري.

د کرکې او نه زغم خپرولو له دې ميتود څخه تر ډېره د وروسته پاتو ټولنو فکري، قومي او مذهبي بهيرونه کار اخلي او خپلو کسانو ته داسي تلقين ورکوي چي د فکر او نژاد له ځانګړې دايرې بهر هيڅوک بايد و نه زغمي. که يې توان وي، هغه دي له منځه يوسي او که يې د له منځه وړلو توان نه لري نو پر خلاف دي يې د کرکې تبليغ وکړي چي دغه ډول ذهنيت په ټولنو کي سوله، مينه، ارام ژوند او له فکري، قومي، ژبنيو او جغرافيي توپيرونو سره-سره د ګډ ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ ته زیان رسوي چې بالاخره یو پراخ بشري ناورین رامنځته کوي او د شخړو یو نه ختمېدونکی بهیر پیلېږي. په دې برخه کې د کور چاپیریال هم داخلولای شو ځکه کورنی چاپیریال هم د وګړو د تربیې او روزنې یو ډېر بنسټیز سیستم دی. په ځینو کورنیو کې د روزنې او پالنې طریقه پر خشونت، وهلو، ټکولو او د ماشومانو د مشروع اړتیاوو پر نه پوره کولو ولاړه وي چې په همدغه چاپیریال کې روزل شوي کسان د کرکې، حقارت او تشدد له ذهنیت سره ټولنې ته ورځي او د نه زغم په سخت رواني حالت اخته وي.

قومي، مذهبي او جنسي توپیرونه او تعصبات

د ځانګړي نژاد، مذهب او جنس پر اساس د امتیازاتو تر لاسه کولو فکر هم د نه زغم لامل ګرزي چې هر یو یې پر خپل ځای د زغم، مینې، له نظري اختلاف سره-سره د ګډ ژوند فرهنګ او د بل منلو دود ته نه جبیره کیدونکی زیان اړوي. د نړۍ په تاریخ کې د مذهب او نژاد پر بنسټ بې شمېره جګړې شوي دي او لا هم دوام لري. جنسي یا صنفي تبعیض هم په انساني ټولنه کې زغم یا برداشت له منځه وړي او یو ځانګړی صنف د ژوند په ټولو چارو کې خپل برلاسی یو منل شوی حق ګڼي. د ښځو په وړاندې د تاوتریخوالي بېلابېل ډولونه له همدغسې فکر څخه سرچینه اخلي او علت یې دا دی چې په نر واکه ټولنه کې نارینه ځانونه د ښځو د شخصیت مالکان ګڼي او داسې انګېري چې ښځه یو محکوم موجود دی چې تل باید د نارینه اطاعت وکړي، د هغه په خدمت کې وي او نران چې ورته کومه لارښاکي پر هغه ولاړه شي. پر همدې اساس چې کله یو شمېر میرمنې غواړي دغه حالت له منځه یوسي، یا خپل بشري حق وغواړي او یا د تېروتنې له مخې د نارینه د خوښې مخالفت وکړي نو نران تاوتریخوالی ته لاس اچوي، ښځې ډبوي، ټرټي او انوژني چې دغه ډول ذهنیت هم ممکن د ځینو مذهبي تعبیرونو او فرهنګي ادبیاتو کې ریښه ولري.

له بده مرغه زموږ مروج مذهبي ادبیات او فرهنګ په مستقیم او غیر مستقیم ډول مذهبي او نژادي توپیرونه او تعصبونو ته لمن وهي او خلکو ته داسې ذهنیت ورکوي چې دغه ډول توپیرونه او تعصبونه پالل زموږ په ګټه دي او یا د مذهب غوښتنه ده. جنسي تبعیض هم له یادو دوو سرچینو الهام اخلي او په دغسې چاپیریال کې اوسیدونکي کسان پر دې تبعیض پوخ باور لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږده جګړه

که څه هم جګړه په خپله د نه زغم له امله رامنځته کېږي خو په کومه ټولنه کي چي اوږدې جګړې دوام وکړي هلته د کرکې، مختلفو تعصبونو، تشدد او خشونت داسي فضا او ذهنیت رامنځته کېږي چي د زغم، برداشت، بل منلو او مخالف نظر د تحمل ټول امکانات له منځه وړي او د دغسي جنګ ځپلو ټولنو وګړي دومره تونـد وي چي د خپل مخالف قتل، ترټل، وهل او ځورول ورته ډېر اسانه او ساده کار ښکاري بلکي قتل او خشونت په یو عام فرهنګ بدل شي. جګړه چي د هرې موخې لپاره وي نو پر پراخو مادي زیانونو سربېره د انسان پر ذهن او روان داسي اغېز کوي چي د تسامح او زغم له دایرې یې د وحشت او دهشت نړۍ ته بیایي او د مخالفت د منلو فرهنګ سخت ځپي.

وچ طبعي محیط

طبیعي محیط هم تر یوه حده د نه زغم په دودولو کي رول لري. د کومو هیوادونو طبعي اقلیم چي مناسبه هوا او شین محیط لري د هغو ځایونو خلک تر ډېره نرم، خندان، خوشاله او د نورو زغمونکي وي. مګر په کومو هیوادونو کي چي طبیعي محیط وچ، سپېره، ښوی ډاګ، بې ځنګله ډبرین غرونه وي او د ژوند لپاره طبیعي مناسب زرغون چاپیریال ونه لري، د هغو هیوادونو اوسیدونکي سخت مزاج لري، توند وي او مخالفت نه شي زغملای.

د زغم دودولو لاري چارې: کورنۍ

تر هر څه لومړی باید د یوې کورنۍ مشران خپلو ماشومانو ته د صبر، زغم او حوصلې روزنه ورکړي، تر خپل منځ چي د چارو په ترسره کولو کي تفاهم، حوصله او همغږي ولري، د یو-بل نظر او شخصیت ته احترام وکړي، د ستونزو پر مهال خشونت ونه کړي او یوازي په خبرو یې حل کړي. همدراز د هر چا شخصیت ته په درنه سترګه وګوري. د ماشومانو د ویرولو، ډبولو، تحقیر او محرومیت کلتور پای ته ورسوي، د هغوی مشروع او منطقي اړتیاوې پوره کړي، پوښتنو ته یې په مینه ځواب ووایي او د محبت و صمیمت په فضا کي یې لوی کړي. د نه زغم ذهنیت د کورنۍ له ناسم چاپیریال سره ډېره ژوره اړیکه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې او روزنې معیاري کول

پر معیاري اصولو برابر ښوونیز او روزنیز سیستم کولای شي چې د زغم په ترویج کې د پام وړ مرسته وکړي. په کومو هیوادونو کې چې د ښوونې او روزنې سیستم پر منطقي او بشري اصولو برابر دی هلته د رنګ، نژاد، مذهب، سمت او ژبې په نوم کرکه او تعصب ډېر کم دی او په ملي مسایلو کې چندان رول نه شي لوبولای مګر د دې برعکس چې د کوم هیواد د ښوونې او روزنې سیستم کمزوری وي او زده کوونکو ته پراخ بشري لید نه شي ورکولای هلته بیا تر مختلفو نومونو لاندې تشدد، افرطیت او سخت دریځي وده کوي، زغم له منځه ځي او د مخالف د منلو کلتور خپل ځای د ښمنیو ته خوشي کوي.

د مذهبي نصاب اصلاح

د نړۍ په ډېرو مذهبونو کې تر یوه حده د کرکې او خشونت موارد موندل کېدای شي چې یا د هغو په متن کې وي او یا د ناسم برداشت له کبله وي. سره له دې چې اسلام د سولې، امن او انساني اخوت دین دی مګر له بده مرغه دا مهال په ټوله نړۍ کې له ترورېزم، کرکې، خشونت او د نورو مذهبونو له نه زغم سره تړلی بلل کېږي. علت یې په نړۍ کې د مسلمانانو چلند او کړنې دي چې دا څو پېړۍ یې نوري نړۍ ته له وحشت او ترهګرۍ پرته بل څه نه دي وړاندې کړي. بدمرغي لا دا ده چې مسلمانان په خپل منځ کې په سختو کرکو او شخړو اخته دي. په مجموع کې اسلامي نړۍ د نه زغم او تشدد په یوه پراخه ساري ناروغي اخته ده چې ورځ تر بلې ډېرېږي او په ډول-ډول بڼو ځان څرګندوي. له همدې امله باید د اسلامي نړۍ ویښ او مخکښ پوهان او دیندارانو د دې حالت د مخنیوي لپاره جدي ګامونه واخلي. د خواشینۍ ځای دا دی چې د اسلامي نړۍ په لرو برکې تدریسیدونکي مذهبي اثار په داسې روحیه لیکل شوي چې نړۍ ته په مطلق ډول د حق او باطل یا مسلمان او کافر په سترګه ګوري چې دې ذهنیت خورا لوی ناورین رامنځته کړی دی. همدا اوس هم د اسلامي نړۍ د شخړو لویه برخه همدا مذهبي فکر دی چې د مسلمانانو په مذهبي ښوونیزو مرکزونو، مذهبي فکر، کلامي او فقهي بحثونو کې تلقینېږي. د اسلامي نړۍ د مذهبي سرچینو په مختلفو ساحو کې د زغم، حوصلې او نورو فکرونو او مذهبونو د زغم مفکوره یا بیخي نه شته او یا ډېره کمه ده. په داسې حال کې چې د اسلام ستر استازی وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

المسلم من سلم الناس من لسانه ویده. (مسند امام احمد)

مسلمان هغه دی چې نور خلک یې له ژبې او لاس څخه خوندي وي.

دا ډول څرګندونې نو په قران کریم او نبوي احادیثو کې بېخي ډیرې دي، مګر له بده مرغه د نن ورځې مسلمان د غسې لارښوونو ته شا کړې او د خپلو سیاسي، نظامي او فکري ماتو له کبله د نورو په وړاندې د کرکې په داسې ناروغۍ اخته دی چې که اصلاح نه شي نو ممکن د اسلام دین د خپلې بقا په ساحه کې له لویې ننګونې سره مخ شي. لنډه دا چې د اسلامي نړۍ په کچه د مذهبي سوچ خورا ژور ریفورم ته اړتیا ده.

د مذهبي زغم په اړه وتلی مذهبي سکالر مولانا وحید الدین خان لیکي:

"د قرآن کریم په ۸ سورت کې راغلي دي چې: وَاصْبِرُوا إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (الانفال: ۴۶) (زغم وکړئ ځکه الله له صابرینو سره دی).

د یو روایت له مخې رسول الله صلي الله علیه وسلم فرمایلي دي: واعلم أن في الصبر على ما تكره خيرا كثيرا وان النصر مع الصبر وأن الفرج مع الكرب وان مع العسر يسرا (مسند احمد، الجزء ۳۰۷/۱) (پوه شئ چې پر ناخوښه شي زغم ستاسې لپاره لویه ښېګڼه ده او بریالیتوب له زغم سره مل وي او ابادي له تکلیف سره).

اکثره خلک چې کله له ستونزمنو حالاتو یا یوې ترخې تجربې سره مخ شي نو د وارخطایۍ له مخې د تشدد ښکار شي، خو دا ډول عکس العمل له فطرت څخه د ناخبرۍ پایله ده. حقیقت دا دی چې د فطرت قانون تل له حقپلوو سره مل وي. حقپلوی فرد یا ډله که له عجلې څخه کار وانخلي او د زغم لمن ونیسي، خامخا یې بریالیتوب په برخه کیږي.

ډېری وختونه ناکامي د هغو خلکو په برخه وي چې له عجلې څخه کار اخلي او تر وخت وړاندې په تونند اقدام لاس پوري کوي. برعکس کوم کسان چې د تحمل لار خپلوي د هغوی لپاره تل داسې اسباب منځته راځي چې د بریالیتوب پوړو ته یې رسوي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنۍ

د زغم او ډول-ډول فکرونو، دینونو، فرهنګونو او جوړښتونو په منلو کي رسنۍ هم ډېر ښه رول لوبولای شي ځکه رسنۍ د معاصر جهان په ذهن جوړونه او عامه نظر بدلونه کي خورا مهم رول لري. که رسنۍ په سم ډول مدیریت شي نو موږ په اسانۍ کولای شو د کرکې مخه ونیسو او مذهبي، سیاسي او فرهنګي زغم دود کړو. رسنۍ د ذهنیت په جوړونه کي ډېر جوت رول لري چي باید مثبتې کارونې ته ډېر پام وشي ځکه رسنۍ سرچپه هم کارېدای شي چي په دې صورت کي کرکې، تعصب او تبعیض په لمن وهلو به لوی سرخوږی جوړ کړي. اړتیا دا ده چي د رسنیو له رول څخه مثبته ګټه واخیستل شي او د کرکې پر ځای د زغم، مینې او سولي دودولو لپاره استخدام شي. په دې برخه کي به یو مثبت ګام دا هم وي چي بېلابېلي ړغیزې او انځوریزې رسنۍ د مختلفو فکرونو کسان راوغواړي او په مخامخ بحثونو کي هر یوه ته د خپل فکر د بیان فرصت برابر کړي. په تېره دغه ډول بحثونه د مذهبي نظریاتو په برخه کي ډېره ګټه درلودای شي ځکه زموږ خلک تر اوسه په مذهبي ساحه کي یوازي له یوه فکر سره اشنا دي، مخالف نظریې هیڅ نه اورېدلی او نه ورته اجازه ورکړل شوي ده. د مختلفو سیاسي، فکري او مذهبي نظریاتو رابرسېره کېدل به خلک د اختلاف او یو-بل د زغم له فرهنګ سره اشنا کړي.

حکومت

حکومت د یوې ټولنې سیاسي رهبري پر غاړه لري او د هر هغه څه د مخنیوي مسؤول دی چي ټولنیز نظم او د سپیلن ته زیان رسوي، امنیت ګواښي او شخړې پیدا کوي. له همدې کبله د زغم او د فکري، عقیدوي، سیاسي او فرهنګي تنوع په چاپېریال کي د وګړو تر منځ د ګډ ژوند د روحیې پیاوړي کول د حکومت مهمه او اساسي دنده ده. که حکومت دا کار ونه کړي نو له یوې خوا به یې مشروعیت له منځه ولاړ شي او له بلې خوا به ورو-ورو خپل وجود له لاسه ورکړي او بالاخره به ټولنه په انارشي اخته شي. حکومت کولای شي ټول هغه موارد ختم کړي چي تر بېلابېلو عنوانونو لاندي کرکه خپروي او زغم له منځه وړي ځکه حکومت هم مسؤولیت لري او هم امکانات.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library